

Blagoja Jovanovski

VJEŠNI
MILADINOVI

ВЕЧНИТЕ
МИЛАДИНОВЦИ

Osijek, rujan 2013.

Blagoja Jovanovski

VJEŠNI MILADINOVI
ВЕЧНИТЕ МИЛАДИНОВЦИ

Nakladnik

Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj,
Masarykova 16/1, Zagreb

Za nakladnika

Orce Lambevski

Urednik

Damir Svoboda

Recenzenti

Prof. dr. Vasil Tocinovski
Mirko Ćurić, prof.

Lektura i korektura

Damir Svoboda za hrvatski jezik
Blagoja Jovanovski za makedonski jezik

Kompjuterski unos teksta

Ljupčo Tanevski, ing.

Priprema i tisak

Grafika d.o.o., Osijek

Naklada

200 primjeraka

ISBN 978-953-7328-20-7

U Zagrebu, rujan 2013.

Tisak ove knjige realiziran je sredstvima iz Državnog proračuna Republike Hrvatske posredstvom Savjeta za nacionalne manjine pri Vladi Republike Hrvatske, Osječko-baranjske županije, grada Đakova i grada Osijeka

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 855413

Blagoja Jovanovski

VJEČNI
MILADINOVI

ВЕЧНИТЕ
МИЛАДИНОВЦИ

Osijek, rujan 2013.

Predgovor

Obljetnice su datumi kada se uobičajeno prisjećamo nekih značajnih događaja u bliskoj ili dalekoj povijesti i ne samo sjećanja na prošlost, nego one grade nove mostove prijateljstva, povjerenja i suradnje među narodima. Hrvatsko-makedonska kulturna suradnja, kao primjer, stvorila je mnogostoljetni kontinuitet sa širokim plodonosnim rezultatima. Ova knjiga pod naslovom „Vječni Miladinovi“ („Вечните Миладиновци“), pripremljena je u povodu 150. godišnjice tiskanja Zbornika braće Miladinov (1861.-2011.) i 150. godišnjice od smrti braće Miladinov (1862.-2012.), a u znak zahvalnosti biskupu Josipu Jurju Strossmayeru. Knjiga je još jedan doprinos dugim i tradicionalnim i dobrim kulturnim književnim vezama između Hrvatske i Makedonije. Pripremajući priloge o Zborniku i životu braće Miladinov, koristio sam se mnogobrojnim stručno-znanstvenim izvorima različite naravi i bogate dokumentacije.

U sadržaju knjige posebno pišem opširnije o životu i radu braće Miladinov i njihovom podrijetlu, rodoslovlju, odrastanju, školovanju, književne i prosvjetne djelatnosti kao i o njihovoj tragičnoj smrti u Istanbulu, zatim sjećanja i zapise intelektualaca toga vremena, sadržaj Zbornika braće Miladinov, priložima znanstvenika o Zborniku, predgovor, pogovor, dokumentacijske i slikovite priloge, bilješke o autoru i popis literature.

Posebnu zahvalnost iskazujem velikom đakovačkom i srijemskom biskupu, Osječaninu, Josipu Jurju Strossmayeru koji je 1861. godine Konstantinu i Dimitriju Miladinov pomogao tiskanje Zbornika makedonskih pjesama u Zagrebu, u tiskari Ante Jakića. Make-

donci s velikom pažnjom i uvažavanjem njeguju ime i djelo biskupa Strossmayera, koji je zadužio makedonski narod i podržao njihovo pravo na vlastiti jezik. Zato donosim i životopis biskupa Josipa Jurja Strossmayera, kao i njegov odnos i sjećanja na Konstantina Miladinova. Susret i suradnja između Konstantina Miladinova i J. J. Strossmayera nije samo važna, nego je elementarna/presudna karika između hrvatske i makedonske kulture. Konstantin je utemeljitelj makedonsko-hrvatskih književnih, kulturnih i znanstvenih veza. Dimitrija Miladinov je rijetka i neponovljiva osoba makedonskog preporoda. A među prvim preporoditeljima Dimitrija Miladinov, s vještinom velikog oratora i znalca iskazuje značenje uporabe narodnog jezika u prosvjećivanju svoga makedonskog naroda.

Veliki hrvatski rodoljub i slavenofil, prosvjetitelj i mecena, Josip Juraj Strossmayer i njegovo opće slavensko djelo, povezano je i s makedonskom književnošću. Prinos Strossmayerov u pogledu kapitalnog djela makedonske književnosti, njezina temeljna kame-
na – Zbornika braće Dimitrija i Konstantina Miladinova u Zagrebu 1861. od bitnog je i presudnog značenja za razvitak nacionalnog i kulturnog preporoda kod Makedonaca. Također, poznato je veliko zalaganje hrvatskog biskupa – slavenskog i makedonskog dobročinitelja – za oslobađanje iz carigradskog zatvora Konstantina Miladinova i njegova starijeg brata Dimitrija.

Trebamo uvijek biti suočeni s činjenicom da su Strossmayerovi postupci prema Južnim Slavenima, među njima i prema Makedoncima, bili sasvim u duhu društveno-političke realnosti i stvarnih relacija među južnoslavenskim narodima toga doba.

To ističemo zbog toga što iz današnjeg kuta gledanja, neke od sugestija biskupa J. J. Strossmayera, koje je on dao izdavaču Konstantinu Miladinovu u pogledu naslovljavanja Zbornika braće Miladinovih, čine nam se nerealnim makedonskoj znanosti. Naime, sugerirajući Konstantinu Miladinovu da u naslovu stavi bugarsko ime s obzirom na daleko veću popularnost toga imena u odnosu na makedonsko, Strossmayer je s dobrim namjerama (da se time osigu-

ra sigurniji i širi plasman Zbornika kad se on bude pojavio) pridonio krajnje neadekvatnom naslovljavanju Zbornika u odnosu na narodno-nacionalnu pripadnost materijala zastupljenog u toj knjizi nad knjigama kod Makedonaca. Jer su narodne pjesme i drugi folklorni materijal u Zborniku 8:1 u korist makedonskih prema, bugarskim umotvorinama.

To je pitanje u naše doba elaborirano u znanosti i prije svega, u radovima Horalampije Polenakovića, Ganeta Todorovskog, Gorana Kalogjere, Dimitrija Mitreva, Borislava Pavlovskog, Blažeta Ristovskog, Drage Stefanije i drugih suvremenih znanstvenika.

U tim znanstveno-istraživačkim pothvatima, omogućili su da se i pitanja nacionalnog osjećanja i pripadnost braće Miladinov šire, istinito i uvjerljivije objasni. Zbog toga, trebamo napomenuti da ne možemo uzeti za grijeh Strossmayeru to što nije najpreciznije razlikovao u nacionalnom, narodnosnom smislu sve južnoslavenske narode.

Dan pojave ove kapitalne knjige, Zbornika braće Miladinov, 24. lipnja 1861. godine je jedan od najsvjetlijih datuma makedonskog opstanka niz stoljećima. Zbornik se potvrdio kao početak svih početaka, sa značajnom ulogom u procesu nacionalnog i kulturnog preporoda. Zbornik braće Miladinov je makedonsko Sveto pismo, makedonska Biblija. Svaka riječ, svaki stih je otrgnut iz srca i duše makedonskog naroda, vječnom makedonskom duhu. Cijela Makedonija je u Zborniku braće Miladinov. **Zbornik predstavlja zlatnu knjigu makedonske kulturne riznice.** On je važna karika između hrvatske i makedonske kulture. Zbornik se treba naći u svakom makedonskom domu kako ne bismo zaboravili tko smo i što smo. Zbornik je djelo koje živi život već 151 godinu.

Zanimanje u Hrvatskoj za Zbornik braće Miladinov bio je primjerene vrijednosti i značenja, čemu je znatno pridonio mecena Josip Juraj Strossmayer, pravim izborom, odlukom, materijalnom i moralnom podrškom i ugledom. Šira kulturna javnost u Hrvatskoj spoznala je da se u njezinoj sredini pojavila dragocjena, nesvakidašnja i kapitalna knjiga iz kulturne tradicije jednog drugog juž-

noslavenskog naroda sa sviješću o sebi, koja otvara novi vidik na makedonsku književnu baštinu i zaslužuje biti poznata u svijetu. To se pokazalo izvanredno važnim, jer je Zbornik braće Miladinov od svoje pojave do danas predmet proučavanja slavističke književne i jezikoslovne znanosti.

Na kraju trebam reći da su život i djelo braće Miladinov, kao njihov dragocjeni Zbornik, bili predmet u raznim povodima, te su održani brojni znanstveni skupovi, a objavljen je i velik broj knjiga i drugih radova.

Zahvalan sam svim autorima priloga objavljenih u ovoj knjizi koji su mi pomogli da bude tiskana u povodu 150. godišnjice tiskanja Zbornika braće Miladinovi i 150. godišnjice od njihove smrti.

U ovoj knjizi imao sam namjeru i cilj bližem upoznavanju čitateljstva za bolje upoznavanje životnog puta prosvjetnog i književnog rada braće Miladinov. Za još bolje upoznavanje braće Miladinov preporučujem navedenu literaturu.

Blagoja Jovanovski

UVOD

U bogatoj povijesti Europe, malo je primjera da se toliko pisalo, raspravljalo o nacionalnom karakteru jednog naroda, kao što se pisalo i raspravljalo o Slaveno-Makedoncima. Tisuće knjiga, nekoliko tisuća članaka i studija, kojima je teško odrediti točan broj. Zatim obimna diplomatska prepiska koja se žučno vodila o makedonskom pitanju tijekom više desetljeća prošlog i ovog stoljeća, jasno govore o tome koliko su pozornosti posvećivale Makedoniji, ne samo balkanske, već i europske vlade.

Budući da su makedonski Slaveni predstavljali impozantnu većinu stanovništva, od čega je ovisilo kome će pripasti Makedonija, zainteresirane strane, osobito balkanske buržoazije, koje su već bacile oko na nju, angažirale su sve svoje snage, uključujući tu i znanost, da bi Makedonce prikazali “Bugarima”, “Grcima” ili “Srbima”, kako bi prilikom rješavanja makedonskog pitanja, bio zastupljen princip narodnosti.

Kako su makedonski Slaveni pripadali carigradskoj patrijaršiji, i bili pripadnici “grčke” vjere, a po etničkoj pripadnosti – Slaveni, grčki i bugarski nacionalisti htjeli su ovu dvojnost iskoristiti svaki za svoje uske nacionalističke interese.

Jednima je smetalo slavensko podrijetlo, a drugima crkvena pripadnost. Zbog toga su i počele svađe. Grci su “dokazivali” da su Makedonci slavenizirani Grci, a Bugari su tvrdili suprotno, tj. da Makedonci, kao Slaveni, ne mogu biti Grci, već Bugari. Međutim, u makedonskoj sredini, pojavili su se ljudi koji su odgovarali da nisu ni jedno ni drugo, već da su Makedonci. Za razliku od Srba, Bugara

i Grka, svoju nacionalnu afirmaciju, makedonski narod nije započeo pod posebnim, već pod općim imenom – Slaveni, koje je za ostale slavenske narode bilo samo neka vrsta prezimena.

To je omogućilo balkanskim buržoazijama, u prvom redu bugarskoj, a kasnije i srpskoj, kao predstavnicima slavenskih naroda, da se otimaju za Makedoniju. U krajevima gdje se gubio grcizam, širio se i jačao bugarizam, ili obrnuto, tamo gdje je gubio bugarizam, dobivao je srbizam. Geografski položaj koji je Makedonija imala u središnjem dijelu balkanskog poluotoka, bio je uzrok što je ona postala polje snažnih sukoba najraznovrsnijih balkanskih i europskih interesa.

Od svih nacionalnih propagandi (grčke, bugarske i srpske), grčka propaganda bila je najstarija.

Nitko od makedonskih Slavena, slušajući bogoslužje u crkvi ili nastavu u školi na grčkom jeziku, nije postao Grk, pa da bi ga netko vratio u slavenstvo, niti su pak imali nekakve štete oni što su učili u grčkim školama, u uvjetima kada nije bilo ne samo udžbenika na makedonskom jeziku, već i spremnih učitelja koji bi izvodili nastavu na slavensko-makedonskom jeziku. Počevši od Dimitrija Miladinova i njegovog brata Konstantina, zatim Rajka Žinzifova, Gligora Prličeva i Dimitra Makedonskog, pa sve do Kuzmana Šapkareva, i nekih drugih. Svi su oni tada bili učitelji u grčkim školama i izvodili su nastavu ne na materinjem makedonskom jeziku, već na grčkom. Čak su neki od njih nosili i grčka imena i prezimena. Na primjer, gotovo svi učitelji u grčkoj školi u Prilepu, s neznatnim izuzecima, bili su Makedonci koji su svoje obrazovanje stekli u višim grčkim gimnazijama i na fakultetima, kao na primjer: Dimitrija Miladinov, Ksenofont Žinzifov, Grigor Prličev, Kuzman Šapkarev i drugi.

Nekoliko značajnih i povijesnih događaja u prvoj polovici XIX. stoljeća, karakterizira život u Makedoniji koja je u to vrijeme pod turskom vlašću. Neuspješni ratovi Turske s Rusima i Austrijom, potaknuli su srpski i grčki narod da se dignu na ustanak.

Mnoge turske pokrajine osjetile su smanjenu centralnu-sultanovu vlast pa neki paše i begovi u makedonskim područjima toliko jačaju da

postaju samostalni gospodari s neograničenom vlašću nad imovinom i životima. Ponašanje turske odmetničke vojske jedan je od razloga raspadanja makedonskog sela i bijega u relativno siguran grad. U tijeku tih procesa, javila se mlada makedonska buržoazija, kao prvi ekonomski moćan element koji je počeo mijenjati strukturu gradova.

Više makedonskih trgovačkih obitelji iz Ohrida, Bitole, Velesa, imalo je svoja trgovačka predstavništva u Beču, Leipzigu, Trstu, Bukureštu, Aleksandriji, i u drugim gradovima. Zanatlijski i trgovački sinovi počeli su postavljati pitanja o makedonskom školstvu, crkvi, a nešto kasnije i o književnosti. Iz njihovih redova, potekli su prvi učitelji, tiskari, svećenici, vladike i književnici.

Drugu polovicu XIX. stoljeća obilježava nekoliko značajnih povijesnih događaja, među kojima se izdvaja Krimski rat (1854.), poslije kojeg u skladu s poveljom o reformama (HATT-Humayumu) u Osmanlijskom Carstvu predviđala vjerska i nacionalna ravnopravnost. Otad su kršćani mogli služiti u turskoj vojsci, raditi kao državni službenici, a doneseni su i zakoni o ravnopravnosti pred sudom. Ostali događaji koji su utjecali na stanje u Makedoniji, bili su Hercegovački ustanak (1875.), Rusko-turski rat (1877.-1878.), i Sanstefanski mir 1878. godine, poslije kojeg Bugarska postaje autonomna i kneževina. Makedonija je unatoč svim obećanjima o autonomiji, ostala pod apsolutnom turskom vlašću.

Valja istaknuti i propagandu susjednih balkanskih zemalja – Grčke i Srbije – kojima se pridružila i Bugarska.

Utjecaj Carigradske patrijaršije, tj. grčke Crkve, bio je neosporan, jer je otkupila sva vjerska i školska prava za kršćane u Osmanlijskom Carstvu, te je mogla skupljati porez, postavljati svećenike, đakone, učitelje, rješavati obiteljske i imovinsko-pravne odnose između radnika i poslodavaca.

U tim političkim, društvenim i kulturnim okolnostima formiraju se i djeluju makedonski preporoditelji struška braća Dimitrija i Konstantin Miladinov.

U tim istim okolnostima nastaje i Zbornik braće Miladinov.

BRAĆA MILADINOV

Braća Miladinov potječu iz ohridske kulturne sredine koja je zajedno sa Strugom bila važno ekonomsko i kulturno središte Makedonije u drugoj polovici osamnaestoga stoljeća. Razvijeno zanatstvo i još više trgovina, bili su poticajni činioци mladoj i poletnoj makedonskoj buržoaziji u obrazovanju vlastite djece. Nisu se zadovoljavali slanjem djece na strane škole i sveučilišta, gdje su učili na stranim jezicima. Zbog toga su postavili pitanje uvođenja narodnoga jezika u škole i crkve, u kojima se dotad upotrebljavao grčki jezik.

Stara rodna kuća i nova kuća braće Miladinov

Dimitrija Miladinov (1810.-1862.) i njegov mlađi brat Konstantin (1830.-1862.) živjeli su i radili u veoma turbulentnim vremenima u kojima su se radikalno mijenjala gledišta koja su odlučna u čovjekovom životu. Kronologija je njihovih života i rada najbolji pokazatelj da su se opredijelili za pravu stvar – struški (makedonski) jezik i promicanje kulture svoga (ali ne samo svoga) naroda. Dimitrija je bio vođa borbe koja nije imala samo vjersko i prosvjetno obilježje, nego je izražavala duboke političke razlike u odnosima između razvijene grčke buržoazije i novostvorene makedonske.

Braća Miladinov živjela su u jednom od najnemirnijih povijesnih razdoblja u struško-ohridskom kraju, u kojem su još uvijek vladali opasniji feudalni gospodari nego što je bio sultan. Središnja osoba toga razdoblja i područja bio je odmetnik od centralne turske vlasti Dželadin beg.

Dimitrija i Konstantin Miladinov rođeni su u Strugi u kršćanskoj mahali, što se nalazila na lijevoj obali rijeke Drim. Struga je prijatan

Stara Struga

Nova Struga

i lijep makedonski gradić koji ima prekrasan položaj, oslanjajući se na Ohridsko jezero i ležeći na obje strane rijeke Crni Drim.

Rajko Žinzifov i Kuzman Šapkarev upisali su osnovne biografske tragove o Dimitriju i Konstantinu Miladinovu u makedonsku književnopovijesnu matricu o ovim makedonskim preporoditeljima. Ovi prvi biografi, Rajko Žinzifov i Kuzman Šapkarev družili su se s Miladinovima, a Kuzman Šapkarev, makedonski folklorist i pisac udžbenika, bio je oženjen kćerkom Dimitrija Miladinova, što znači da mu je bio zet. Bitna zamjerka upućena Žinzifovom i Šapkarevom opisu života i djela Dimitrija i Konstantina Miladinova utemeljena je na prešućivanju podataka o “rodu i osobnom imenu” kasnije proslavljenih makedonskih preporoditelja – piše Petar Čakar. On dalje smatra da su s istom namjerom prešućeni spomenuti podaci o majci Sultani i u kasnijem razdoblju kod drugih biografa. Majka Sultana vjerojatno je odigrala posebnu ulogu u promjeni obiteljskih i društvenih običaja koji su rezultirali najvećim mogućim kulturološkim postignućem sredinom i početkom druge polovine 19. stoljeća. Ona je obiteljska poveznica jednoga sloja makedonskoga društvenog i kulturnog života tijekom prvih šezdeset godina pretprošlog stoljeća. (B. Pavlovski).

Rođena je u obitelji Dimitrija Pop Joana koji je bio izravni učenik učitelja i propovjednika – popa Daniila Moskopolca. On je odigrao ulogu zaštitnika i preporučitelja Dimitrija Popa Joana za učitelja u Ohridu. Zahvaljujući ohridskom svećeniku Stefanu, igumanu manastira Svetog Nauma, mladi učitelj Dimitrija Pop Joan stigao je u Ohrid u kojem je učiteljevao do očeve iznenadne i neočekivane smrti, kad je promijenio zvanje te postao, na nagovor Stefanov i uz podršku Danilija Moskopolčanina, svećenik poput svoga oca. (B.P.)

Mladi svećenik Dimitrija Pop Joan oženio se na Mitrovdan 1772. godine za “unuku popa Stefana, koja je u stvari bila kći njegova najstarijeg sina Nikole Pop Stefanova, člana Ohridske mitropolije, krojača, intimnog prijatelja i savjetnika ohridskog gospodara Dželadin bega i autora poznatih Ohridskih ljetopisa”, koji su napisani grčkim jezikom, a tematiziraju povijesno razdoblje od 1801. do 1843. godine (P.Č.).

Učitelj Dimitrija Pop Joan uveden je u svećenički čin na dan Svetoga Klimenta Ohridskog, najvećega ohridskog blagdana, a imenovan je i za paroha u selu Magarevu, gdje je službovao njegov pokojni otac i u kojem će se mladom bračnom paru roditi kći Sultana. Ona nije dobila vjersko ime (po kanonima istočno-pravoslavne crkve), već simbolično, kao što tvrdi Petar Čakar, iznoseći gledište da je prvorođenica tako nazvana zbog “intimne zahvalnosti Popa Dimitrija i njegove obitelji sultanu.” Nakon Sultane rođeno je u tom braku još dvoje muške i jedno žensko dijete.

“Poznati golobradski stočar i trgovac Postol Miladin” preuzeo je brigu o Risti, jedinom preživjelom od osmero djece svoga preminuloga brata Nitra, kojega je s dvanaest godina poslao u Veles izučiti grnčarski zanat.

Pošto je Riste Miladin završio zanat i postao sposoban za samostalan posao, stric Postol Miladin otvorio mu je dućan u Strugi. Bio je to jedini takav dućan u cijelom kraju zbog čega je izuzetno poslovao na većem području. Mladi grnčarski poduzetnik uspješno je trgovao na struškom, ohridskom i debarskom području, a njegovi proizvodi su se mogli kupiti i u Elbasanu i Korči.

“Naum Miladin, treći Ristin sin”, iznosi veoma zanimljive podatke o uspješnoj očevoj trgovini i kupovini brojnih nekretnina (P. Čakar). Sultana se tih godina obrazovala, dok je njezin budući suprug proširivao svoju trgovinu i posjede, u magarevskom domu svoga oca svećenika i u ohridskoj kući djeda Nikole Pop Stefanova, već apostrofiranog pisca Ohridskih ljetopisa.

Posredovanje Postola Miladina kod Dimitrija Pop Joana, dogovoren je brak između Sultane Pop Joane i Riste Miladina koji je sklopljen na Petrovdan 1809. godine u Strugi. Svadba je trajala nekoliko dana i održala se u Magarevu i Strugi. Riste Miladin rođen je 1783. a Sultana 1793. godine.

Riste i Sultana Miladin imali su osmero djece. Prvjenac je bio Dimitrija koji je dobio ime po Mitru Miladinu, a možda i po majčinom ocu Dimitriju. Rođen je 1810. godine. Posljednje dijete bio je Konstantin koji je rođen 1830. godine u Strugi poslije očeve smrti. Obitelj Miladin (Miladinov) imala je kćer Anu i Krstanu i sinove, uz već spomenute; Tanu (Atanasa), Matu, Apostola i Nauma. Petar Čakar naglašava da su biografski podaci u priložima Rajka Žirzifova, objavljeni u Moskovskom tjedniku “Den” 1864., i oni u autobiografiji Kuzmana Šapkareva te u biografiji Materijalite za životopisanieto na braćata H. Miladinov i Dimitar i Konstantin u nekim aspektima veoma upitni s obzirom na vjerodostojnost, iako se najveći broj znanstvenika služio s njima kao autentičnim izvorima. Otac Riste Miladin je umro od infarkta 1830., a majka Sultana Miladin, rođena Pop Joana, preminula je 1863. godine.

U obitelji Miladinovih bila je tradicija da očev sin naslijedi očev posao (ili zanat), no Dimitrija Miladinov može zahvaliti svojoj majci što je u vlastitom domu izborila pravo da se prvi sin školuje (za učitelja ili svećenika), kao što je bio običaj u njezinoj obitelji. Podršku u toj zamisli majka Sultana imala je kod vlastitog oca, svećenika Dimitrija Pop Joana i djeda Nikole Pop Stefanova, dvojice veoma obrazovanih ljudi od kojih je i sama uz redovno školovanje stekla i dodatna znanja u roditeljskom i djedovskom domu.

Petar Čakar iznosi veoma uvjerljive razloge pristajanja Riste Miladinova na takvo rješenje problema s prvorođencem u tvrdnji da se “nije mogao suprotstaviti svom tastu popu Dimitriju, a naročito to nije mogao učiniti Nikoli Pop Stefanovu, koji je bio blizak čovjek Dželadin bega i član Ohridske mitropolije, zbog čega je bio “golemi autoritet” u obiteljskom, ali i širem društvenom kontekstu.

О liku i zaslugama majke Dimitra i Konstantina, Sultane piše Tome Momirovski:

... Како што зад ликот на хероите на слободата и на човековото достоинство, стојат стамени мајки – каријатиди, така мајката на Димитрија и Константин. Султана е личност која од бројните рожби, на овие двајца синови им беше почетен фактор за творечко поттикнување, самокултивација и повисоки надградби во културно – духовната сфера.

Девојката Султана, од родители по потекло од Гопеш, населени во населбите под аголот на Пелистер, се мажи за грнчарот Ристе Миладин од Струга. Таа ноќе месела леб за големото семејство, а дење му помагала на мајсторот да извадат глина, ја месела, па така годна тој да може да ја обликува во употребливи и украсни ракотворби за на пазар во саботите во Струга и во други градови.

Таа умница, култивирана личност, знаела многу народни песни. Ги пеела и им ги кажувала на Димитрија и Константин, им всадувала љубопитство, интерес и љубов, како што во ПРЕДГОВОРОТ, Константин Миладинов ќе напише: “Народот е секогаш и велик певец”. Без изградената љубов кон народната поезија, браќата Миладиновци не ќе имаа толку сили, во услови на бројни ограничувања, скудност и прогони да пристапат, да ја подготват таа грандиозна класификаторска, приредувачка и творечка дејност. Благодарејќи и нејзе, тие се оспособиле за комуникација со луѓе, одделно со жени кои знаеле да пеат и раскажуваат народни песни. Во ограничени комуникациски и материјални услови да се исслушаат, забележат и класифицираат тематски и

жанровски народни песни од дваесетина локалитети од Струга до Кукуш, од Прилеп до Воден и Костурско, Битола, Велес и потама, морале да имаат во себе длабоки корени на истрајност за да се создаде грандиозното дело – ЗБОРНИКОТ.

Султана ќе остане во тивката сенка на оној нукулец кој го имала во себи и им го разгоре во оган и неизмерна страст кај двајцата талентирани синови. И сама таа кутрата во гробот си ја однесе големата тага, горчливиот непробол жива не била како што се чувствувала, залудно чекајќи за да не дочека Димитрија и Константин да и се вратат од Стамбол.

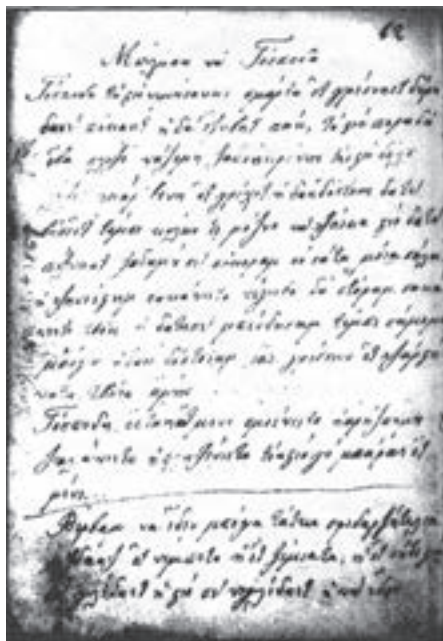
Вечната почит на големата мајка Султана.

“Слушам в црква евангелието да се пеит, ама што фајде од него, кога не разбирам ништо”, - им велел Ристе Миладин на своите сограѓани и сонувал ба-

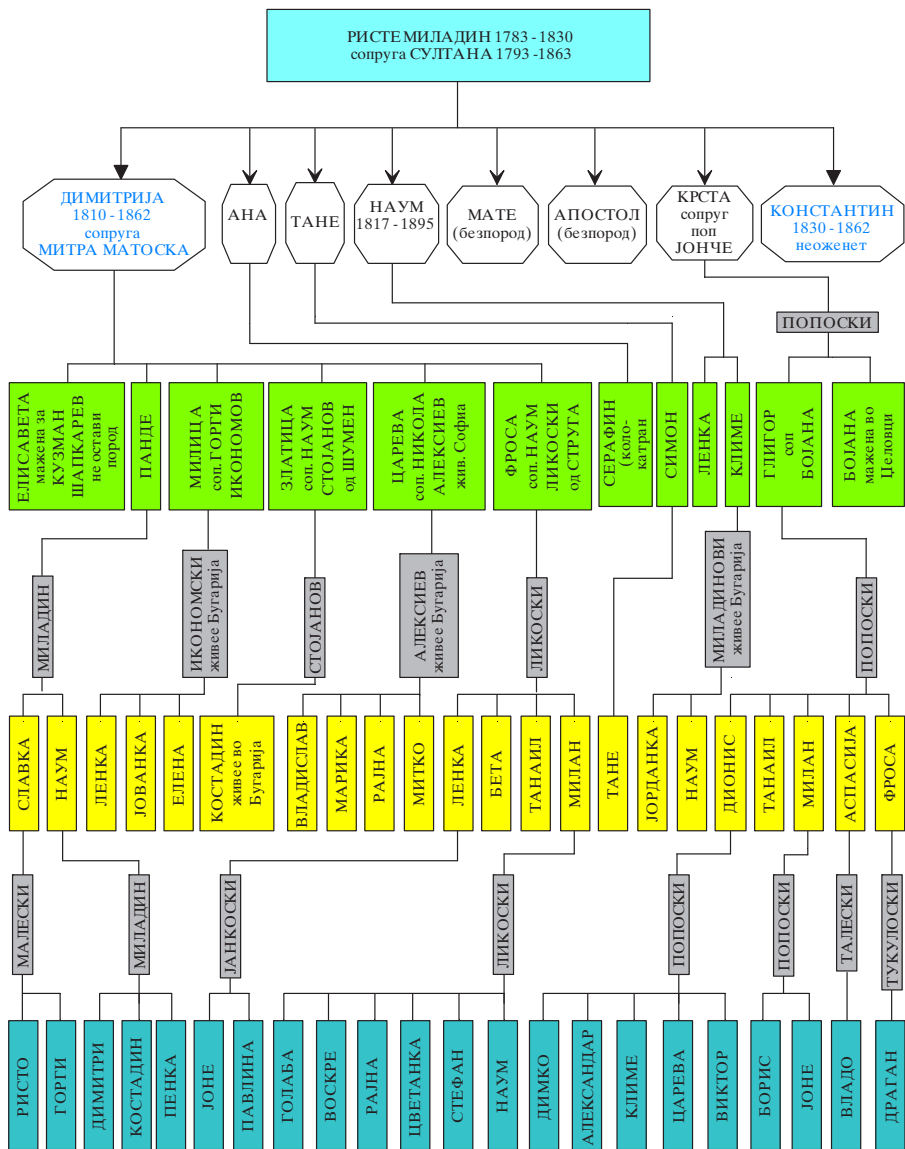
рем еден од синовите да му научи “Глобока книга”, да му ги раскажува чудесата на Христос и Богородица.

Zato je i pored skromne obiteljske imovine Riste Miladin rješio da školuje svoga najstarijeg sina Dimitrija.

Dosta nam je poznato o veličini djela proslavljene stručke braće – Dimitrija i Konstantina Miladinov, no vjerujem da se malo zna da njihova praunuka – Vaskresija dugo godina živi i radi u Zagrebu. Gospođa Vaskresija Pandža, rođena je 1946. godine u Strugi. 1964. godine udala se i došla u Zagreb.

Факсимил од Молитвеникот на Султана

Riste Miladinov sa sinovima Dimitrijem i Konstantinom

Zaposlila se u Gradskoj knjižnici u Zagrebu. “Ja pripadam četvrtom koljenu obitelji Dimitrija Miladinov. Moj otac je Dimitar Miladinov i djed se zove Nomče (Naum), njegov otac je Pande, a on je sin Dimitra Miladinova. Kao što je poznato, Konstantin Miladinov nikad se nije ženio, pa zato i nema svoje nasljednike. Njezin otac mnogo se ponosio na svoje pradjedove, pa i njegov sin jedinac (njih je bilo sedmero djece – jedan brat i šest sestara), kršten je kao Riste. Ta obiteljska tradicija da se daju imena po njihovim pradjedovima i danas se nastavlja. Njezin brat Riste za svoja dva sina dao je imena Dimitrija i Konstantin. Njezina obitelj (šest sestara i brat Riste) imaju djece i umučadi i prauučadi više od četrdeset.

Na kratko o SINTAGMI BRAĆE MILADINOV – BRAĆA(TA) MILADINOVCI. U zadnje vrijeme stavljena je pod sumnju sve učestalija sintagma znamenitih Stružana braća(ta) Miladinovci. O tome ukratko prenosim mišljenje i stav makedonskih lingvista Blagoje Korubina i Todora Dimitrovskog.

... “Pitanje za to da li Dimitra i Konstantina trebamo označavati kao “braća Milalinovi” ili “braćata Miladinovci” kao da je skinuto s dnevnog reda. Cijela naša dosadašnja jezična praksa pokazuje da se ustali drugi oblik – Miladinovci. Čak bi se računalo da će se učiniti jezična pogreška ako se uporabi prva. Za to svakako imamo doprinos i mi lingvisti, prvenstveno sa svojom praksom, a i sa svojom ovako ili onako izraženom misli; no tu ima svoju ulogu i težnja naših ljudi od pera uopće, i drugih da daju ovom imenskom oznakom najkarakterističniji makedonski oblik. Tako izgleda barem na prvi pogled”, piše Blagoja Korubin.

... Kada se kaže “Miladinovci” (kao prezime), tada se zna da je u jednini oblik “Miladinov”, a oblik “Miladinovci” ne ukazuje nam na ovaj oblik u jednini, nego prije i normalno na oblik “Miladin”, zato što nastavak -ovci je nastavak za množinu kod nekih imenica tj. imensko-množinski, a ne pridjevsko-množinski. To su u suštini imenice koje označuju rodstvo (tako – tatkovci, dedo – dedovci, čičko – čičkovci) i osobna imena ili prezimena koja se javljaju u obliku imenica... Iz ovoga proizilazi da nije pogrešno, ako se želi dati prezimenski, ovaj množinski oblik da bude Miladinovi – a samo u obiteljskom smislu – Miladinovci...

... Za uporabu sintagme braća(ta) Miladinovci, Blagoja Korubin tvrdi da nisu “krivi” lingvisti ni ljudi od opera. Radi se o tome što i jedni i drugi računaju da se sintagma braća(ta) Miladinovi upotrebljava u svezi sa znamenitim Stružanima Dimitrijom i Konstantinom je neumjesna, i to zato što se sama braća nisu tako nazivala. Za pjesme i druge umotvorine u Zborniku, oni na naslovnoj stranici jasno kažu da su skupljene od braće Miladinovci, Dimitrija i Konstantina...

Ta činjenica, izrečene volje sastavljača da budu njihova imena na naslovnoj stranici Zbornika sa zajedničkim prezimenom u obliku Miladinovci, ne smije se zanemariti.

... Naši ljudi u prvoj polovici XIX. stoljeća i kasnije, živjeli su patrijarhalno-udružen život u velikim obiteljima imenovanim po ime-

nu ili nadimku predaka obitelji. S takvom oznakom roda koji uvijek završava na -ovci, -evci, susretao se redovito i naš pjesnik Konstantin Miladinov...

U našoj sredini, s rastom kulturne razine u širokim slojevima društva, izdiže se i svijest za važnost kulturne tradicije, koju moramo, koliko više možemo njegovati. Takvom pojavom tradicije, vidi se i strogo poštivanje volje znamenitih Stružana koji su nam zaviještali besmrtni Zbornik, kada ih spominjemo zajedno da ih zovemo Dimitrija i Konstantin Miladinovci, završava autor teksta Todor Dimitrovski.

Desetljeća u kojima su se rodili i živjeli braća Miladinov, bila su desetljeća jakog grčkog prosvjetnog i kulturnog utjecaja. U Ohridu i Strugi, kao i u cijeloj Makedoniji, nakon ukidanja Ohridske samostalne arhiepiskopije koju je nezakonito ukinuo sultan Mustafa III. 1767. godine, u crkvama u bogoslužju i u školama, kao nastavni jezik, uvodi se grčki jezik. Kako crkve, tako i škole – obično po manastirima i pod okriljem crkve – nalaze se pod strogim nadzorom Carigradske patrijaršije. Carigradska patrijaršija, odnosno grčka crkva, imala je sva vjerska i školska prava za kršćane u Osmanlijskom carstvu, i imala je pravo postavljati svećenike i učitelje, te rješavati obiteljske i imovinske odnose. U školama se predaje grčki jezik, izučava se grčka književnost, povijest i dr. S tim, i crkva i škola, u ono vrijeme javljaju se kao snažni propagatori helenizma u Makedoniji.

Nastavnički kadar, čije je djelovanje bilo regulirano sultanovim odredbama, bili su uglavnom učitelji, mahom obrazovani u Grčkoj, uglavnom Makedonci.

Grčki je jezik po rasprostranjenosti, bio dosta snažan, jer je grčki prevladavao uglavnom u južnim krajevima Makedonije, u čijim je kulturnim središtima, kakvo je bio Ohrid, bila zaboravljena ćirilica azbuka, pa su tekstovi na narodnom makedonskom jeziku, bili pisani grčkim pismom. U takvim je prilikama utjecaj slavenske pismenosti morao biti sveden na najmanju mjeru i samo je postupno jačao tije-

kom 19. stoljeća procesom emancipacije od helenizacije. Sam Dimitrija Miladinov, naučio je ćirilicu u svojoj 50.-oj godini. Grčki je jezik dominirao kod primanja kršćanstva.

Makedonski jezik se tada nazivao i bugarskim slavjanobugarskim, makedonskobugarskim, slavjanomakedonskim, slavjanopelazgičkim, kao i sam makedonski narod, imali su prije svega slavenski i makedonski smisao, iako ne uvijek jasno određen.

Dimitar Miladinov (Struga, 1810.-1862. Carigrad) je rijetka i neponovljiva osoba makedonskog preporoda. Među prvim preporoditeljima s vještinom velikog oratora i znalca koji iskazuje značenje i upotrebu narodnog jezika u prosvjedenju svoga naroda. Tu svoju opredijeljenost u praksi je sprovodio kao učitelj u više gradova u Makedoniji. Nakon završetka osnovne ćelijske škole u Strugi učio je i služio u manastirskoj školi Sveti Naum u Ohridu – na grčkom jeziku.

Dimitrija Miladinov započeo je učiteljsku karijeru u Ohridu u kojem ostaje u razdoblju od 1830. do 1832. godine. Miladinov napušta Ohrid i izvjesno vrijeme radi kad pisar u trgovačkoj obitelji Zagrafski u Draču. Nakon tri godine u obrazovnom centru u Grčkoj, u Janini, završava gimnaziju. Zatim se ponovno vraća u Ohrid (1836.-1839.), a zatim učiteljuje u Strugi. Osnovne biografske podatke o Dimitriju Miladinovu daju nam Rajko Žinzifov i Kuzman Šapkarev.

Kuzman Šapkarev u životopisu o Miladinovu piše: znajući da otac nije bio u stanju da ga izdržava duže vrijeme, Dimitrija je, pored što je učio, nalazio vremena raditi i za svoje izdržavanje. Noću je svojim suučenicima prepisivao potrebne zadatke, zato što su u to vrijeme udžbenici bili rijetkost, kako bi se prehranio. A za veću ekonomičnost, kako ne bi gorjelo ulje ili svijeće, pisao je na mjesečini (a bio je jako dobar brzopisac i odličan krasnopisac).

Dimitrija je morao prehranjivati svoju brojnu siromašnu obitelj, pogotovo poslije smrti njegova oca. Nadalje, Šapkarev daje lični opis Dimitrijeva: “Впрочем, тој беше човек со среден, низичок и теничок, не жилав раст, со здрава и издржлива телесна конструкција.

Dimitrija Miladinov

Лицето му беше сувичко со темен тен, но секогаши насмеано и весело. Неговите црни јадри очи, малку длабнати во ледништата, испуштаа надвор светли искри на далечна предвидливост како сјајни зраци на две румени ѕвезди, додека неговите свиткани, долги, црни веѓи, малку кренати и продолжени по сета должина на неговато широко чело, ја покажува неговата претставителност, храброст и решителност - квалитетите какви што покојниот вистински поседуваше.”

Dimitrijin đak, Grigor Prličev, u svom zapisu o ohridskoj školi, vođenom Dimitrijem, kaže da je stekla glas kvalitetnog obrazovnog središta, koju su pohađali učenici iz drugih gradova, pa čak i Albanci. Sve do polovine 19. stoljeća, Dimitrija djeluje kao grčki učitelj, učeći mlade Makedonce i Albance na grčkom jeziku.

Grigor Prličev, pored ostalog za Dimitrija Miladinova kaže: „Он во секоја постапка имаше нешто привлечно. Зборот му течеше од устата како мед. Свештен оган му гореше од очите. Меѓу десетте учители кои се менеа во текот на моето ученикување во Охрид ни еден не се покажа толку полезен за учениците колку Димитрија Миладинов“...

Dimitrija se najbolje izražavao na grčkom jeziku. Svoja je predavanja održavao na lokalnom govoru i grčkom jeziku, što mu je u narodu podiglo ugled. Vjerske tekstove, inače narodu nerazumljive, kazivao je na dijalektu, što je narodu omogućavalo shvatiti crkveni

nauk. Kao učitelj grčkog jezika preveo je 1841. godine “na narodni jezik (struški dijalekt) nekoliko crkvenih molitvi za svećeničke potrebe” (vjeruju, Oče naš, Slava tebe, Vo carstvii tvojem, Troico presuštestvena).

Svjestan snage koja leži u usmenom narodnom stvaralaštvu, Dimitrija Miladinov odmah je shvatio da bi se preko tog stvaralaštva mogao imati ne samo kulturni, nego i političko-promidžbeni utjecaj na njegov narod. Ubrzo je postao jedan od najpoznatijih sakupljača i zapisivača narodnog usmenog stvaralaštva.

Dimitrija, kao što nas izvješćuje Rajko Žinzifov, “не останал ни една минута без работа: по часовите тој одел или при старите баби, или моми, да ги запишува нивните песни, пословици, приказни и др.”

Dimitrija je sakupljao narodno stvaralaštvo i od oca Marka Сепенкова, i to sa jasnom namjerom: “Јас сум сторил ниет да типосам една книга со песни и друзи народни сторенија. За да остане за спомен на нашето потекло, чунки ние све кај туку се грчиме и госпо знаи до крај како ќе бидеме. Ете затоа сакам да зберам и да типосам и друзи работи”, objašnjavao je Dimitrija svoj sakupljački posao starome Сепенкову.

Dimitrija Miladinov, iako je imao grčko obrazovanje i radio kao učitelj na grčkom jeziku, nije se osjećao Grkom. Njemu je oduvijek bilo jasno da nije Grk. Na grčkom se jeziku najbolje izražavao. Međutim, on se u svom radu koristio lokalnim govorom i grčkim jezikom. Naime, prevodio je s grčkog na narodni jezik. „Dimitrija Miladinov, je iako je odgojen i obrazovan u helinizmu sklonom obiteljskim i društvenim krugovima, uspio spoznati da unatoč svemu, pripada jednom drugom nacionalnom i kulturnom kodu kojem je posvetio i žrtvovao, zajedno s mlađim bratom Konstantinom, doslovno vlastiti život.“ (B. Pavlovski).

To se odnosi do biografskih podataka za Dimitrija i Konstantina Miladinova, jer oni su zaista isprepleteni, neizbježni i neotklonjivi, a to je najbolji znak međusobnog uvažavanja i povjerenja.

Konstantin Miladinov

Konstantin Miladinov je rođen 1830. godine u Strugu od majke Sultane i oca Riste Miladin, kao osmo dijete po redu. Konstantin je proveo težak život; rodio se nekoliko mjeseci poslije očeve smrti (kao posmrče) pa su se o njemu brinuli majka i najstariji brat Dimitrija.

Naime, još u najranijoj dobi, on očito pati za ocem, što mu, koliko je to bilo moguće, pokušava nadoknaditi stariji brat Dimitrija. No, unatoč velikoj bratovoj brizi, ostaje uskraćen za očevu ljubav. Baš zbog toga uspostavlja vrlo blizak odnos s

bratom, koji će se razviti u veliku bratsku ljubav i brigu jednog za drugog. Dimitrija je otišao 1833. u gimnaziju u Janini, u glavni grad Epira, i vratio se prvo u selo Magarevo, a zatim u Strugu, odnosno Ohrid, u kojem je radio od 1836. do 1839. kao učitelj grčkog jezika. U ohridsko-struškom razdoblju Dimitrijeva učiteljavanja i kasnije u Kukuškom, koje je trajalo dvije godine, Konstantin je bio njegov učenik. U janinskoj gimnaziji je proveo tri školske godine (od 1844. do 1847.) gdje je, pored starogrčkog i novogrčkog, dobro naučio i francuski jezik, pa je Dimitrija Miladinov preporučio Konstantina za gimnazijskog profesora grčkog jezika u Sremskim Karlovcima, no nažalost nije dobio mjesto zbog nepoznavanja latinskog jezika.

U tijeku 1844. i 1845. godine Makedoniju je posjetio Viktor Ivanović Grigorović, docent Sveučilišta u Kazanju, ruski znanstvenik i poznati slavista koji se bavi poviješću i književnošću slavenskih

narječja, i ostavit će duboke tragove na braći Miladinovi i cijeloj makedonskoj povijesti. Naime, Grigorović je u braći Miladinov preusmjerio njihovo književnojezično i društveno djelovanje iz hele-nističkoga kulturnog kruga u slavistički kontekst. V. I. Grigorović je u tijeku 1844. i 1845. godine posjetio Solun, Svetu Goru, Bitolj, Ohrid i Strugu. U Ohrid je stigao 8. svibnja 1845. godine te je ostao zadivljen kada je vidio slavenske knjige u Ohridu i kako je Dimitrija Miladinov u svom radu koristio sistem prevođenja s grčkog na narodni jezik. Grigorović je posjetio i dom Miladinovih u Strugi gdje mu je Dimitrijina majka Sultana otpjevala pjesme a neke od njih je i zapisao. Tada je zamolio Dimitriju da napiše gramatiku na jeziku koji se govori u Makedoniji. Ovaj ruski znanstvenik sugerirao je Dimitriju Miladinovu da se u svom nacionalnom opredjeljenju služi bugarskim imenom. Evidentno je da je Grigorović ostavio snažan dojam na Dimitriju, umnogome osnažio njegov slavenski osjećaj, i naravno zainteresirao ga za sakupljački posao usmenog narodnog stvaralaštva.

Prihvaćanje Bugarskog naziva, kao iskaza određene pripadnosti, u Makedonaca je tijekom 19. stoljeća bilo vrlo izraženo prije svega u intelektualaca. Makedonci su prihvaćali ideju da se Slaveni u okviru turske imperije trebaju objediniti pod bugarskim imenom. Kada neki Makedonci prihvaćaju ime Bugarin ili bugarski, to treba shvatiti kao borbu protiv Grka. Prva faza makedonskog preporoda svodila se na borbu protiv Carigradske patrijaršije. Prihvaćanje bugarskog imena značilo je suprotstaviti se greizmu na način da se termin „Bugarin“ i „bugarski“, inače od srednjovjekovlja prepoznatljiva odrednica različitosti od greizma, iskoristi kao oznaka koja pravi distinkciju od svega što je grčko.

Dr. Goran Kalogjera kaže: „Osobno sam uvjerenja da su makedonski preporoditelji koristili taj termin da ukažu na svoju različitost od grčke nacije, jezika i kulture, a ne zbog toga što su se svjesno osjećali pripadnicima bugarskog naroda“. Uz termin Bugarin, Srbin, vrlo često se javljaju termini Slavljjan i naravno Makedonac. Bitno

je istaknuti da se naziv Makedonci kao oznaka za narod vrlo samosvjesno javlja uglavnom u Konstantina Miladinova. On je u svojim izjavama spominjao „naš jezik“ i „makedonska narječja“, praveći svojevidnu različitost od bugarskog jezika.

Pod pojmovima naš jezik i moja domovina, Konstantin očito podrazumijeva makedonski jezik i Makedoniju. Svjestan sebe kao pripadnika posebne etničke grupe, koja se razlikuje od bugarske, srpske ili grčke, on počinje rabiti termine Makedonac za sebe, makedonske za svoje pjesme, Makedonci za svoje sunarodnjake. Manje je poznata činjenica da je Konstantin i svoju korespondenciju vodio na makedonskom (pored, razumije se, grčkog i ruskog kod zapisivanja bilježaka na studiju).

Dr. Dimitar Mitrev, utemeljitelj suvremene makedonske književne kritike, iznosi svoj slijedeći stav: „Проследувајќи ги сите текстови во кои Миладиновци се самоозначуваат како Бугари, утврдивме дека најчесто под тоа име се мисли на словенска припадност на Македонците, дека е тоа синоним на таа словенска припадност.“ I nastavlja kratko i jasno: „Затоа, ние не само што тоа не го оспоруваме кај Миладиновци, туку му даваме значење за конкретен податок за словенското освестување на нашите луѓе во зародишната фаза на нашата преродба.“

Za Dimitrija Miladinova bilo je važno da učenici shvate da oni pripadaju slavjenskom rodu. I kada on govori da je Bugarin i kada se potpisuje kao Dimitrije Miladinović, sve se to svodi za njega na isto: Slaven je iz Struge, iz Makedonije! Zanimljivo je da Dimitrija i Konstantin ne samo što nisu vladali bugarskim jezikom i nikada ga nisu savladali, nego i nikada nisu posjetili Bugarsku, a nisu nikada ni zaželjeli.

Poslije završetka janinske gimnazije (1847.) Konstantin Miladinov postao je (1848.) učitelj u vlaškom selu Trnovu (odmah do Magareva), na Pelisteru, blizu Bitolja, u neposrednoj blizini brata Dimitrija koji je bio učitelj u majčinom rodnom selu Magarevu. Nakon dvije godine učiteljske prakse (1847./48. i 1848./49.), Konstantin odlazi na

studij grčke filologije u Atenu, gdje se upisao na Filozofski fakultet 14. listopada 1849. godine. Tamo je proveo tri studijske godine.

Gane Todorovski navodi da je upisan kao turski državljanin pod imenom Konstatinos Miladinidis, kao redovni student, uveden u matičnu knjigu pod brojem 935. Polagao je prijamni ispit iz grčkog jezika. Da bi namakli novac za studije, braća Miladinovi sklopili su ugovor sa mještanima sela Magareva koji su bili spremni školovati Konstantina s tim da se on zauzvrat, nakon diplomiranja, vrati u Magarevo i bude učitelj, dok ne isplati posuđeni novac.

Po odlasku Konstantina u Atenu, Dimitrija Miladinov za učitelja na njegovo mjesto u selo Trново preporučio je, svoga učenika iz Ohrida – Andronika Josifčeva.

U svojim rukopisnim Spomenima, Josifčev iznosi svoja sjećanja o braći Miladinov. Donosimo samo dio od njih: ... „Димитар Миладинов беше како мене беден, заштото хранеше цела фамилија. За пари как нахождаше. Од еден пријател ќе земеше пари со лихва. Ќе дојдеше срока, тој не може да ги плати. Заемодавецот го заплашвал. Од други пријател ќе земеше со лихва, ќе платеше на првија. Обичаха го во Охрид. Вземал со лихва пари да подржа Константина“... „Димитрија живја во Охрид во две стаи, които беа од училиштето (беа црковни). Јас му се чинев като слуга, спиеф там само да се научеф“...

Nakon završetka studija (1849.-1852.) Konstantin je prije učiteljevanja u Magarevu, po savjetu brata Dimitrija, posjetio u Zografskom manastiru na Svetoj Gori Galičanina Partenija Zografskog (1818.-1876.), Dimitrijeva učenika u ohridskom razdoblju. Partenija Zografski je poznati makedonski preporoditelj i pisac udžbenika. Ovaj Galičanin bio je jedan od obrazovanih ljudi svoga doba, jer je 1850. završio Moskovsku duhovnu akademiju, a sam je u Zografskom manastiru otvorio bogoslovnu školu u kojoj je „monahe iz različitih makedonskih krajeva podučavao crkvenu povijest, katekizam, zemljopis i aritmetiku“. U manastiru je Konstantin boravio kraće vrijeme, pripremajući se za nastavak studija, ovoga puta slavenske filologije u

Rusiji. Uz pomoć Partenija uspio je svladati slavenorusku gramatiku i sintaksu da bi se tek nakon toga vratio kući u Strugu. Konstantin je pošteno vratio zajam sklopljen ugovorom sa seljacima iz Magareva, učiteljujući u mjestu, sve dok nije vratio posuđeni novac za studijske troškove u Ateni. Partenija je uvjerio Konstantina da produži obrazovanje u Moskvi. O ovome, saopćava nam Dimitrija Miladinov svojim pismom za Aleksandra Egzarha, (1810.-1891.), poznatog bugarskog društvenog djelatnika i urednika „Carigradskog vesnika“, poslano iz Bitolja 28. kolovoza 1852. godine.

U vrijeme Konstantinova učiteljevanja u Magarevu i Dimitrijeva u Bitolju, gdje je glavni učitelj u središnjoj grčkoj školi, Dimitrija je već pod snažnim utjecajem (pan)slavenskih ideja, na koje nije bio imun niti Konstantin.

Sudeći prema pismu Dimitra Miladinova poslanog Aleksandru Egzarhu, u ljeto 1852. godine, unatoč što je bio grčki učitelj „on je već potpuno proslavenski orijentiran, i sa gorčinom izjavljuje (nešto kasnije) da ga je stid što na grčkom jeziku iznosi svoje slavenske osjećaje! Ovo pismo Dimitrija Miladinova, računa se za jedno od najljepših javnih obraćanja.

Za Dimitrija Miladinova sredinom pedesetih počinju sasvim određene nevolje, jer dolazi zbog svojih nacionalnih ideja, u širem smislu slavenskim a u užem makedonskih i bugarskih, u sukob sa grčkim nacionalistima koji su pokušali onemogućiti bilo kakav pomak u razvoju makedonske kulture. Posebno je bio ugrožen Dimitrija koji je gotovo trajno živio i djelovao na makedonskom etničkom prostoru, sukobljavajući se sa nesklonim turskim i promotorima velikogrčke ideje koja je na tom prostoru imala sasvim određene, dosta široke, ingerencije u organizaciji i vođenju crkvenih i obrazovnih (školskih) poslova.

Za sudbine oba brata neobično je važna školska godina 1855./56. Naime, krajem 1855. godine Dimitrija Miladinov došao je u sukob s bitolskim grkomanima zbog čega se morao skloniti na određeno vrijeme u inozemstvo, da bi početkom 1856. godine otputovao u Srbiju, pa potom Bosnu i Hercegovinu i Vojvodinu. U Hercegovini

Stari Beograd

je neko vrijeme radio kao pisar kod mostarskog vladike Grigorija. Nakon verbalnog sukoba s vladikom, koji je bio iniciran njegovom surovošću prema potčinjenima, Dimitrija je napustio Mostar, pa preko Sarajeva i Sremskih Karlovaca stigao u Beograd gdje se pokušao zaposliti kao učitelj grčkog jezika, dok je u Sremskim Karlovcima nastojao ishoditi gimnazijsko mjesto za Konstantina Miladinova, za profesora grčkog jezika. U Beograd je proveo sedam mjeseci. Za vrijeme boravka u Beogradu susreo se nizom ljudi koji su mu u potpunosti poljuljali naturen heleniski duh i otkrili njegovo slavensko podrijetlo. Dimitrija se u Beogradu preporodio jer je spoznao da ne pripada grčkom, nego jednom slavenskom narodu, te od tog trenutka osobnog preporoda započinje njegova prosvjetiteljsko-propagandna djelatnost u korist buđenja makedonskog naroda. Dimitrija u svom burnom i bujnom, teškom i dinamičnom životu, doživljava vidljive transformacije: od velikog pobornika helinizma prerasta u čovjeka zaštitnika nacionalnih osjećaja i u afirmatora plejade mlađih njegovih učenika, sakupljača narodnog stvaralaštva, književnika i istomišljenika.

Koncem listopada 1856. godine Dimitrija se vratio u Strugu donoseći poveći broj knjiga i udžbenika. U to vrijeme u Makedoniji nemuslimansko stanovništvo očekivalo je znatnije pomake u demokratizaciji državne politike zbog „potpisivanja Pariškog mira (16. IV. 1856.) i donošenja Hatinumajuna (28. II. 1856.)“, kojima su otvoreni putevi prema „eri unutarnjih ustavnih sloboda u Turskom Carstvu, jer su deklarativno garantirani vjerska i nacionalna prava. Između ostalog bilo je najavljeno ograničavanje sile grčke Carigradske patrijaršije, t.j. fanariote, od kojih je najviše stradala Makedonija.

Pod utjecajem nekih istaknutih suvremenika – Rusa Grigorovića, Hrvata Verkovića i Mihanovića, kao istinski preporoditelj i prosvjetitelj, planski, sustavno i sistematski, budio je ljubav u svojih učenika prema govoru njihovih predaka, vjerujući da učeni i obrazovani ljudi mogu mijenjati duhovnu klimu u Makedoniji. Za obrazovanje mladih i nadarenih Dimitrija je bio svjestan da je potreban novac i zbog toga se povezao s istaknutim makedonskim trgovačkim obiteljima, pogotovo Robevima, koji su u većini slučajeva i bili mecene ili financijeri njegovih projekata. Dimitrija je smatrao da mladi i nadareni ljudi moraju potražiti znanje izvan Makedonije, pa ih je zbog toga usmjeravao prema sveučilišnim centrima Rusije, Grčke, Austrije.

Dimitrija Miladinov vjerovao je da učeni i obrazovani ljudi mogu mijenjati društvenopolitičku klimu u Makedoniji. Zbog toga je posebnu pažnju pokazivao onima najdarovitijima. Koristeći neke osobne veze s bugarskim trgovcima u Odesi, Dimitrija je odlučio poslati Konstantina na studij slavenske filologije u Moskvu. Konstantin Miladinov 13. studenog 1856. šalje molbu za novčanu pomoć Bugarskom (školskom) odboru u Odesi. Ova molba Konstantina Miladinova proizlazi iz njegova bijednog financijskog stanja zbog kojeg je prisiljen moliti pomoć. Dodijeljeno mu je 200 srebrnih rubalja godišnje pod uvjetom da se obveže biti učiteljem bugarskog jezika po završetku studija. Konstantinov ispaćeni lik iz tog vremena prvi je opisao Rus Aleksandar V. Račinski, slijedećim riječima:

„Во Одеса се јави млад човек, облечен бедно, не зазима, висок, слаб, блед, со крупни црни очи, со тажен израз на лицето... и без материјални средства.“

Kaо ruski diplomat Aleksandar Račinski bio je angažiran u borbi protiv unijatske propagande i jedan od prvih Konstantinovich dobrotvora u Rusiji.

Od početka zime 1856. do kolovoza 1857. godine Konstantin Miladinov je putovao s Aleksandrom Viktorovičem Račinskim od Odese preko Kijeva i Smolenska do Moskve. Samo putovanje nije prošlo bez neugodnosti. Naime, putujući za Moskvu, kraće vrijeme zadržali su se u Kijevu. Prigodom posjeta kijevskoj katedralnoj crkvi Svetoj Sofiji poistovjećen je s Grkom iz Makedonije. Naime, kada je poklisar hrama doznaо da je mladi gost iz Makedonije, uzviknuo je: „Од Македонија сте, о, значи Грк?“ A Konstantin se osjetio povrijeđen i replicirao mu je da Makedonija nije Grčka. Iz Kijeva je Konstantin zajedno s Račinskim отпутовао u Smolensk, a zatim u selo Minino, posjed Račinskog, da bi se u miru pripremaо za polaganje prijamnog ispita iz ruskog jezika.

U Smolensku Konstantin je imao još jednu neugodnost. Tijekom posjeta smolenskom arhiepiskopu za Konstantina se nije našlo mjesto za stolom zbog bijedne ljetne odjeće i lošeg stanja. Kada je doznaо tko je Konstantin i sa kakvim ciljem je stigao u Rusiju, htio je popraviti grešku, pa mu je arhiepiskop na rastanku udijelio, iz samilosti, određenu sumu novca. Ova milostinja mnogo je uvrijedila osjetljivog Konstantina.

Nakon šestomjesečnog boravka u selu Mininu, Konstantin je već mogao korektno pisati ruski, ali je s izgovorom imao određenih poteškoća.

U jesen 1857. godine Konstantin je podnio molbu Rektoratu Imperijalnoga moskovskog sveučilišta za upis na Filološki fakultet u statusu izvanrednog studenta.

Na poziv iz Kukuša 1857. godine, Dimitrija je prihvatio učiteljsko mjesto u Kukušu, nadajući se da će to biti dobra prilika za obrazova-

nje učenika na narodnom („majčinskom“, tj. materinskom) jeziku, o čemu veoma opširno piše u pismu upućenom Kukušanima.

PISMO DIMITRA MILADINOVA U KUKUŠU

Dana 24. listopada Dimitrija Miladinov iz Struge piše pismo gradskim prvacima u Kukušu da prihvaća njihov poziv da bude učitelj u njihovom gradu. Pri tome saopćava svoju nesakrivenu radost jer će se u njihove crkve i škole uvesti narodni, materini jezik.

Љубезни мои,

... скокам од радост гледајќи го вашиот стремеж и вашата љубов кон нашиот мајчин језик, и особено за тоа што мнозина од младината и свештениците се решиле усрдно да го учат словенскиот јазик, така што по неколку месеци би можеле и да ја слушаат боженствената служба на стариот наш прадедовски јазик. Криво погледнуваат на вас Грците! Имате гради и покажувајте си ги словенските гради. Го прекоруваат нашиот словено-пелазгиски јазик, еден од најдревните и богати јазици, наречувајќи го варварски јазик. Со прст покажувајте им ги словенските филозофи физичари, математичари и други учени од Русија, Чешка, Далмација, Полска, Галиција, Славонија, Хрватска, и така да се каже, почнувајќи од северниот леден океан до Јадранското море. И од внатрешноста на мнима Германија до Епир и Тесалија, кои што се насладуваат на плодовите на просветата. Грците ќе не погрчат! Тоа е стара песна. Тие не можат повеќе да апат... Помина тоа време, Во темнината проникнаа сончеви лачи и тие не можат повеќе да лажат... Вие први во источна Македонија започнувате да го изучувате нашиот прадедовски јазик, вие први ќе ја обесмртите во словенската историја својата татковина.

Tijekom 1858. godine u Makedoniji i Bugarskoj unijatski pokret doživljavao je sve jači zamah. U Makedoniji se unijatski pokret ra-

zvio neobično snažno u Kukušu. Zbog toga je uvjetovalo pad ruskog utjecaja na tom području.

Diplomacija carske Rusije uočila je pogibeljnost mogućnosti realizacije Unije, te je preko grofa Račinskog i Dimitrija Miladinova, započela s protuakcijom, uključujući i masovno dijeljenje knjige Joana Flerova o „Pravoslavnim crkvenim bratstvima u Jugozapadnoj Rusiji“ koju je tako tečno s ruskog jezika na makedonski jezik preveo Konstantin Miladinov za vrijeme svoga studija u Moskvi. U Moskovski dobrotvorni komitet koji je stajao iza ove antiunijatske brošure, uveo ga je A. V. Račinski. Ta je brošura tiskana u velikom broju primjeraka i uglavnom plasirana u slavenskim dijelovima Turskoga Carstva kao propagandni materijal. Taj komitet pomogao je s tri tisuće srebrnih rubalja programske potrebe kukuške škole Dimitrija Miladinova. Isto tako slani su novci za škole u Strugi, Solunu, Bitoli, Ohridu. Jedan vid djelovanja Moskovskog dobrotvornog komiteta manifestirao se u okupljanju i školovanju mladih Slavena s „ugroženih područja“ koji bi po povratku u domovinu propagirali ruske interese i oživljavali simpatije prema Rusiji.

Dimitrija Miladinov u Kukušu pokazuje izuzetne pedagoške sposobnosti, postaje vrlo aktivan, no njegova popularnost među Kukušanima nije odgovarala lokalnom vladiki, što je bio razlog njegovog odlaska iz Kukuša i povratka u Ohrid.

Kako se unijatski pokret neobično snažno razvio u Kukušu, kao aktivni antiunijat dolazi Račinski iz Rusije u Kukuš. U to vrijeme u Kukušu je učiteljstvovao Dimitrija Miladinov, pa se dolazak Račinskog u Kukuš, može povezati s Konstantinom, koji je u tom slučaju mogao biti posrednik Račinskom u njegovoj namjeri da se što prije i bolje poveže s kukuškim antiunijatima. Račinski je uz pomoć Dimitrija Miladinova, koji je imao veliki ugled u narodu, uspio animirati veći broj Makedonaca za studij u Rusiji. Već 1859. godine u Moskvi se formirala povećana grupa mladih Bugara i Makedonaca koji su postali studenti Moskovskog sveučilišta. Vrijeme kada žive i kada djeluju Dimitrija i Konstantin Miladinov je vrijeme procvata iliriz-

ma (osobito nakon Revolucije 1848. i 1849.), pokreta za nacionalni preporod Južnih Slavena i za njihovo nacionalno jedinstvo. Velik broj prvaka ovog pokreta, pored Kranjske, Koruške, Štajerske, Istre, Gorice, Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne, Crne Gore, Srbije, Vojvodine i Makedonije u južnoslavenske zemlje uključuje i Bugarsku. U već spomenutom pismu Kukušanima, Dimitirja uskliče: „Криво погледуваат кон вас Грците! Имате гради и покажувајте си ги словенските гради. Го прекоруваат нашиот словено-пелазгаски јазик, еден од најдревните у богати јазици, наречувајќи го варварски! Со претпокажувајте им ги словенските филозофи, математичари и други учени...

Što se tiče hrvatskog preporodnog pokreta, za razliku od makedonskog novorođenja, hrvatski se preporod javlja znatno ranije (1830.-1848.), a makedonski u drugoj polovici devetnaestog stoljeća. Hrvatski se nacionalni i kulturni preporod, za razliku od makedonskog, odvijao u mnogo civiliziranijem okružju, a sama se borba hrvatskih narodnjaka svodila isključivo na borbu mišljenja i suprotstavljanja političkih ideologija, dok je u Makedoniji situacija bila znatno kritičnija i opasna po ljudske živote. Hrvatski su preporoditelji u svojim političkim i kulturnim zahtjevima bili zaštićeni od drastičnijih represija od strane njemačkih ili mađarskih političkih protivnika. Veliki broj makedonskih preporoditelja svoje je političko i kulturno djelovanje u korist svoga naroda, platilo vlastitim životom. U hrvatskoj je započet proces konstituiranja moderne hrvatske nacije, uveden je štokavski jezični izričaj kao zajednički književni jezik Hrvata, otvorena je mogućnost jedinstvene hrvatske književnosti, zadan je snažan otpor njemačkom i mađarskom agresivnom nacionalizmu, napisana su brojna književna djela, gramatike, jezični savjetnici i rječnici. Hrvati su se počeli osjećati svoji na svojem. Makedonci se tijekom preporoda nisu uspjeli konstituirati kao nacija i stvoriti književni jezik. Razlog tome treba tražiti u povijesnom naslijeđu i turskoj vladavini, agresivnom djelovanju grčkog svećenstva koje je sistematski i promišljeno radilo na zatiranju slavenskog duha i osjećaja kod Makedonaca.

Posljedice takvog djelovanja bile su brojne, prvenstveno gubitak osjećaja za nacionalno u Makedonaca, koji su se tijekom 19. stoljeća uglavnom izjašnjavali kao Srbi, Grci ili Bugari, nesvjesni svoje makedonske posebnosti. Takvih primjera ima mnogo. Dimitrija Miladinov djelovao je kao grčki učitelj u Ohridu (1836.-1839.), Kukušu (1840.-1842.), Ohridu (1845.), Magarevu (1847.). Isti je slučaj i sa Konstantinom Miladinovim. Nakon osmogodišnjeg školovanja na grčkom jeziku u Ohridu, Strugi i Kukušu, odlazi na trogodišnje učenje u Janjinu gdje su mu od predmeta primarni starogrčki i novogrčki. Učiteljuje kao grčki učitelj u Ateni, započinje studije grčke filologije, nakon što je položio prijemni ispit na grčkom jeziku. Dimitrija Miladinov, Konstantin Miladinov, Grigor Prličev, Rajko Žinzifov i dr. u svojoj mladosti ne samo da djeluju i pomažu u širenju grčkog utjecaja u Makedoniji, nego se osjećaju Grcima.

Proces nacionalnog osvješćivanja u njima teče polagano, u nekih brže, u nekih sporije. Najsnažnije je bio izražen u liku i djelu Konstantina Miladinova.

Goran Kalodjera, analizirajući put Konstantina Miladinova prema njegovom nacionalnom opredjeljenju, osvrće se na one pokazatelje koju dokazuju njegovu posvemašnju jasnu i deklariranu pripadnost makedonskom, narodu, jeziku i tradiciji. Kod Konstantina se uočava jasno izražena svijest o nužnosti čvrstog oslanjanja na materinsku riječ. Pod pojmovima naš jezik i moja domovina, Konstantin očito podrazumijeva makedonski jezik i Makedoniju. Svjestan sebe kao pripadnika posebne etničke grupe, koja se razlikuje od bugarske, srpske ili grčke. On započinje rabiti termine Makedonac za sebe, makedonske za svoje pjesme. Konstantin Miladinov pisao je svoje pjesme makedonskim narodnim jezikom, čime se deklarirao kao zagovornik ideje o posebnom makedonskom jeziku.

Vjekovna podjarmenost Hrvata i Makedonaca od drugih naroda, jedan je od temeljnih razloga koji su doveli do nacionalne i jezične preadaptacije u 19. stoljeću. Drugi veliki razlog, koji je vrlo snažno i negativno djelovao na nacionalne osjećaje Hrvata i Makedonaca,

bila je blizina dominirajućih nacija i njihovih kultura, prvenstveno njemačke i talijanske. Kada su u pitanju Hrvati, te grčke i bugarske, kada mislimo na Makedonce. Hrvatski jezik bio je stalno ugrožavan od njemačkog, talijanskog i mađarskog jezika. Živeći u sferi njemačke kulture, hrvatsko građanstvo zanemarivalo je narodni jezik i uzdizalo njemački. Uostalom, sam Zagreb, smatrao se njemačkim gradom. Sličnosti koje vidimo u hrvatskom i književnom preporodu s makedonskim novorođenjem, uglavnom se svodi na jezičnu preadaptaciju književnika, pritisak susjednih kultura na hrvatski i makedonski narod. Proces odnarođenja u Makedonaca ipak je izraženiji nego kod Hrvata. Zahvaljujući kontinuitetu nacionalne samosvijesti, Hrvati su uspjeli postaviti temelje izgradnje moderne nacije i prihvatili štokavštinu kao standard za književni jezik.

Život u okružju turskog imperija, blokada protokola ideja sa Zapada, pritisak grčkog svećenstva i bugarske inteligencije onemogućavale su makedonski narod stoljećima u njegovu normalnom slijedu. Hrvatski ilirizam i makedonsko prosvjetiteljstvo ostvarili su izvanrednu dobru suradnju i rezultate. Posredno ili neposredno, u nju su bile uključene s makedonske strane najznačajnija imena. U pogledu mjesta i značenje u vezama između hrvatskog ilirizma i makedonskog prosvjetiteljstva iskazuje se besmislena usporedba u doprinosu u tom smislu Grčke, Bugarske i Srbije. Veze između hrvatskog i makedonskog naroda, države i kulture, imaju trajnu povijesnu vrijednost.

Strategija makedonskih intelektualaca traži da budeš svoj na svo-
me, da opstaneš na vlastitim korijenima sam i sa svojim rodnom i
porodom. U tim i takvim procesima imali su znatnu pomoć i od
hrvatske subraće. Najviše su ih oni prihvatili u svojoj domovini i
nikad nisu zaboravili ni moralnu ni materijalnu podršku. Makedon-
cima više od bilo kojeg slavenskog naroda pomogli su baš Hrvati i
to ponajviše u presudnom 19. stoljeću. Brojni hrvatski intelektualci,
književnici, kulturni i politički djelatnici 19. stoljeća (Mihanović,
Babukić, Kukuljević, Verković, Gaj, Rački, Strossmayer) osobno

su zauzetošću ili posredno, preko svojih djela, doprinijeli buđenju i poticanju procesa koji će izrasti u preporod makedonskih boja, piše Goran Kalodjera.

Pred sam odlazak u Rusiju, Konstantin je dobio od brata dosta sabranih i zapisanih umotvorina koje je ovaj skupio po makedonskim selima. I po odlasku Konstantina u Rusiju, Dimitrija će produžiti sakupljati narodne umotvorine u cijeloj Makedoniji. Dimitrija Miladinov organizirao je mrežu sakupljača između učitelja i prijatelja. Osim iz Struge, Ohrida i Prilepa, sakupljao je sam ili preko prijatelja, narodne umotvorine iz Velesa, iz Istočne Makedonije, Kukuša, Dojrana, Kostura i dr. Sakupljene materijale redovito je slao u Moskvu Konstantinu Miladinovu. Ponekad je dobivao materijale i od pjesnika Rajka Žinzifova. U Zagrebu je Konstantin precizirao datum kada su on i brat započeli skupljanje makedonskog usmenog pjesništva u novinskom oglasu kojim je ujedno propagirao i animirao potencijalne pretplatnike za kupnju zbornika riječima: „Песните пред 6 години зафативме да ги собираме од секакви ст’рни.“. Dimitar je svojom sakupljačkom djelatnošću motivirao velik broj svojih učenika i prijatelja da se bave tim poslom. Bio je svjestan snage koja leži u usmenom narodnom stvaralaštvu. Dimitar je s bratom osmislio plan koji je trebao rezultirati izdavanjem „Zbornika narodnog usmenog stvaralaštva“.

Za vrijeme studija u Moskvi (1857.-60.), kao izvanredni student na Povijesno-filološkom fakultetu, Konstantin je intenzivno proučavao slavensku filologiju i pokazivao veliko zanimanje za stare južnoslavenske književnosti i uza sve to, dalje marljivo radio na sređivanju materijala za zbornik. Ovaj period Konstantinova života veoma je važan za sazrijevanje njegova nacionalna osjećaja. Konstantinovo osvješćivanje započinje zapravo još prije odlaska u Rusiju, kada u svojoj molbi Bugarskom (školskom) odboru u Odesi 1856. godine otkriva svoje poslanje. „Poznavajući vaš rodoljubni odbor po kojem se svaki rad može svojim jezikom brže prosvijetliti, i biti slavljeno od drugih radova... napustio sam sve što sam mogao u grčkom jeziku

Konstantin Miladinov u Moskvi 1858., sa Ljubenom Karavalovim i Petrom Todorovim iz Panađurišta

steći i dotrčao ovamo, da bih izučio slavensku filologiju, te se poslije mogao vratiti natrag, da bih širio naš jezik u mojoj domovini.“

Prema Goranu Kalodjери, baveći se Konstantin uz zbornik, istraživanjem i proučavanjem starih tekstova po moskovskim bibliotekama, došao je do određenih spoznaja o povijesti južnoslavenskih naroda koje su u njega uvjetovale evoluiranje njegova slavensko-bugarskog osjećaja u makedonsko. Postoje neke indikacije, nastavlja Kalodjera, koje ukazuju

da je u Konstantina, unatoč prihvatanja bugarskog imena, započeo proces spoznavanja pripadnosti posebnom slavenskom entitetu koji nije ni srpski ni bugarski, već makedonski. Zbog toga je Konstantin započeo svoje pismo Rakovskom riječima: „Сите Македончина заедно седиме на едно место и над ним имам всевозможно попечение за да успеем на науката поскоро“. Poznato je da su ga drugovi sa studija zvali „Makedonijata“. Nadalje u pismu kaže: „Ние Македончињата, недавно овде дојдени, неожидано получих вашето писмо полно со искрена и горешча љубов кун отечеството ни.“ U pismu Konstantin još piše: «Од сé срце ви благодарја за вашата благонаклоност кун преводот ми...»

U istom pismu Konstantin navodi termin „naše narječje“, želeći ukazati na različitosti bugarskog jezika i makedonskog dijalekta... U rečenici koja slijedi, imenovao je to narječje makedonskim. Poznajući vašu želju da se upoznate s makedonskim narječjem, šaljem

vam drugi prijevod izdanja iz „Parusata“. U završnom dijelu pisma Konstantin svoje kolege i prijatelje naziva Makedoncima... „Svi Makedonci klanjaju se vašem imenu i zahvaljuju za ljubav vašu i skrb koju gajite za njih.“ U pismu na kraju još dodaje: „И ја имам многу македонски песни, кои сакам да уздадам малку подоцкна, зашто сега не ми дозвољават опстојателствата.“

Godine 1858. Konstantin Miladinov objavio je prvih sedam od ukupno petnaest pjesama, a napisao je predgovor i preveo s ruskog na makedonski jezik antiunijatsku brošuru ruskog književnika Ioana Flerova Pravoslavna crkvena bratstva u Jugozapadnoj Rusiji, koja je tiskana u Moskvi. Prijevod ove brošure na jedan od makedonskih dijalekata predstavlja prvi Konstantinov prevodilački, a ujedno i književni rad. Suradivao je u časopisu „Bratski trud“, pisao studiju

Stara Moskva

o povijesti ohridske arhiepiskopije, objavio je 1858. godine u carigradskom časopisu „Bälgarski knjižici“ prvih sedam svojih pjesama, a preostali je dio njegova opusa objavljen u spomenutom časopisu 1859. godine, a završni 1860. godine u moskovskom „Bratski trud“, te 1861. u beogradskom listu „Dunavski Lebed“.

Početak moskovskog razdoblja nije previše obećavao Konstantinu Miladinovu. Naime, gotovo tri godine neuspješno je nudio makedonske narodne pjesme ruskim izdavačima, ali uzalud je obijao pragove uglednih Rusa u Kijevu, Moskvi i Petrogradu moleći pomoć i podršku.

Govoreći o Zborniku makedonskih narodnih pjesama braće Miladinov, A. B. Račinski podsjeća da je nekoliko makedonskih pjesama što ih je sam pročitao u Arheološkom društvu u Moskvi, iznenadilo slušatelje svojim sadržajem i harmoničnošću. Čitanje tih pjesama bio je jedan od načina da se pridobije moskovska kulturna publika, da bi se pomoglo da se Zbornik tiska u Moskvi. No, ruska je ravnodušnost i nezainteresiranost za tiskanje kapitalnog djela makedonske folkloristike, teško pogađala Konstantina Miladinova. U Moskvi je Konstantin proveo tri godine. U tom razdoblju je upoznao više značajnih osoba iz znanstvenog i političkog života. Zbog nedostatka sredstava za život i neuspješnog moskovskog pokušaja u pronalaganju izdavača za Zbornik narodnih pjesama, a budući da nije uspio završiti studij, uz velike zdravstvene tegobe u zimskom periodu, na prijelazu iz 1859. u 1860., ubrzali su njegovu odluku o povratku u Makedoniju. Konstantinu je veoma teško padala nezainteresiranost ruskih znanstvenika i umjetničkih krugova za njegov Zbornik i razumljivo uvjetovala nastupe depresije koja je bila potencirana bolešću i izuzetno hladnom zimom te 1859. godine. Turobnom raspoloženju pridonijela je najviše njegova bolest. Konstantin je većim dijelom te hladne zime 1859./60. preležao nekoliko mjeseci u Ekaterinskoj bolnici u Moskvi. U bolnici je primio pismo od Dimitrija s porukom da se vrati u Ohrid, gdje ga čeka mjesto učitelja. Dimitrija Miladinov u svojim pismima iz 1859. i 1860. godine spominje ovaj dolazak.

Već 21. 11. 1859. godine iz Struge, Dimitrija piše dr. Konstantinu A. Robevu: „Брат ми решил идната пролет да дојде во татковината“. Rajko Žinzifov nam daje podatak da je Dimitrija Miladinov pisao Konstantinu dok je ležao u Ekaterinskoj bolnici: «Дојди си мили мој братко дојди си побргу и од ништо не се плаши, не се збунувај, остави секаква лична работа, јас веќе ти приготвив учителско место во Охрид...

Дојди си право во татковината, за да ти се радуваат моите деца, нашите роднини и пријатели. Чудната наша пролет, благомирисните цвеќиња, зелените треви на нашите планини, моите прегратки и на најблиските, сето тоа е земен рај»

Teško bolestan od tuberkoloze, okrijepljen malo kako bi mogao podnijeti težak put, početkom ljeta 1860. godine kreće za Makedoniju putujući preko Beča da bi se sreo sa đakovačkim biskupom

Moskva

Josipom J. Strossmayerom. Rajko Žinzifov opisuje njegov rastanak s Moskvom: Спомените му за Русија беа ту радосни, ту тужни... Москва којашто сепак му даде нови, свежи умствени сили и потврдно народносно самосознание, остана неизбришлива во неговата памет и Константин Миладинов, кажува очевидец, на заминување се насолзил и рекол: “Проштевај, Москово! Проштевај, цркво на Василиј Блажени! Проштевај Кремал! Проштевај универзитет!

Čitajući o Strossmayeru, o kojem se u Rusiji dosta pisalo, Konstantin je pisao Strossmayeru moleći ga za pomoć i inzistira na sastanku sa Strossmayerom. Sve svoje nade upućuje u dobru volju bogatoga hrvatskoga biskupa. Konstantinu je bilo poznato da je Strossmayer mecena, da daruje novce, pomaže slavenske narode nadajući se da će njegov prijedlog (molba) biti usvojeni. Biskup ga prihvaća i pristaje financirati Zbornik. Pozitivni odgovor đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera posebno je djelovao na Konstantina kojega će posjetiti u Beču za vrijeme državnčkih poslova. Naime, te 1860. godine, hrvatski biskup Strossmayer prisustvovao je proširenom Carskom vijeću gdje se energično zauzimao za sve slavenske narode unutar Monarhije. Njegov istup i briljantan govor, prenijeli su časopisi širom svijeta. Biskup je boravio u Beču od svibnja do listopada 1860. godine. Konstantin i Strossmayer sreli su se prvi put u Beču gdje je biskup čekaо nastavak sjednice. Konstantin je ostao u prijestolnici do okončanja Strossmayerovih poslova. Zainteresiran za unijatski pokret u Makedoniji i Bugarskoj, Strossmayer je izrazio želju upoznati Konstantina i pregledati njegov skupljeni folklorni materijal. Biskup nije žalio sredstava za objavljivanje sakupljene i sistematizirane građe koju je Konstantin u bečkim mjesecima transkribirao iz grčke azbuke u ćirilicu. Dok je očekivao Strossmayera da završi sa sjednicom Konstantin je bio u jednom euforičnom raspoloženju koje je rezultiralo stvaranjem ljubavne pjesme «Na čužina», u kojoj pjesnik moli svoju dragu iz domovine da „uzme krila i doleti do njega“.

НА ЧУЖИНА

Ја си дремам,
Зашчо немам
Шчо да чина
На чужина.
Имах дома
Една мома
Наружена,
Накитена,
Сáнце греим,
Ког се смеим.
Та ме љубит
И се губим
За моето
Счастје клемо.
А ја мука
Болен пука
Од жалање,
Од страдање.
Крилја бара
На пазара,
Да си метнам,
Та да летнам,
И да идам
Да ја видам.
Ама нема,
Да си зема.
За тва седа
И за Неда
Мислеешчем,
Желаешчем,
Ја не дремам,

Ами земам
Перо, книга
И со брига
Ахтам, дишам
И си пишам:
вАх миленце,
Ти, пиленце!
Как си била
Златокрила,
Крило павни,
Ветар мавни;
Над планини
На вишини
Покрени се,
Онáму се,
И од тамо
Дојди вамо.
Чистороса
Златокоса,
На рамена
Растурена
Коса фрли
И обгрли
Мене бедни
Пáм последни.
Тога веќе
Мајско цвеќе,
Не ќе дремам,
А ќе земам
Расцутена,
Миск облена,
Соколова
Живот нова.

U TUĐINI

Tu sanjarim
Ja ne marim
Što da činim
U tuđini.
Živi doma
Jedna moma
Nagizdana,
Nakićena;
Sunce grije
Kad se smije
Pa me ljubi
Te se gubi
U toj hudoj
Sreći ludoj.
A ja jadan
Pucam bijedan
Od žaljenja
Od stradanja?
Krila tražim
Na vašarim,
Da se vinem,
Da poletim,
I da hodim
Da je vidim.
Ali nemam
Što da uzmem.
Zato sjedim
I o Nadi
Razmišljajuć,
Priželjkujuć.
Ja ne snivam,
Već se primam

Pera, knjige
I pun brige
Sve uzdišem
Pa joj pišem:
„Ah, milice,
Ti pilice!
Kak’ si bila
Zlatokrila,
Krilo maše,
Vjetar puše
Sa planina,
Sa visina;
Pokreni se,
Uputi se,
I od tamo
Dođi amo.
Čistorosna,
Zlatokosna,
Na ramena
Razbacanu
Kosu pusti
I zagreli
Mene bijedna
Poslednji put.
Tada već će
Majsko cv’jeće,
Ne ću sniti,
Već ću biti
Rascvjetano,
U mošus tkano,
Sokolovo
Žiće novo.

Prepjevaao Mile Pešorda

U Beču Konstantin ostaje četiri mjeseca, a boravak su sponzorirali uz biskupa Strossmayera i braća Robeви, veoma imućni ohridski poduzetnici, koji su u Beču imali trgovinsko predstavništvo.

Prema zapisu Strossmayerova biografa Smičiklasi situacija u svezi susreta biskupa i Konstantina razvijala se ovim redom:

„Dojde u Beč i zamoli biskupa, neka bi ga pomogao. Biskup privoli, ali mu se nije sviđalo što su pjesme napisane grčkim slovima». Isti događaj su na sličan način opisali i drugi biskupovi biografi, Cepelić i Pavić.

„Biskup ga je primio ljubezno i obećao mu štampati pjesme. Ali kako su pjesme bile pisane grčkim pismenima tražio je biskup odlučno da se štampaju ćirilicom.“

Prema tvrdnji G. Kalogjere, Miladinov i Žinzifov zapisivali su pjesme grčkim pismom zbog dva razloga. Prvi je razlog bio u tome što je to bilo pismo koje su svi izvanredno poznavali, a drugi vjerojatno strah da ih Grci ne bi optužili da su ruski špijuni, ako bi se pri zapisivanju služili ćirilčkim pismom.

... J. J. Strossmayer aktivno je sudjelovao u političkom životu i bio je idejni i politički vođa Narodne stranke od 1860. do 1873. Zagovarao je ujedinjenje hrvatskih pokrajina u sklopu federalistički uređene Habsburške Monarhije, s daljnjim ciljem osposobljavanja Hrvatske za ulogu kulturnog i političkog središta Južnih Slavena. Ostao je zapamćen kao veliki mecena koji je financijski podupirao politički i kulturni rad te osnivanje važnih hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova (npr. HAZU 1866.), ali i obavlja-

Katedrala u Đakovu

Josip Juraj Strossmayer

nje staroslavenske bogoslužbe i crkvenih unija (ujedinjenje Katoličke i Pravoslavne crkve). Zastupao je liberalnija gledišta o Crkvi, naročito na Vatikanskom koncilu 1870., kada se suprotstavio dogmi o papinoj nepogrešivosti. Za biskupa je zaređen 8. rujna 1850., a svečano je ustoličen u Đakovu 29. rujna. 1850. godine. U svom nastupnom govoru svoj program je kratko izrazio: „Sve za vjeru i za domovinu“. Kroz 55 godina biskupovanja daje svojoj biskupiji suvremeni lik.

J. J. Strossmayer umro je 8. travnja. 1905. godine u Đakovu, a 14. travnja. 1905. sahranjen je u kripti đakovačke Katedrale.

Susret i suradnja između Konstantina Miladinova i J. J. Strossmayera je presudna karika između hrvatske i makedonske kulture.

Po završetku biskupovih državnčkih poslova, Konstantin Miladinov i Strossmayer napustili su Beč 21. rujna 1860. godine kako bi preko Osijeka zajedno došli u Đakovo gdje je Konstantin ostao do 12. siječnja 1861. Konstantin se u Đakovu, uz biskupovu dozvolu, smjestio u sjemeništu, a na ručak i večeru odlazio je biskupu u dvor. Preko dana radio je na prepisivanju i sređivanju pjesama za tiskanje.

Haralampije Polenaković za vrijeme svog boravka u Đakovu pored ostalog piše:

“Истражувајќи други податоци за Константина во Ѓаково, можев да утврдам дека во кругот на богословијата и на бискупијата постојат живи спомени за престојот на Константина во Ѓаково. Тоа, веројатно, се должи на лектирата. Мецената Ј. Ј. Штросма-

Grob J. J. Strossmayera u kripti đakovačke katedrale

ер, додека бил жив, често прикажувал за Константина; неговите изјави се забележани. Денеска се тврди дека во старото здание на семеништвото - богословијата имало една собичка над чиј што влез се наоѓала табла, спомен-плоча. На Спомен-плочата стоел запис дека во таа собичка, во 1860 г. живеел поетот Константин.

Во последно време, пред да се растури старата зграда, собичката служела како амболанта на семеништето.

Во бискупската библиотека, како и во семенишката библиотека природно, се наоѓаат примероци од *Зборникот на македонски народни песни*, кој можеше да се печати само благодарейќи на помошта што ја даде Штросмаер. Примерокот што Константин му го посвети на Штросмаера, за време на последната војна, ѝ е отстапен на Народната библиотека во Софија”.

Zbornik koji je donio Konstantin Miladinov iz Rusije u Đakovo (gdje je mislio da ga objavi kao Zbornik makedonskih narodnih

Sjemenište u Đakovu

pjesama), a pjesme su bile makedonske, napisane grčkim pismom. Prvi posao što je predložio J. J. Strossmayer Konstantinu Miladinovu bio je da cijeli materijal iz zbornika prepíše na ćirilicu. Original tog zbornika gdje su makedonske pjesme pisane grčkim pismom postoji negdje u nekim arhivama, no do danas nije poznato gdje se nalazi.

O sudbini Zbornika u biskupskoj biblioteci piše profesor Dragi Stefanija:

При посетата на Ѓаково сакав да ги видам примероците (оригиналите) на Зборникот на Миладиновци издаден 1861. година, коишто, веројатно Константин лично и ги предал на бискупската библиотека, надевајќи се, притоа, дека ќе најдам книга со авторска посвета на Штросмаер. Според евиденцијата на бискупската библиотека во Ѓаково треба да има три примероци од првото издание на Блгарски народни песни од браќата Димитрија и Константин Миладиновци, што се води под католошки број SSB/158-2561. Меѓутоа, какво изненадување! Со помош на проф. Сракиќ, забележавме дека постои само еден и тоа оштетен (изгризан од глувци) примерок. Притоа, среќен од фактот што вредните раце на библиотекарите бележат сè што се случува со книгата откако стана библиотечен фонд.

Еден примерок од оваа книга е подарен на Народната библиотека во Софија пред 48 години. За тоа сведочи библиотечната потврда со ваква содржина:

Biskupijska knjižnica u Đakovu

Dimitar i Konstantin Miladinovci

B'lgarski narodni pjesni", Zagreb 1861.

Ovaj primjerak poklonjen je u originalnom povezu

Narodnoj knjižnici u Sofiji dne 28. V. 1942. god. Primjerak

je osobno primio g. prof. Nikola Trajkov. Istovjetni primjerci se nalaze pod oznakom XXV/158-2561.

N. Trajkov

ćinovnik ministarstva vanjskih poslova Bugarske

Втор примерок, за којшто не постои евиденција, според сеќавањето на д-р Марин Сракиќ, уште во седумдесетте години е предаден на некоја културна делегација од Скопје. Според тоа, тој треба да се наоѓа во некоја од скопските библиотеки со ознака дека е подарок од ѓаковската бискупска библиотека.

Третиот примерок, во многу лоша состојба (глуvcите уништиле дијатонално 1/3 од вториот дел на книгата), се наоѓа во бискупската библиотека. И така, градот којшто го помогна издавањето на оваа вредна книга за македонската и бугарската

култура останува со некомплетен примерок. За среќа, во библиотеката на семинаријата се наоѓа подврзан и сочуван примерок од делото на Миладиновци.¹

U povodu šesnaeste međunarodne kulturne manifestacije „Dani braće Miladinov“ održane 14. lipnja 2013. godine u Osijeku i 15. lipnja 2013. god. u Đakovu, a u znak zahvalnosti đakovačkom biskupu Josipu Jurju Strossmayeru, predstavljena su jubilarna izdanja Zbornika Braće Miladinov. Tom prilikom Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj, poklonila je Zbornik Đakovačko-osječkoj nadbisku-

*Poklonjeni jubilarni zbornik
braće Miladinov*

1 Во знак на почит и благодарност за приемот при посетата на ѓаковската семинарија и библиотеки, бискупскиот двор и приемот кај бискупот д-р Марин Сракиќ и богословот Зувановиќ, го отстапувам мојот комплетен примерок од Зборникот на Миладиновци издаден 1861 година, во замена за оштетениот. Се надевам, дека тој нема да биде подарен никому!

Predaja jubilarnog zbornika braće Miladinov Spomen muzeju J. J. Strossmayera u Đakovu

piji, Spomen muzeju Josipa Jurja Strossmayera i gradonačelniku Grada Đakova. Zbornik je tiskan u izdanju Matice Makedonske 2011. godine. Tako, kako je rečeno na skupu, Zbornik braće Miladinov treći put se vratio kući u Đakovo. Postoji inicijativa i prijedlog da se i spomen-ploča obnovi i postavi na mjestu zgrade gdje je živio i radio pjesnik Konstantin Miladinov.

Prvu vijest o boravku Konstantina u Đakovu i njegovu radu na Zborniku, objavio je zagrebački časopis „Pozor“ u broju 67, 19. studenoga 1860. godine.

Istu ovu vijest preuzeo je časopis za zabavu i književnost „Danica“ iz Novog Sada koja je obavijestila srpsku javnost o boravku Konstantina u Đakovu. Konstantin se u vrijeme boravka u Đakovu najviše družio s ondašnjim prefektom sjemeništa Osječaninom Stjepanom Babićem te klericima, Požežaninom Josipom Sićem i Đakovčanima Matom Šabarićem i Jurjem Tordincem, tajnikom biskupa Strossmayera, kao i vinkovačkim župnikom Jakovom Stojanovićem. Bo-

ravak u Đakovu omogućio je Konstantinu da stekne mnogo prijatelja među učenim Hrvatima, uglavnom Strossmayerovim prijateljima i istomišljenicima. Konstantin je proveo u Đakovu dva i pol mjeseca, odnosno do sredine siječnja 1861. godine. Prepisao je uz pomoć nekolicine mladih bogoslova sve pjesme ćirilicom, sredio materijale za tisak i sastavio makedonsko-hrvatski rječnik s oko 2000 riječi. Akademik Haralampije Polenaković piše: «... За време на престојот во Ѓаково, народните песни ги препиша со кирилска азбука. Константин, со помошта на неколку слабичких руку наше младежие го составил првиот македонско-хрватски речник...»

Na taj su način, mladi bogoslovi učili pisati ćirilicu. O tomu svjedoči pismo župnika iz Vinkovaca Jakova Stojanovića i u kojem između ostalog piše: «... Poslije smo izostajali od šetnje utorkom i četvrtkom i sjedili uz njega, i slušali što ono o okrutnosti i pasjaluku turskom pripovieda. Učili smo uz njega staroslavenski i bugarski...» Autor pisma mislio je svakako na makedonski jezik, budući da je cijela Konstantinova poezija pisana na njegovom rodnom stručkom govoru. Konstantin Miladinov javlja se kao jedan od prvih predavača staroslavenskog jezika u slavenskim katoličkim učilištima. Biskupovi biografi Milko Cepelić i Matija Pavić u svojim zapisima o Konstantinu, pored ostalog pišu: «... Sišao je sa biskupom zajedno u Đakovo, da tamo prepíše i uredi pjesme za štampu. Da bude mirniji, nastanio se Konstantin uz biskupovu dozvolu u našem sjemeništu. Stanovao je u sobi, u kojoj je danas smještena sjemenišna knjižnica. Na objede, večeru i šetnju išao je k biskupu u dvor, ali bi se za dokonih časova pozabavio i sa klericima. Najviše je drugovao sa tadašnjim prefektom drom. St. Babićem (sada kanonikom – štiocem) i s Josipo Sićem (jur pokojnim), sada advokatom u Đakovu i biskupu i ovim prijateljima a i mnogim inima po Đakovu i danas još živi i diše lik čestitoga Konstantina. Bio je srednjeg visa, otanak, crne vrsti brade i brkova. Moglo mu je biti 30 godina. Pojava je bio vrlo simpatične, besjede umiljate, ali upalih očiju i posve patničkog izgleda...»

Prema pisanju Gorana Kalogjere, hrvatsko razdoblje u Konstantinovom životu je jedno od najljepših. Za razliku od turobne, mračne i hladne Rusije, gdje je boležljiv i gladan uporno obijao pragove, u Hrvatskoj se skrasio uz trpezu velikog biskupa Strossmayera, imajući tu privilegiju da često s njim šeće i razgovara. Nadalje Kalodera piše: Konstantin je osoba kojoj se treba diviti, ali isto tako čovjek kojeg valja žaliti. Diviti mu se treba zbog svega što je napravio i ostavio makedonskoj književnosti i kulturi. Žaliti ga valja zbog svojih životnih nedaća koje je imao u svom kratkom životu i silno uložnog truda da realizira postignute ciljeve. Jednostavno rečeno, bio je čovjek kojeg sudbina nije štedjela. Bio je čovjek mirne, staložene naravi. Osoba koja je izbjegavala sukobe, čovjek mira i tolerancije. Bio je iskren domoljub. Nije bio čovjek vesele naravi, naprotiv, bio je sklon melankoliji, depresijama, samoći. U biti, tuga i samoća bili su mu najčešći sudruzi. Kalogjera kaže da je Konstantin Miladinov bio čovjek s mnogo vrлина, učen, vrijedan, nacionalno osviješten, odan, pošten, ponosan, ali u biti nesretan i tužan čovjek... Unatoč svojoj krhkosti i psihičkoj kompleksnosti, bio je velik čovjek u malom narodu...

U svojim kasnijim sjećanjima na Konstantina biskup Strossmayer je zapisao: ... „Konstantin je bio mladić čedan, umiljat, rođen čist, skroz i skroz patriočan, prava i živa slika čestitoga svoga bugarskog naroda, spominje kako bi mu radi tih svojstava često puta govorio: ta braco moj, ti si stvoren za svećenika; a on bi uvijek odvrćao: u današnjih okolnosti ne samo svećenici, nego i mi svi svjetovnjaci imamo biti svećenici, ne samo šire prosvjetu i pripravljaјуći, ako je nužno, za narod svoj samoga sebe, kao i život svoj. Sirota! Pravi je bio, jer je i on i brat mu žrtvom za narod svoj postao. Sjeća se biskup... kako se je prvi puta s Konstantinom u Beču sastao, kako mu je odlučno odbio grčka slova a preporučio pismena slavjanska i kako je na tu poruku prosinulo veselje i iz očiju cijelog lica plemenitog mladića. Spominje, kako je sa Konstantinom putovao u Zagreb i od njega prvi put tom zgodom čuo za riječ „osvježiti“, koju je on onda (biskup naime) u krugove zagrebačke unio. – Braća su

postali mučenici, prva žrtva za narodnu stvar... Očito da je biskup Strossmayer za vrijeme druženja s Konstantinom imao stvarno prilike da ga dobro upozna. neovisno o nacionalnosti, ljudi s kojima se susretao u životu, može se slobodno reći da su ga ljudi voljeli i uživali u njegovom društvu.

Konstantin Miladinov je proveo u Đakovu dva i pol mjeseca, prepisao je sve pjesme i materijale i pripremio ih za tisak. Prema Polenakoviću, Konstantin zajedno sa biskupom, koji je išao na nastavak prve banske skupštine kojoj je kao njen član morao prisustvovati, stigao je u 12. siječnja 1861. godine u Zagreb. Svi zagrebački i hrvatski časopisi i novine opširnije su pisali o dolasku Konstantina Miladinova u Zagreb. Gajeve „Narodne novine“ od 18. siječnja 1861. godine objavljuju opširnu obavijest o dolasku Konstantina u Zagreb, popraćenu njegovim kraćim životopisom i prikazom Zbornika narodnih pjesama, koji je tiskan u Zagrebu zahvaljujući novčanoj potpori biskupa Strossmayera. Objavljen je i oglas u kojem se pozivaju zainteresirani kupci na pretplatu. U oglasu su navedeni i najosnovniji podaci o knjizi, njezina cijena i vrijeme tiskanja. Isti je oglas oglašen u nekoliko slavenskih časopisa s ciljem animiranja potencijalnih kupaca.

... „Ova dva brata bave se već više od šest godina sabiranjem rečenih pjesama po zapadnoj i istočnoj Bugarskoj. Sadržat će do 700 pjesamah na 25-30 tabakah. Predplatna ciena joj je 2. for. Preporučujemo ovo važno i liepo dielo slavjanskoj braći moleći ih da u svojim listovima priobće ovu vijest, da nadje dovoljnu podporu, kao što zaslužuje tim većma što je skupčano s nemalim žertvama.“ – piše između ostalog „Narodne novine“. Kao prilog časopisu nalazio se na posebnom listu oglas u kojem su se pozivali čitaoci na pretplatu:

„Današnjem broju narodnih Novinah prikllopljen je Oglas predbrojena na narodne bugarske piesme sakupljeni po braći Dimitri i Konstantin Miladinovcima.“ Najopsežnije vijesti o Konstantinu i Zborniku narodnih pjesama, donio je časopis „Naše gore list“, u broju 3, 25. siječnja 1861. godine. U Rubrici Slavjanske viesti može se naći veoma opsežan članak o Konstantinovu dolasku u Zagreb.

Opširniji izvod iz Oglasa objavljen je u „Dunavski Lebed“ Georgija S. Rakovskog. U produžetku Oglasa u „Dunavski lebed“ objavljene su i pjesme Konstantina Miladinova: „Taga za jug“, „Na čužina“. Prilažemo dio integralnog teksta iz oglasa:

„Почтени читатели!

Триесет години од како се показала нашата зора од умственото развивание, и во самото начало од новородствението ни беа се печатали народни песни во секакви времина и места... Песните пред шест години зафатахме да ги собираме од секакви страни од Западната Бугарија, т.е. од Македонија, напр. од Охрид, Струга, Прилеп, Велес, Костур, Кукуш, Струмица и други места... Песните се под тискарница и скоро ќе излезат на свет. Молиме почитените подписчици поскоро да испратат чесните им имена, за да можат да се напечатат.

Кои ќе помогнат десет ексемблара, ќе земат еден бесплатно. Цената се определевит два флоринта, а за во Турско грошеи двадесет, или една рубла... Собирачи братја Миладиновци Димитриј и Константин. Издават ги К. Миладинов“.

Vijest o tiskanju zbornika prenijeli su i časopisi u drugim slavenskim sredinama: „Danica“ u Srba, „Vila sinjega morja“ u Dalmaciji, „Novice“ i „Slovenski glasnik“ u Slovenaca i dr.

Cijelih šest mjeseci, Konstantin je boravio u Zagrebu gdje je provodio vrijeme pisanjem i korigiranjem pjesama i materijala iz Zbornika. Njegov boravak u Zagrebu, svakako je morao ostaviti nekakve tragove u arhivima glavnog grada Hrvatske. Prema H. Polenakoviću, kuću u kojoj je živio Konstantin u Zagrebu, pomoću arhivskih zapisa mogao je pronaći. I danas ona postoji i nalazi se u strogom centru Zagreba, u ulici P. Radića. Razumije se da je kuća pretrpjela, tijekom više od jednostoljetnog svojeg života, znatne izmjene, i ona je sada samo u osnovi kuća u kojoj je živio Konstantin. Nadalje, H. Polenaković predlaže da se postavi jedna spomen-ploča na kući u kojoj je živio Konstantin Miladinov u Zagrebu. S time bi mu dali vidni dokaz i priznanje za njegov naporan rad oko tiskanja Zbornika narodnih pjesama.

Za vrijeme Konstantinova posjeta Hrvatskoj (Đakovu i Zagrebu), djeluju poznati književnici, znanstvene i političke ličnosti: Ljudevit Gaj (1809.-1872.), Ivan Kukuljević – Sakcinski (1816.-1889.), Dimitrije Demetar (1811.-1872.), trojica Mažuranića, Vjekoslav Babukić (1812.-1875.), Bogoslav Šulek (1816-1895), Petar Preradović (u Temišvaru), kompozitori Ferdo Livadić (1789.-1878.), Vatroslav Lisinski (1819.-1854.), Ivan Zajc (1832.-1914.) i sakupljač i istraživač narodne glazbe Franjo Ksaver Kuhač (1834.-1911.) i dr. Svakako krug Konstantinovih prijatelja i poznanika bio je daleko veći.

Osim bliskih prijatelja biskupa J. J. Strossmayera i Franje Račkog, u krugu bliskih prijatelja bio je poznati zagrebački književnik, znanstvenik i političar Ivan Kukuljević – Sakcinski. U vrijeme Kon-

Stari Zagreb

stantinovog boravka u Zagrebu, postaje veliki zagrebački župan i osoba s velikim političkim utjecajem. S njim je Konstantin često dolazio u dodir, referirajući mu za stanje u Makedoniji.

Zbornik je izašao iz tiska u ponedjeljak, 24. lipnja 1861. godine u glavnom gradu Hrvatske, Zagrebu, u tiskari Ante Jakića. To je datum kojeg zaista treba dobro upamtiti i odati trajnu zahvalnost braći Dimitriju i Konstantinu Miladinovu za njihov epohalni podvig. To zajedničko djelo stručne braće ima neprocjenjivu nacionalnu važnost.

Zbornik braće Miladinovih tiskan je pod slijedećim naslovom: Bugarske narodne pjesme sabrane od braće Miladinovih Dimitrija i Konstantina a izdani od Konstantina u Zagrebu u Pečatnici A. Jakića 1861. godine. U originalu naslov glasi: Български народни пьесни собрани одъ Братъя Миладиновци Димитрия и Константина и издани одъ Константина въ Загребъ въ книгопечатница-та на А. Якича.

Antun Jakić (Kostajnica, 1828. – Zagreb, 1873.) bio je trgovački i tiskarski poduzetnik u Zagrebu

Ivan Kukuljević Sakcinski

Zbornik braće Miladinov

te izdavač časopisa „Sidro“. Antun Jakić Jedna je od najznačajnijih ličnosti privrednog i društvenog života Hrvatske u 19. stoljeću. Bio je posebno aktivan u Trgovačko-obrtničkoj komori i Hrvatskom saboru (zastupnik od 1861. do smrti). Istaknuo se značajnom organizacijom i publicističkom djelatnošću šezdesetih godina.

Zbornik ukupno sadrži 660 pjesama (584 makedonske i 76 bugarskih), koje su svrstane u 14 tematskih skupina, 16 narodnih predanja, pedesetak narodnih poslovice, 104 zagonetke, 442 muška i ženska izvorna narodna imena i prezimena, nekoliko dječjih igara, osam narodnih vjerovanja, 21 godišnji običaj iz Kukuša i Struge te nekoliko opisa svatovskih običaja, također iz Kukuša i Struge.

Zbornik sadrži i dvije posvete sa zahvalom Konstantina Miladinova financijeru i meceni izdanja J. J. Strossmayeru.

*НА НЕГОВА ПРЕВОЗВИШЕНОСТ
И ПРЕСВЕТЛОСТ*

Господина

ЈОСИПА ЈУРЈА СТРОСМАЈЕРА

епископ босански или ѓаковачки и сремски, успрестолник на негова светлост, апост. управитељ на белградската и смедеревската епископија, римски граф, на н. цар. Кр. величество дејствителни тајни советник, дворски духовник, вировитички велики жупан, извнредни државни советник, доктор на философијата и богословијата, изјаашните науки и нп. И нп.

Великодушниот покровитељ на народната книжнина

*Со најдлабоко уважение
посвешчават*

И з д а в а т е љ о т

Tu je i Konstantinov predgovor, koji je zapravo prvi folkloristički rad u Makedonaca. Pravi je podvig u Zborniku braće Miladinov objavljanje prvog makedonsko-hrvatskog diferencijalnog rječnika, čiji je autor Konstantin. Prva informacija za ovaj rječnik bila je objavljena na novinskim stranicama „Pozora“, koji je trebao biti od pomoći hrvatskim čitateljima za bolje razumijevanje makedonske narodne umotvorbe. Ideja i realizacija su u Đakovu. Rječnik je dvojezični i koncipiran tako da je makedonska riječ (ponekad grčka, bugarska ili turska) objašnjena odgovarajućom hrvatskom riječju. Leksičke jedinice poredane su abecednim redom, rječnik je tiskan latinicom i zaprema oko pet stranica Zbornika.

Iznenadjenje je uslijedilo nakon što je Zbornik izašao iz Jakićeve tiskare. Umjesto očekivanih 2000 riječi, rječnik makedonsko-hrvatski osvanuo je u skromnom, sažetom i skraćenom izdanju od 461 riječi. Odgovor na ovo skraćivanje rječnika može se djelomično potražiti u Predgovoru: „Ogromnost od knjigava ne dozvoli da se pečatati B. slova i pesnite so noti.“ Iza rječnika u Zborniku nalaze se pogreški i popis Imena g.g. Pretplatnikah raspoređenih po gradovima.

Bee	<i>Vasil Hristov</i> 1
<i>Ladislav Vukelić, pitomac</i>	<i>Teofil Rajnov</i> 1
<i>administrativnog zavoda</i>	<i>FilipTajsić</i> 1
<i>za krajinu</i> 1	<i>H. G. Danov</i> 1
<i>Lesandro Skorić, pitomac</i>	<i>N. Eustatia</i> 1
<i>adm. zavoda za krajinu</i> 1	<i>Gjorgje Kiselov</i> 1
<i>Ivan Nesvadba, pitomac</i>	<i>Eustat. N. Selvili</i> 1
<i>adm. zavoda za krajinu</i> 1	<i>An. Mihajlov</i> 1
<i>Ivan Andrijević</i> 1	<i>Ivan D. Gešoglu</i> 1
<i>D. Pavlov</i> 1	<i>Hristiaki Petrov</i> 1
<i>R. Petrov</i> 1	<i>Teodor Milanović</i> 1
<i>Stefan Peušev</i> 1	<i>Jovan Bošković</i> 1

Joso Hegeduševir dr. i med.

chiurg. 1

Gjorgje Bastić 1

Bistra ilirska.

Leopold Magainer 1

Bisag.

Vis. rod.g.grof Corberon

vitez 1

Jelisava grofica

Drašković 1

Budim.

Radilinsky 1

O. Sabin Culić 1

O. Kažimir Gillag 1

O. Ivo Radić, tajnik drž.

kapistranke reda sv. Franje 1

Čèrni.

Andrija Kezman, c.k. lječnik

u brodskoj regimenti 1

Dralj (u Slav.)

Danilo Rajačić, odvjetnik 1

Petar Virovac 1

Dragutin Galac 1

Dubrovnik

Grof Medo Pucić..... 1

Pero Budmani 1

Konstantin Petkonitch, ruski

konzul 3

Garešnica.

Mijo Knežević, c.k. satnik u

križevačkoj pukovnji 1

Gradac.

Dr. Radoslav Razlag 1

Hreljin.

Franjo Vlach, svećenik 1

Karlovac.

Horvatić Kerubin, ravnatelj

gimn. 1

Alek. Musunjanin 1

A. M. Lukčić 1

M. Vranycany 1

I. Kokanović 1

Dr. Dražić 1

Franjo Türk 1

Josip Vranycyny 2

Čitaonica 1

Dadić N. 1

Barako K. 1

Iv. Vončina 1

St. Lopašić 5

Karloveci.

Luka Zima 1

Kloštar.

Franjo Iveković, duh. pom, 2

Komendi.

Dr. Janko K. Podliščekov 1

Koprivnica.

Stavoje Kos 1

Kotor.

*Janko Bišćan, svještenik
senjske bisk, i bojni kap.
kod Ličanah 1*

Krašić

Tomo Hitrec, učitelj 1
*Timo Kokotović, najamn.
dob.Pribić*

Križevci

Živko Vukasović 1
Maksim Šmidi 1
Dragutin Limbl 1
Aleksa Vukasović 1
Stjepan Valdec, kateketa 1
Kata Telezar, učiteljica 1
Josip Lajer, učitelj 1
Franjo Horvat, učitelj 1
Stjepan Hudec 1
Andria Uharnik, veliki fiškal... 1
Franjo Šic, žup.pomoćnik 1

Sv. Križ.

*Presv. g. Stjepan. Moyses,
biskup bistrički 1*
*Izmedj ovih istisakah poklanja
9 siromašnjim djakom gim.
zagrebačke.*

Leskovac.

Pavao Travenščak, župnik 1

Ljubljana.

*Ján Neščásek, ravnatelj
gim. 1*
Ivan Macun 1
J. Marn, prof, gim. 1
J. Vavrů, prof, gim. 1
A. Mazeš, prof, gim. 1
Knjižnica gimnazijalna 1
Knjižnica licealna 1
Knjižnica bogoslovska 1
Dežman 1
Dr. Bleiweis 1
Janez Bilic, bogoslovac 1
Juri Sterbenc, bogoslovac..... 1
Totaž Zupan, bogosl. 1
Vilibald Supančić, bogoslov ... 1
Mijo Ferenčić, bogoslov 1
Ivan Wiliher 1
M. Lotrić, učenik 8.razreda 1

Makarska.

*Kažimir Ljubić, hrvat.
pripovidaoc 1*
Miho Pavlanović, župnik 1
*Gavro Puratić, učitelj
bogosl. 1*
Josip Berzić 1
Josip Luetić, svetjenik 1
Ivan Bašković, svjet. 1
Nikola Vežić, svetjenik 1

Mantua.

*Moric pl. Fialka, c.k.
potpukovnik 1*

Miholjac gornji.

Ljubomir Bolić, učitelj 1
 Grujo Ristik 1

Mljeci.

Jure grof Jellačić, c.k.F.M.L. . 1
 Antun Vranyczany, c.k.
 kancelar 1

Maribor.

Mihael Piki, kanonik 1
 Orioslav Cafov, siem.
 podravnatelj 1
 Lovre Herg, učitelj
 bogoslovlja 1
 Miklauš Bratuša, vikar
 st. crkve 1
 Franjo Trufenik, korvikar 1
 Josef Cuček, korvikar 1
 Josip Ulaga, dr. i učit. bogosl. 1
 Franjo Kosar, špiritual 1
 Davorin Kovačić, učit.
 bogoslovja 1
 Boždlar Šinko, učitelj,
 bogoslovja 1
 Jos. Schutz, bogoslovac 1
 Gregorecev Lavoslav,
 bogoslovac 1
 T. Jazbec, bogoslovac 1
 F. Žličar, bogoslovac 1
 Tone Drozg, bogoslovac 1
 Jožef Kukovec, bogoslovac 1
 J. Mogolić, bogoslovac 1
 Janko Košir, bogoslovac 1

Jocin Braz, bogoslovac 1
 Vinko Ceršak, bogoslovac 1

Osijek.

Pajo Vranežević 1
 Josip Otto 1
 Franjo Novak 1
 Matija Raisky 1
 Vatroslav Simić 1
 Dragutin Tichy 1
 Antun Hrabrić 1
 Adam Ebert 1
 Ernest Mušić 1
 Ivan Benković 1
 Cvetko Kavić 1
 Juraj Kostić 1
 Bartol Stepančić 1
 Hinko Sajić 1
 Pajo Kolarić 1
 Mirko Sikić 1
 Pavao Ritezer 1
 Marko Tajčević 1
 Pero Vukov 1
 J.C.Prukner 1
 Gjorgje Kontić 1
 Dr. Bleiweis 1
 Marko Aksentijević 1
 Ilija Benjić 1
 Petar Malah 1
 Nikosia Popović 1
 Pavle Kolačić 1
 Ivan Nešković 1
 N. Živanović 1
 Vaso Athanosiević 1
 Aleksander Lužinski 1

Popovača.

Radovan Ivičić, c.k.pore.
pomoćnik 1

Sv. Petar.

Anton Volf, svjetjenik 1

Parengo (Istrija).

Juraj Dobrila 1

Petrinja.

Nikola Miloević. c.k.
poručnik i zemljomierec 1
Konstantin Popović,
zemljomijerac 1
Stevo Milanović, poručnik 1
Estotia Petrović 1

Reibl.

Radoslav Segere, c.k. satnik
kod princa haskog
46 pješačkog puka 1

Ribnica.

Karlo Rudeš 1

Store.

Andrej Pirnat 1
Ivan Žuža 1

Temišvar.

Petar Preradović,
pukovnik 1

Vinkovci.

Vinkovačka gimnazija 1
Gabro Babić, gimn. kateketa . 1
Gjorgje Peić, učenik
8.razreda 1
Gavril Gudvarski, učn.
8.razreda 1
Franjo Šlerac, učenik
8.razreda 1
Milan Mrkšić, učenik
8.razreda 1
Trisori Barusković, učn.
8.razreda 1
Tanasija Janković, učn.
8.razreda 1
Adam Filipović, učn.
8.razreda 1
Antun Poslavsky,
podarcidjakon i župnik 1

Zagreb.

Nikola Horvat, urednik kat.
Lista i profesor bogoslovlja ... 1
Dr.Josip Mur, prof,
bogoslovja 1
Karlo Dojković, prof,
bogoslovja 1
Josip Lehpamer, sjetjenik,
učitelj..... 1
Aleksa Štibohar, sjetjenik,
učitelj..... 1
Šime Balenović, svjetjenik
suurednik katoličkog lista 1

Zdravko Niemčik, bogoslov 1	Dragutin Jambrečak, ravnatelj
Ivan Tkalčić, bogoslov 1	kr. konv. i učitelj vjeronauke ... 1
Slavomil Jelorić, bogoslov 1	
Ivan Jagić, bogoslov 1	Белградъ.
Gjuro Deželić, bogoslov 1	Нѣ̄. Високоѹрейод. Арх.
Pavao Leder, bogoslov 1	Анѣимъ ѹрофесоръ слав.
Blaž Lackovi, bogoslov 1	У Боѣослов. училище 4
Božidar Vasilje Bratelj, klerik	Г. Панѣа Среѣковичъ,
biskupije križevačke 1	ѹрофесоръ Бѣлѣр. лица ... 1
Tadija Smičiklas klerik	Св. д. Гриѣорѣѹ
bis. križ 1	Хилендарскѣѹ 1
Gavrilo Smičiklas klerik	Г. Одиссеѹ Николаевичъ
bis. križ 1	оѣѹ Бурѣасъ 1
Stjepan Kućak, bogoslov 1	Г. Димѣѣриѹ Соѣировъ
Franjo Madjarek, bogoslov ... 1	оѣѹ Соѣѣѹ 1
Vjekoslav Boroša 1	- Георѣѣѹ Поѣовичъ оѣѹ
Ante Križak 1	Блаѣа (Косѣѹр.) 1
Pavlović Pavao 1	Г. Марко Д. Балабановичъ
Josip Beruta 1	оѣѹ Клисѹра 1
Stjepan Novotni, svetjenik 1	Г. Хрисѣѣо Михаѣловъ
Pr.g.bis. Ivan Kralj, biskup	оѣѹ Соѣѣѹ 1
posv. prepušt zag. te prior	- Аѣѣанасъ Карасѣѣоѹяновъ,
Vranski 1	живоѣѣсеѣѹ Бѣлѣаринъ ... 1
Makso Blumauer, kontrolor	
kod c.k. poreznog ureda 1	Хасково.
Ante Mažuranić, pr.rav.gim.	Нѣ̄. Преѣод. Полиевкѣѹ
riečke 1	свѣщенионокъ Рилецъ 1
Vatroslav Jagić, prof.g.zagr. 1	Нѣ̄. Блаѣосл. Поѣѹ
Janko Jurković, prof.gim.zag. . 1	Анѣелъ 1
Iz. Kořinek 1	Нѣ̄. Слов. Тод. Заѣряновъ
Vjekoslav Babukić, prof.	учѣѣелъ 10 Г. Захарѣѹ
gim.zagr. 1	Хрисѣѣоѹдуловъ учѣѣѹ.
Josip Mesek 1	на Тур. и Гѣр. ѹзѣѣкъ 1

Г. Сѣанчо Д. Взаимни
учиѣелъ ойѣ ѣочѣени-
ѣе ѣраждане1
Г. Пеѣѣрчко Пеѣировъ1
Гѣ.Иванчо х.
Чавдаревъ1
- Димчо Д.Русковъ1
- Райчо Тодоеовъ
Гѣркоѣлу1
- Косѣад. Хрисѣодуловъ 1
Тѣхно Преѣод.Оѣеѣъ
Пахомии1
..... Анѣимъ ...1

Ученици:

Г. Георгѣ Нейковъ1
- Јорданъ Х. Сѣойков1
- Георгѣ Х.Ив.Минчевъ1
- Тодѣ Георгѣ1
- Димѣѣаръ ѣойѣ
Сѣефановъ1
- Тодю Василъ1
- Тодѣ Иванчевъ1
- Добре Анѣели1
- Михаилъ Паскалъ1
- Георгѣ Хрисѣевъ1
Госѣоджа Теофани Х.
Ив. Минчева1

Крагуевецъ.

Хѣѣ.слов.Јосифъ
Веселикъ, ѣрофесоръ
лаѣин. и нѣм. языка1

Парижъ

Високоученъ докѣоръ
Г. Пеѣѣръ Беронъ1

Прага.

Гѣ. Теодоси Икономовъ,
филологъ1
- Сѣасъ Јовановъ,
медикъ1
- Василъ Д. Сѣояовъ1
- Величко Симеоновъ1
- Величко Д. Марковъ1
- Злаѣо М. Рачевъ1
- Гуѣо Анѣолковичъ,
чиновникъ
- Авѣусѣѣ Шеноа,
ѣравникъ1
Јосо Коначъ, ѣравникъ1
Рихардъ Плюшкъ,
медикъ1
- ДимѣѣѣриѣСомборски,
ѣехникъ.1
-ПавелъА.Ровинский,
филологъ
- Свободный
ѣосѣодинъ Райнберѣъ
Дюринѣефелдъ1
- Винц. Вихнисъ1
- Краѣѣохвилъ Јозефъ1
- Ф. Мошнеръ1
- Ј. Комарекъ1
- Ад. Паѣѣера,
филологъ1

Zanimljivo je da su svi gradovi te imena i prezimena s titulama ili zvanjima pretplatnika napisana latinicom do Beograda, od kojega su imena preostalima gradovima i pretplatnicima tiskana na ćirilici. Bio je to znak očekivane jezične tolerancije u kontekstu koji je pretendirao na sveslavensko povezivanje. Broju od 258 pretplatnika poslano je odmah 333 primjeraka Zbornika. Imena pretplatnika pokazuju da su među njima bili poznati ljudi svog vremena, vrsni književnici, političari, znanstvenici, svećenici i dr.

U predgovoru Zbornika nudi se pregršt različitih relevantnih podataka. Konstantin naglašava da je većina pjesama sakupljena od žena. Da je „sedmina“ pjesama iz istočnih (tj. bugarskih) a preostali veći dio iz zapadnih krajeva tj. makedonskih). Da su pjesme sakupljene u Panađurištu i Sofiji te strumičkom, kukuškom, vodenskom, kosturskom, veleškom, debarskom, prilepskom, ohridskom, struškome i bitolskom kraju. Izravno piše da je „najviše pjesama sakupljeno u Strugi, Prilepu, Kukušu i Panađurištu. Govoreći o kazivačicama pjesama, posebnu pažnju poklanja jednoj djevojci iz Struge koja je znala sto i pedeset pjesama (većinom junačkih, dok su pjesme iz prilepskog kraja zapisali od jedne starice. Posebnu vrijednost ima podatak da su najviše pjesama zapisali u Strugi od Depe Kavajove, u Prilepu od Đurđe Kotea, a u Panađurištu od Hadži Marije H. Tomove. Spomenuo je i slijepe kazivače od kojih je zapisano petnaest pjesama.

Konstantin Miladinov je u predgovoru svog Zbornika, govoreći o važnosti narodnih pjesama u životu jednog naroda zapisao: „Narodne pjesme su pokazatelj stupnja umnog razvitka naroda i zrcalo njegovoga života...» U njima nalazi duševnu hranu i rasonodu, zato u žalosti i u radosti na svadbi i oru, kod žetve i branja grožđa, kod vezenja i pređenja, po polju i gori izdašno izljeva pjesme kao iz bogatog izvora, zato se može reći da je narod svakodnevni i veliki pjevač.“

Konstantin Miladinov je precizno opisao vrijeme i mjesta izvođenja narodnih kola (ora) te njihovu strukturu. Ona su se često izvodila po mahalama, a ona veća i najveća za Uskrs i Jurjev (Đurđev) dan.

Spomenuo je sve relevantne kod izvođenja kola (ora) (plesачice, pjevačice, zborotkinje, pojedine elemente plesa, instrumente – gajde ili koji drugi). Opisao je strukturne matrice narodnih kola koje su se izvodile u Strugi, iako kaže da ih je bilo i u drugim gradovima (npr. Ohridu i Bitolju). Spominje tri vrste kola koja su se izvodila u Strugi ispred crkve na velike praznike. Naime, prvo su plesale djevojke, drugo nevjeste, a treće muškarci (radi čega ga naziva junačkim). Zanimljiv je i podatak o plesanju kola u Kukušu, gdje su se plesači okupljali na jednom mjestu, plešući u dvije ili tri odvojene skupine koje su se na kraju združivale, pa se znalo u zajedničkom kolu okupiti dvjesto, tristo ili više djevojka koje su „poskakivale istodobno i nepogrešivo...» Kontantin je opisao i sastanke djevojaka kod mahalske ili seoske česme na kojima se pjevalo i plesalo, kao što se izvodilo djevojačko kolo u trenutku odvođenja mladenke na vjenčanje i poslije izlaska iz crkve...

Nadalje, Konstantin je u predgovoru spomenuo i primijenjenu klasifikaciju pjesama i njihovu verzifikaciju. O tom problemu piše: „Pjesme su podijeljene na vilinske, crkvene, junačke, ovčarske, tužaljke, smiješne, ljubavne, svadbene, lazarske i žetelačke. U junačke spadaju vilinske, crkvene i ovčarske, a sve su druge ljubavne.» (Vilinskim su pridružene pjesme nazvane „druge stare“).

Svaki čitalac koji se upozna sa sadržajem Zbornika, automatski se zapita zbog čega je ovako neadekvatno naslovljen kada u sebi sadrži 76 bugarskih i 660 makedonskih pjesama. Svim makedonistima i štovateljima djela braće Miladinov, dobro je poznato da su braća Miladinov sakupljali i zapisivali narodne pjesme isključivo na teritoriju Makedonije, stoga možemo pretpostaviti da ih nikada bez prisile ne bi nazvali bugarskima. Uza sve ovo, treba naglasiti da Dimitrija i Konstantin Miladinov nisu za vrijeme stvaranja Zbornika znali bugarski jezik i nikada ga nisu u potpunosti naučili, a nikada nisu niti posjetili Bugarsku.

„Zbornik je sve do susreta s đakovačkim biskupom J. J. Strossmayerom bio utemeljen na građi s makedonskoga etničkog teritori-

ja, a to znači na makedonskim narodnim pjesmama. U posljednjem trenutku unijete su narodne pjesme koje je Konstantinu Miladinovu u Zagrebu, pod sasvim preciznim financijskim uvjetima, ustupio Vasil Čolakov, bugarski folklorist, i promotor unijatstva među bugarskim učenicima u Beogradu, zbog čega je morao pred policijom pobjeći u Zagreb, gdje se susreo s prijateljem iz moskovskih studentskih dana. U arhivi J. J. Strossmayera nalazi se pismo Vasila Čolakova, koje je pronašao akademik Haralampije Polenaković, napisano u Zagrebu i adresirano Franji Račkom, 12. travnja 1862., inače znanom hrvatskom povjesniku i odanom prijatelju J. J. Strossmayera, krunski je dokaz o transakciji između N. Čolakova i K. Miladinova.

Naime, Vasil Čolakov piše Franji Račkom: „Možda Vam je poznato da me je, kad sam prošle godine došao u Zagreb, pokojni moj drug Konstantin Miladinov zamolio da mu ustupim sto pjesama iz istočnih strana Bugarske da bi mogao nazvati svoju zbirku Bugarske narodne pjesme (B’lgarski narodni pesni).“

U nastavku pisma objašnjava Franji Račkom uvjete pod kojima je sklopljen dogovor i apelira na njega da mu se dug od jedne forinte po pjesmi nekako namiri zbog teškog položaja u kojem se zatekao. Doista je izvjestan broj (76) Čolekovih pjesama iz „ISTOČNIH STRANA“ pronašao mjesto u Zborniku Dimitrija i Konstantina Miladinova, što ni u kom slučaju nije umanjilo njegovu vrijednost, ali se u budućnosti pretvorilo u nezaobilazan argument, glede naslova Zbornika, onim filozofima koji se nisu mogli pomiriti s egzistencijom makedonskoga naroda i njegova jezika, piše B. Pavlovski.

Ovu Čolakovljevu tvrdnju potvrdio je osobno Konstantin u predgovoru Zbornika gdje se zahvalio Čolakovu na pjesmama koje mu je ovaj darovao, odnosno prodao. Iz pisma doznajemo da je broj darovanih (prodanih) pjesama – 100, da su predane Konstantinu u Zagrebu a ne u Moskvi, jasna nam je tendencija s kojom ih je Konstantin tražio, da je ubacivanje bugarskih pjesama u Zbornik narušilo njegovu već formiranu koncepciju zbog čega je Konstantin morao izbaciti predviđene pripovijetke i skratili Rječnik.

Poznato je da su Bugarin Vasil Čolakov i Konstantin Miladinov izvjesno vrijeme zajedno studirali u Moskvi. Pismo Vasila Čolakova važno je i zbog razjašnjenja nekih nejasnoća koje su postojale u odnosu između njega i Miladinova. Prvo, broj bugarskih narodnih pjesama koji je ovaj ustupio Konstantinu, zatim mjesto gdje su pjesme predane (u Zagrebu, a ne u Moskvi), zašto je Konstantin tražio pjesme, porijeklo naslova zbornika, posljedice koje su nastale ubacivanjem ovih pjesama među makedonske (narušavanje kompozicije, izbacivanje pripovjedaka i skraćivanje rječnika, 11 pjesama za zbor s notama), visina honorara i informaciju o sporom pristizanju novaca od pretplatnika. Poznato je da je u oglasu koji je najavljavao izlazak zbornika, bio naveden i njegov sadržaj tako da su pretplatnici mogli saznati da zbornik uz ostalo sadrži i „oko 2000 riječi čija upotreba nije česta ili koje po narječju imaju nekakvu razliku“. Kada su pretplatnici dobili zbornik mogli su pročitati kratku Konstantinovu ispriku: „Obimnost knjige nije dozvoljavala da se štampaju B riječi i pjesme S nota“. Još doznajemo da u tom pismu bugarski preporoditelj i sakupljač narodnih umotvorina Vasil D. Čolakov piše F. Račkom, kako mu je Konstantin ostao dužan 100 forinti za ustupljenih 100 bugarskih pjesama, koje je od njega tražio prethodnih godina, da bi mogao dati naslov svojoj zbirci Bugarske narodne pjesme. Zbog neočekivane i prerane tragične smrti Konstantina Miladinova u carigradskoj tamnici, Čolakov nije dobio obećani novac, pa se zato obraća F. Račkom da on uredi stvar kod tiskara Ante Jakića da mu obećani novac isplati. Pitamo se, ako bi se sam K. Miladinov osjećao Bugarinom i svoje do tada pripremljene narodne pjesme za tiskanje u Zborniku smatrao bugarskima (kako se danas uvelike spekulira s nacionalnom pripadnošću Konstantina Miladinova i njegovog brata Dimitrija nego i sa svim drugim makedonskim preporoditeljima u suvremenoj bugarskoj književnopovijesnoj znanosti) zašto bi od Čolakova naknadno tražio bar 100 bugarskih narodnih pjesama da bi mogao dati spomenuti naslov Zborniku.

Upotreba naziva Makedonac i makedonske pjesme Miladinovu nije bila strana. Konstantina su u Rusiji njegovi drugovi zvali Makedonac, a njegove pjesme makedonskim. Zanimljivo je da se kaže, da u korespondenciji koju vodi Konstantin Miladinov s G. S. Rakovskim, ne spominju se bugarske narodne pjesme, a samo za pjesme iz Makedonije, ili za makedonske narodne pjesme, kao što stoji u pismu upućenom 8. siječnja 1859. godine iz Moskve do ovog bugarskog pjesnika i revolucionara iz Odese. Iz pisma pisanom stručnim govorom, pomiješanim sa podosta rusizama, vidi se da je riječ o odgovoru koji Konstantin šalje Rakovskom: „Ние Македончињата, недавно овде дојдени, неочигледно получих Вашето писмо полно со искрена и горешча љубов кун отечеството ни“. U pismu dalje Konstantin piše: „Од сè срце Ви благодарја за вашата благонаклоност кун преводот ми...» U posljednjem ulomku pisma Konstantin piše: „Чух че имате големо собрание од народни песни. Зошто побогу не закомите љубезналните од нашата словесност. Песните се драгоцениј клад од народните чувства и вираженија, затова секој Болгарин ќе ви бидат сознателен.“ i dodaje: „И ја имам многу македонски песни, кои сакам да издадам малко подоцкна, зашто сега не ми дозвољаваат опстајателства.“ („i ja imam mnogo makedonskih pjesama koje želim izdati nešto kasnije, jer to sada nije u mogućnosti“). Naziv makedonske pjesme preuzet će u svojim tekstovima o njegovom Zborniku Rus Račinski, a Rajko Žinzifov u svoju biografiju o Miladinovima i Zborniku piše: „Со овој, во многу односи прекрасен зборник од македонски песни двајцата Миладиновци си издигнале најубав паметник.“ Iz iznesenih činjenica vidi se da je naziv bugarske pjesme Konstantin prihvatio tek u Hrvatskoj pod sugestijom J. J. Strossmayera.

Kada su u pitanju nacionalni osjećaji kod Konstantina Miladinova, s tim u vezi treba navesti mišljenje Gorana Kalogjere, vrsnog poznavatelja hrvatsko-makedonskih književnih veza, jer je o toj temi pisao i u doktorskoj disertaciji. U svom radu o vjerskoj sastavnici kao

bitnom pokretaču Strossmayerove mecenaške djelatnosti na tlu Makedonije, tiskanom u Zborniku Pedagoškog fakulteta u Rijeci, 1984, br. 6, str. 235-240., autor ističe:

“Iluzorno je tvrditi da je Konstantin pristao na taj naslov zbog nedovoljno razvijenog osjećanja nacionalnog identiteta ili spoznaje daje po nacionalnosti Bugarin. Premda ga je hrvatski tisak u vrijeme njegova boravka u Zagrebu titulirao kao “mladog Bugarina”, njegovi su osjećaji i djela govorili suprotno. U nekoliko svojih pisama upućenih prijateljima Miladinov je za sebe i svoje sunarodnjake upotrebljavao naziv Makedonci što svjedoči daje bio načisto sa svojom nacionalnom pripadnošću...

Uostalom, pripadnost makedonskom narodu Miladinov je najbolje pokazao jezikom kojim je pisao svoje pjesme. Razvijajući svoj skromni lirski opus na osnovama makedonskog narodnog jezika i narodne pjesme i veličajući Ohrid i Strugu, Miladinov je bez ikakve sumnje dokazao svoju istinsku pripadnost makedonskom narodu. Dakle, možemo zaključiti da je Konstantin shvatio neprocjenljiv značaj tiskanog Zbornika za nacionalno buđenje makedonskog naroda i zbog toga prihvatio sve biskupove sugestije bez obzira na to koliko su mu one bile teške. Novčanu pomoć za tiskanje Zbornika Miladinov je morao “odraditi” propagandnim djelovanjem u korist unijatstva, što je i započeo još u Zagrebu uspostavljajući kontakte s Grkokatoličkim sjemeništem. Prerana i tragična smrt spriječila ga je da se po povratku u rodnu Makedoniju ne posveti ozbiljnije angažmanu u korist unijatskog pokreta, što bi vjerojatno i radio, smatrajući to svojom moralnom i ljudskom obavezom prema Strossmajeru”. (str. 238).

Konstantin je tijekom svoga života postao svjestan svoje nacionalnosti, svoje pripadnosti, tako da je mnogo puta nazvao svoje pjesme njihovim pravim imenom: Makedonske narodne pjesme. Shodno tome, bila mu je želja nazvati zbornik ovim imenom koje mu s obzirom na skupljeni materijal i njemu pripada – Zbornik makedonskih narodnih pjesama. Tome su se suprotstavili Rački i

Strossmayer. Za Strossmayerov krug prijatelja, uglavnom veoma učenih ljudi, makedonska nacija bila je potpuno nepoznat pojam. Naziv Makedonija bio je poznat samo isključivo kao geografski pojam, dok se Makedoncem smatrao čovjek iz Filipove i Aleksandrove antičke Makedonije. Najjužniji ogranak Slavena (Makedonci i Bugari) bili su u javnosti poznati samo kao Bugari, dok o Makedoniji kao formiranoj slavenskoj državi, takvih podataka nije bilo. Takvo mišljenje imao je i Rački kada piše o veličini bugarske države: „... Na Balkanskom poluotoku stanuju od pamtivijeka Hrvati sa Slovincima, Srbi i Bugari, svaki s osobnim historijskim predajama“. O postojanju makedonskog naroda nema ni riječi, što znači da je Rački Makedonce poistovjećivao s Bugarima. Nazvati Zbornik makedonskim, po mišljenju Strossmayerova kruga, značila bi unijeti pomutnju među čitaoce i njihovo ustaljeno i opće prihvaćeno mišljenje da na jugu Balkana žive samo Bugari i nitko drugi. Vjeran svojim principima i želji da naslov Zbornika pridonese afirmaciji unijatstva, biskup Strossmayer je ostao nepokolebljiv u svom zahtjevu na koji je Miladinov morao pristati, iako je bio svjestan da Zbornik sačinjavaju pjesme iz makedonskih krajeva. „Osobno sam uvjeren, i to sam do sada objavio u svim svojim tekstovima i knjigama o Miladinovima, da je Konstantin bio u potpunosti svjestan činjenice da je materijal koji je posjedovao i spremio za tisak izvorno makedonski...“ piše G. Kalogjera u knjizi *Makedonsko XIX stoljeće*. Međutim, Rački ne može i ne želi prihvatiti naziv Zbornika koji mu je očito sugerirao Konstantin i ne mogu se nazvati drugačije nego bugarske. Strossmayer savjetovan od Račkog vidio je da se djelo stručne braće može iskoristiti kako za njegovu osobnu promociju, tako i za realizaciju njegovih ideja u Bugarskoj i Makedoniji, prvenstveno u vidu ojačavanja unijatskog pokreta. Kako Strossmayer slijedi politiku Katoličke crkve i sklon je podupirati unijatske pokrete koji se istovremeno širi Makedonijom. Unijati su se željeli odcijepiti od Patrijaršije i Egzarhije i stvoriti svoju crkvu koja bi zadržala pravoslavni obred, a papu priznala za vrhovnog crkvenog

poglavara. Rački je bio osoba od velikog biskupova povjerenja, savjetnik, u mnogim pitanjima, izvršitelj njihovih zajedničkih ideja koja je tridesetak godina „pozitivno djelovao na Strossmayera“. Prema Kalogjeri, tu leže razlozi koji nam nameću ideju da je glavni „krivac“ za neprikladno ime Zborniku baš Rački. Račkom se naravno to ne može i ne smije uzeti za zlo, prema Kalogjeri koji piše: „Da je Rački bio svjestan da na Jugu Balkana uz Bugare žive i Makedonci, on ne bi nimalo mijenjao svoj poznati stav o potrebi pomoći slavenskim narodima da

Franjo Rački

se izvuku iz kandži turske imperije, te bi sasvim sigurno jednake simpatije pokazivao za Makedonce kao Bugare. Tome u prilog govore i njegove ideje o federalnom jedinstvu slavenskih naroda na Balkanu, u kojem bi svaki narod uvažavao nacionalne osobitosti drugog, ostvarujući na taj način federalistički savez južnoslavenskih država. Stoga, kada Rački naziva Konstantina Bugarinom i njegove skupljene pjesme bugarskima, to ne znači da on negira postojanje makedonskog naroda, nego ga jednostavno nije bio svjestan.“ Očito se vidi da je ipak prevagnula politička i propagandna funkcija Zbornika nad kulturnom i preporodnom, o čemu je neosporno imao velik udio i Franjo Rački.

“Doista je izvjestan broj Čolakovih pjesama iz “istočnih strana” pronašao mjesto u Zborniku Dimitrija i Konstantina Miladinova, što ni u kojem slučaju nije umanjilo njegovu vrijednost, ali se u budućnosti pretvorilo u nezaobilazan argument, glede naslova

Zbornika, onim filozofima koji se nisu mogli pomiriti s egzistencijom makedonskoga naroda i njegova jezika”, tj. “Nitko ne može pobiti činjenicu daje taj Zbornik sastavljen od narodnih pjesama dvaju nacionalnih entiteta koji imaju pravo na vlastiti kulturni i jezični identitet. Naslage političkih pritisaka na ovo kapitalno djelo su preteške i sasvim nepotrebne na onoj diskusijskoj razini koja pretpostavlja toleranciju i objektivnost. O toj se knjizi treba i mora govoriti prvenstveno s gledišta njezinih imanentnih vrijednosti a ne na temelju vanjskih (poglavito političkih) čimbenika koji, naročito danas, ne bi smjeli ugrožavati ičiji kulturnopovijesni integritet”. (B. Pavlovski, 2001:104,105.).

“Braću Miladinov s povijesnim pravom smatramo zaslužnim predstavnicima na polju makedonske književnosti i kulture, no i makedonske znanosti, neovisno o žalosnoj činjenici što ih danas još neke strane prisvajaju i svrstavaju u legitiman dio svoje književnosti, kulture i povijesti. Zbog uključivanja jedne sedmine bugarskog materijala (76 od ukupno 600 pjesama), zbog korištenja naziva “bugarski zbornik” i njegove kasnije funkcije u bugarskoj’ kulturno-nacionalnoj povijesti, mi ne bismo imali ništa protiv, ako bi danas bugarska znanost konstatirala da su braća Miladinov kao Makedonci dali svoj prilog i bugarskoj književnosti i kulturi. To neće umanjiti vrijednost i značaj braće Miladinov, niti karakter Zbornika kao makedonskog djela. Od toga se ne bi smjela, danas, praviti politika... “, rekao je, između ostalog, akademik Blaže Ristovski. (Zborikot na Miladinovci, Struga, 1994.).

Konstantin Miladinov je nakon obavljenog posla u Zagrebu otišao u Đakovo, gdje se oprostio s biskupom Strossmayerom da bi nakon toga produžio za Beograd. Konstantin nije znao u zagrebačkim danima za uhićenje brata Dimitrija, a posljednje pismo iz hrvatskog glavnog grada uputio je 30. lipnja 1861. prijatelju G. S. Rakovskom u Beograd, kamo je stigao početkom srpnja, da bi već 29. srpnja iste godine bio u Carigradu zbog pokušaja oslobođanja brata od optužbi i turskog zatvora u kojem je i sam završio već 5. kolovoza 1861. Iz

jednog podatka iz biografije braće Miladinovih, autora Rajka Žinzifova, potvrđuje se da Konstantin nije došao u Makedoniju. „Sudbina nije dozvolila Konstantinu Miladinovu da vidi svoju domovinu za koju je tako samoprijegorno radio. Vijest da mu je brat u zatvoru natjerala ga je iz Zagreba u Carigrad.“

O dolasku Konstantina iz Zagreba u Đakovo, gdje se oprostio s biskupom, Milko Cepelić i Matija Pavić pišu: «... Bio je sav blažen, kada je ugledao knjigu gotovu. A nije ni čudo, jer je u njoj vidio trud mnogih godina i svoj i brata si Dimitrija... Sav veseo donio je knjigu u Đakovo pa obdario njome biskupa i prijatelje. Ali nije ostao dugo. U Zagrebu je već dočuo da mu je brat Dimitrija zatvoren, pa se požurio danas ili da ga izbavi ili da dijeli s njime isti udes. Zaludu ga je biskup odgovarao, da toga ne čini, jer da će i njega satrti bijes grčki, ali je Konstantina nadvladala ljubav bratska...»

Kako bismo razjasnili redoslijed zbivanja i ukazali na razloge koji su uvjetovali hapšenje braće Miladinovih, moramo se osvrnuti na život i rad starijeg brata Dimitrija. Naime, izvršavajući točno i savjesno svoju misiju kroz Makedoniju, Dimitrija se krajem listopada 1860. godine vratio kući u Strugu zajedno sa svojim bratom Naumom, kojeg je vodio sa sobom kao pomoćnika. Uskoro je Dimitrija doznao od prijatelja da mu se priprema strašna osveta. O tome u biografiji o Miladinovima K. Šapkarev piše: «...Еден ден, а тоа беше 16-ти февруари 1861 година, ден-црн за нашиот народ воопшто, посебно за жртвата и за најзиното многобројно дребно семејство, како и за роднините и пријателите... Кога го испраќавме оддалеку, како апостолите Христа, тој, покажувајќи ни ја раката, сосем спокојно ни велеше – Што сте се исплашиле деца? Една шепа крв е човечкиот живот. За толку ли ќе страхивам? Јас заминувам во сигурна смрт, но нашиот народ нема да умре со мене! Јас го посеав семето, а вие бидете живи да го ожнеете неговиот плод!“ Na rastanku je tužnim glasom Dimitrija rekao „Ах, тиранство! Ах, пусто грчко духовништво!“ i dvije krupne suze pustio iz svojih crnih očiju. Tada smo se i mi obliveni suzama bez da kažemo po-

sljednje „zbogom“, udaljili pognutih glava – piše Šapkarev. Sudeći po pismima Kuzmana Šapkareva i Andronika Pop Nauma upućenima Roberima u Bitolj, 17. veljače 1861. iz Ohrida, obavještavaju ih o ovom nemilom događaju.

Na osnovi optužnice za špijunažu u korist carske Rusije, kao što stoji u izvješću turskog ministra policije od 27. studenog 1861. velikom veziru Ali-paši, braća Dimitrija i Konstantin Miladinov završili su u turskom zatvoru Yedi-kule u Carigradu.

Prema pismu Ohridanina Mihaila (Mile) Keckarova, carigradskog trgovca, Kuzmanu Šapkarevu piše 28. srpnja 1861. da je Konstantin stigao u Carigrad 29. srpnja 1861. godine. Na osnovi podataka Stojila D. Balkanskog, navedenih u pismu od 9. kolovoza 1861. godine upućenog do G. S. Rakovskog u Beogradu, piše: „Не знам да ли сте известени дека г-н Д. Миладинов, Македонец, по клевета на битолски фанариот и охридски, лежи денес во темните мохамедански темници, за жал што никого не пуштаа да го види.

Yedi-kule (zatvor gdje su bila zatvorena braća Miladinov)

Неочекивано доаѓа и другиот негов брат К. Миладинов поминатата седмица од Загреб, којшто, се гледа, откако не успеал да го види, ќе да бил наклеветен и тој, и така однадеж пред 4-5 дена го грабнуваат од Галата од една улица и го запираат, без да му ја кажат безбожните причината; жално многу и за него, оти е малку болен. Ние решивме да подадеме арзухал заедно со охридалиите, та барем еден да избегавиме од рацете на овие безбожни тирани“.

Pokrenuta je značajna prijateljska i diplomatska kampanja da bi se oslobodilo Konstantina i Dimitrija od optužbi i tamnice u kojoj su sudjelovali Kuzman Šapkarev, Partenija Zografski, Kirijak Držilović, Andronik Pop Naum, Mitra Miladinova, braća Robevi, ali i biskup J. J. Strossmayer, austrijska, engleska i ruska diplomacija, ali bez pozitivnog učinka. Bilo je nemoguće otkloniti optužnicu za špijunažu u korist carske Rusije, kao što stoji u izvješću turskog ministra policije od 27. studenog 1861. Velikom veziru Ali-paši. U cijelom slučaju Miladinova, poslužili su objektivni i nepristrani izvještaji engleskih diplomata. U izvještaju engleskog konzula Calwerta upućenom lordu Russelu, ministru vanjskih poslova, i Henriu Bulweru, ambasadoru u Carigradu, Calwert je obavijestio pretpostavljene da je Miladinov uhapšen od turskih vlasti, a kao razlog hapšenja je naveo da je pri premetačini osobnih stvari Dimitrija Miladinova, nađena opsežna korespondencija, zbog koje je optužen da je bio agent ruske vlade. Kao drugi razlog Dimitriji-na hapšenja, konzul je naveo moguću Dimitrijinu angažiranost na strani unijatskog pokreta što se kosilo sa interesima Carigradske patrijaršije.

Nakon prebacivanja Dimitrija iz Bitolja preko Soluna u Carigrad, početkom lipnja 1861. godine, engleski diplomati su se potrudili da što temeljitije prouče cijeli slučaj. Između ostalog, bitoljski konzul Calwet obavijestio je pretpostavljene da se vjeruje da je Miladinov žrtva političko religioznog progona od strane neprijateljski nastrojenog grčkog svećenstva, na čijem se čelu nalazi bitoljski mitropolit

Benedikt. Naime, mitropolit Benedikt, imao je skoro mjesec dana uvid u svu Dimitrijinu dokumentaciju da bi tek nakon toga podigao optužbu protiv njega. Dimitrija Miladinov je bio žrtva urote koju je organizirao mitropolit Benedikt. On je imao razlog da diskreditira i uništi Dimitrija, jer je on antigričkim djelovanjem postao pobunjenik, preporoditelj i humanist, osoba sposobna pokrenuti mase protiv izrabljivača, a to je podjednako zabrinjavalo Grke i Turke. Detaljnije objašnjenje cijelog tragičnog događaja može se razjasniti iz peticije koju je Mitra Miladinov predala engleskom konzulu u kojoj između ostalog piše: „Мојот сопруг беше затворен без ние да ги знаеме мотивите, тоа е можеби продолжување на една клетва против него.“ Prema pisanju G. Kalogjere „vijest o zatvaranju braće Miladinovih potresla je cijeli napredni svijet, a posebno hrvatskog biskupa Strossmayera. On je za njihovo hapšenje doznao početkom rujna

Istanbul

1961. godine. Bez uvida u prave razloge njihova hapšenja, ali sumnjajući da je to grčka odmazda Miladinovima za štampanje Zbornika i njihovu prosvjetiteljsku djelatnost. Strossmayer je pretpostavljao da je to bila zajednička grčko-ruska urota protiv Konstantina, zbog njegova druženja s njim. Na žalost, braća Dimitrija i Konstantin Miladinov, nisu dočekali kraj isljednog postupka protiv njih, niti su bili izvedeni pred sud.»

Konstantin Miladinov je umro 18. siječnja 1862. u carigradskoj policijskoj bolnici (novoizgrađenoj i dobro opremljenoj), a Dimitrija 22. siječnja iste godine (vjerojatno u zatvoru). Iz Pisma (baruna) Antona Prokescha von Ostena, austrijskog veleposlanika u Carigradu, upućenog grofu Rehbergu, austrijskom ministru vanjskih poslova, navodi se da je Konstantin umro po mišljenju liječnika od tuberkulozne diateze, dok se o razlozima Dimitrijeve smrti ništa ne govori. Isti podaci proslijeđeni su đakovačkom biskupu Josipu Jurju Strossmayeru. Njihova tijela su zakopana tajno i na nepoznatom mjestu. Smrt braće Miladinovih tumačena je na više načina, bolešću, trovanjem i gušenjem. I do danas, nakon sto i pedeset i prve godišnjice od njihove smrti, ostaje nedorečena tajna njihovog tragičnog kraja. U bliskoj ili daljnjoj budućnosti, ukoliko su sačuvani materijali za najavljeni sudski proces, vjerojatno će se saznati daleko više za tragični kraj stručke braće Dimitrija i Konstantina Miladinova. Njihovo djelo je jedan od makedonskih svjetionika 19. stoljeća koji se nije ugasio do današnjih dana. Svaki dan, nasuprot svemu, još jače svijetli, piše Borislav Pavlovski.

Njihovom smrću nije prekinut put narodnog preporoda u Makedoniji, nego su braća Miladinovi, kao nekoć Konstantin, Ćiril i Metodije, postali simbol slobode i prosvjete, vjesnici nacionalnog i vjerskog oslobođenja. U tome je velika zasluga i biskupa Josipa Jurja Strossmayera.

Iznenadna i tragična smrt stručke braće Dimitrija i Konstantina Miladinova i dan danas je predmet nagađanja i nerasvijetljenih pitanja. To je, za sada, tajna! Rješenje te tajne, i kao i za mnogo drugih

Bosfor

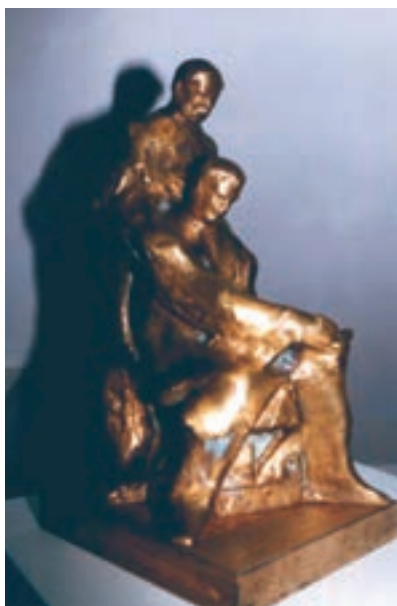
tajni, leži sakriveno u povjerljivim turskim spisima, smještenim u carigradskom Državnom arhivu. U krugu Konstantinovih prijatelja u Makedoniji, Rusiji, Grčkoj, Hrvatskoj i Turskoj iz tog vremena, trebalo bi se tražiti materijale za Konstantina, uopće za braću Miladinovi. Tema za Miladinove je nepresušna. Дали моштите на македонските преродбеници големите Стружани, браќата Димитрија и Константин Миладиновци, мирно почиваат некаде под Истанбулската земја, кои сè иште се наоѓаат под превезот на таинственоста на времето? Можно ли е, и сега, по точно од сто и педесет и првата година од нивната смрт (1862-2013 год.) во Истанбулските зандани во оваа светска древна метропола, да се пронајде нивното вечно живеалиште? Каде се крие нивниот гроб – под земја или...?

Ova i mnoga druga pitanja, odavno su okupirala kulturnu i znanstvenu misao u Makedoniji. Klub struških književnika koji djelu-

Spomen dom - Muzej braće Miladinov u Strugi

je u okviru Društva književnika Makedonije, u okviru svečanosti „Босфорско сонцељубие“, bacanjem cvijeća i struške vode u vodu Bosfora i odjekivanju stihova struških pjesnika, produžavaju tradiciju – veza su sa velikim Stružanima i njihovim djelom. Ne samo u Strugi, nego u cijeloj Makedoniji, na niz različitih načina i oblika, njeguje se i čuva spomen na njih. Jedan od njih je Spomen dom – Muzej braće Miladinovih, smješten u maloj uskoj ulici koja nosi njihovo ime u Strugi. U njemu su smještene jedinstvene fotografije, knjige, dokumenti i materijali vezani uz život i rad braće Miladinovih. Ispred Spomen-doma, nalaze se brončane biste braće Miladinovih, a na ulazu u dom, postavljene su velike fotografije braće Miladinovih i bista J. J. Strossmayera, poklon hrvatske vlade. U đakovačkoj katedrali u kripti u čast i blagodarnost biskupu Josipu Jurju Strossmayeru, postavljena je spomen-ploča, poklon Vlade Makedonije. U Spomen muzeju J. J. Strossmayera u Đakovu, na-

*Skulptura braće Miladinov
u spomen muzeju Josipa Jurja
Strossmayera u Đakovu*

lazi se brončana skulptura braće Miladinov, poklon Društva književnika Republike Makedonije. Dodajmo još i to da se u čast braće Miladinov u Strugi održava svjetski znana pjesnička manifestacija „Struške večeri poezije“ koja se održava svake godine u trećoj dekadi kolovoza, koja počinje čitanjem pjesme „Tuga za jugom“. U Osijeku i Đakovu, u znak zahvalnosti biskupu J. J. Strossmayeru održava se tradicionalna međunarodna kulturna manifestacija „Dani braće Miladinov“.

Dimitrija Miladinov je ostavio malo svojih književnih svjedočanstava. Najznačajnija je, svakako, njegova folkloristička djelatnost. Skupio je najveći dio makedonskih narodnih pjesama iz Zbornika. Skupljao je i građu za znanstvene časopise u Srbiji i Rusiji. Bio je jedan od najmarljivijih dopisnika „Carigradskog vesnika“ u kojem je objavljivao članke o makedonskim crkvenim, školskim i kulturnim problemima. Najvažnije je da je bio učiteljem cijeloj plejadi makedonskih pisaca, folklorista i lingvista: bratu Konstantinu, Rajku Žinzifovu, Grigoru Prličevu, Kuzmanu Šapkarevu i drugima. Dimitrija je bio svjestan snage koja leži u usmenom narodnom stvaralaštvu. Motivirao je velik broj svojih učenika i prijatelja da se bave tim poslom. Dimitrija je rijetka i neponovljiva ličnost makedonskog prepoređa. On je među prvim prepoređiteljima s vještinom velikog oratora i znalac koji iskazuje značenje upotrebe narodnog jezika u prosvjećivanju svoga naroda. Kao čovjek je predvodnik

i najistaknutiji borac makedonskog prosvjećivanja i razvitka kulturnih tradicija i nacionalnih misli. On je sugestivan i uvjerljiv u razgraničavanju problema, sa jasnom porukom i mislima. Dimitrija Miladinov je ključna nacionalna figura u makedonskom 19. stoljeću.

Književni se opus Konstantina Miladinova sastoji od 15 pjesama, predgovora i prijevoda s ruskoga na makedonski jezik, propagandističke brošure Joana Flerova, Pravoslavnog crkvenog bratstva u Jugozapadnoj Rusiji (Православни црковни братства во Југозападна Русија, Москва, 1858) o kojoj je pisao H. Polenaković (1973.), poziva (oglasa) na pretplatu (objavljen je u listu „Dunavski Lebed“, 7. veljače 1961.), predgovora i diferencijalnoga rječnika od 450 riječi u Zborniku te prikaza o Ohridskoj arhiepiskopiji (kojom se upustio bez trajnih rezultata u historiografiju). S pravom se može pomisliti da je doista premalo u trideset i dvije godine života, ali taj problem treba procjenjivati prvenstveno iz aspekta umjetničke kakvoće pjesama i folklorističke kompetencije, iskazane u izboru i tumačenju građe u Bugarskim narodnim pjesmama.

Konstantin Miladinov je objavio svojih 14 pjesama od kolovoza 1858. do 7. veljače 1861. godine. Pjesma *Grk vladika Bugarima* (Grk vladika na Bolgarite) je objavljena 30. siječnja 1930. u sofijskim novinama „Makedonija“, zahvaljujući bugarskom književnom povjesničaru Ivanu Arnaudovu. Prvih sedam pjesama objavljeno je 1858. u carigradskom časopisu „Bălgarski knižici“. *Šupeljka* (Svirala), *Ne-nepijan* (Ne-nepijan), *Bisera*, *Golapče* (Golubčić), *Želanie* (Želja) i *Skrsti* (doslovno Za križem, odnosno Procesija). U istom su časopisu 1859. objavljene pjesme *Pobratimstvo* i *Dumanie* (Razmišljanje), dok su *Sirače* (Siroče), *Na sânceto* (Suncu) i *Eđuptin delia* (Jeđup junačina) objavljene 1860. u moskovskom časopisu „Bratski trud“. Pjesme *Taga za jug* (Tuga za jugom) i *Na čužina* (U tuđini) objavljene su 1861. u beogradskim novinama „Dunavski lebed“ koje je uređivao Georgi S. Rakovski, a kojem je Konstantin poslao svoje posljednje sačuvano pismo.

Konstantin Miladinov pisao je svoje pjesme makedonskim narodnim jezikom, čime se deklarirao kao zagovornik ideje o posebnom makedonskom jeziku. Najveći dio pjesama su lirsko-intimnog karaktera. Njegova najljepša pjesma je Tuga za jugom (T'ga za jug). To je elegija s nostalgičnom tematikom. U njoj nalazimo autobiografskih crta i irealnih želja, jer pjesnik želi staviti orlovska krila da bi se letom spasio od hladne, maglovite i tamne Moskve, sunčanom Ohridu, Strugi i Kukušu, koji sjaje neponovljivim prirodnim ljepotama u ambijentu bistrog Ohridskog jezera i okolnih planina. Posljednja je pjesnikova želja da vidi božanstvenu ljepotu rodnoga kraja. Zbog svoje intimne otvorenosti i visokih umjetničkih vrijednosti, pjesma je nosilac njegova književnog opusa i jedna o najboljih u makedonskom pjesništvu uopće. Konstantin ima velikih zasluga za novu makedonsku književnost. Uvođenjem narodnog jezika, stručnog govora u poeziju u Zbornik, dao je veliki doprinos makedonskoj književnosti i sudbonosno odredio putove njezina daljnjega razvitka.

Na žalost, makedonskoj književnoj znanosti trebala je stogodišnja obljetnica da prvi puta kulturnoj javnosti predstavi kompletnu poeziju Konstantina Miladinova. Akademik Gane Todorovski, ne bez ironije, o tom događaju piše: „Podsjetimo se: 1858. godine, u Carigradu, Konstantin je Miladinov objavio svojih prvih sedam pjesama da bi se njegovi RADOVI, u redakciji H. Polenakovića, prvi put pojavili 1958. godine u Makedoniji“. Epohalni ZBORNIK braće Miladinov, isto tako je izdan nakon sto godina od njegovog prvog objavljivanja. „Еден век ни беше потребен за да го дочекаме својот најдраг почеток, за да го дочекаме мигот кога Блаже Конески ќе може да је формулира својата мисла за тоа дека Константин Миладинов е „прв предходник на создателите на современата наша поезија“... „Поетскиот пример на Константин Миладинов, кристално јасен и чист, покажува дека треба да се пее како што учи срцето, како што бијат дамарите на душата – да се пее како што пее народот“ – piše Gane Todorovski.

ZANIMANJE ZA ZBORNİK BRAĆE MILADINOV

Zadivljujući je korpus znanstvenih radova i priloga obavljen o Zborniku braće Miladinov, kako u južnoslavenskom, tako i u sveukupnom slavenskom prostoru, pa i drugim neslavenskim zemljama u kojima se njeguje slavistika, na primjer u Njemačkoj. Posebno zanimanje za Zbornik pokazala je hrvatska javnost, ocijenivši da se u njihovoj sredini pojavila dragocjena, kapitalna knjiga koja je zaslužila biti poznata u svijetu, a za koju je hrvatska javnost pokazala sluh i pružila odgovarajuću materijalnu i moralnu potporu. Svi ondašnji hrvatski časopisi i dnevni listovi dali su dosta prostora ovom događaju. Pojavili su se i brojni prevoditelji pjesama. Pjesme su u prijevodima dospjele i do većine slavenskih naroda. Velik broj pjesama zbog svoje izuzetne ljepote, privlačio je prevodioce iz drugih jezičnih sredina koji su pjesme s makedonskog jezika prevodili na češki, ruski, njemački, mađarski, poljski i druge jezike. Već 1862. godine u Češkoj M. Fialka u jednoj svojoj storiји istaknuo da je Zbornik „вистинското сокровиште на словенската народна поезија“. Jedan od prvih prevodioca pjesama iz zbornika bio je češki filolog Ian Gebauer koji je preveo oko 60, a neke od njih uspio je objaviti još 1863. godine u praškom časopisu „Lumir“. Češki pjesnik, Jozef Holeček, preveo je 1874. godine 32 pjesme iz Zbornika. Čuveni češki pjesnik Svetopluk Čeh napisao je odu „На браќата Миладиновци“. Lijepu recenziju za zbornik napisao je ruski akademik I. I. Srezievski. Ubrzo zatim 1871. godine u Rusiji javljaju se prvi prijevodi pjesama iz Zbornika. Pjesme su se našle u antologiji Poezija Slavljān, priređivača N. V. Ge-

rbelja, u prijevodu M. Petrovskog. Šest godina kasnije, 1888. godine, ruski pjesnik Nikolaj Berg preveo je iz Zbornika pjesmu *Svađale se, svađale tri lijepe djevojke*, za potrebe časopisa „Pčela“. Mučenička smrt Miladinovih naišla je na odaziv i u Poljskoj. Književnik Vaclav Volodzko u svojoj pripovijesti o sudbini braće Miladinovih dao je naslov „Krvavo pridobijanje“ (Varšava 1888.).

Među prve prevodioce Zbornika, spadaju povjesničar Franjo Rački (1829.-1894.) i književnik August Šenoa (1838.-1881.). Prijevod Franje Račkog koji je objavljen 28. studenog 1861. godine u zagrebačkom „Katoličkom listu“, br. 48 za sada je prvi poznati prepjev jedne pjesme iz Zbornika Miladinovih na hrvatski književni jezik. On je iz Zbornika preveo bugarsku pjesmu „Stojan i Patrik“. Povod za prijevod ove pjesme je bio politički motiv, te je Račkome poslužila za argumentaciju njegove studije Grčka crkva i narod Bugarski.

Naime, Rački je htio potvrditi tezu da je fanariotska, odnosno grčka politika, jednako opasna, pa čak i opasnija od agresije Osmanlija. Augusta Šenou nije vodio politički motiv, već izuzetna ljepota makedonske junačke pjesme „Bela Rada i rus Vojvoda“. Pjesmu je preveo u Beču, na njemački jezik i objavio je 1865. godine u časopisu „Slavsche Blätter“, godina; svezak 3., za mjesec ožujak. Pjesma govori o tragičnoj sudbini hrabre i mlade djevojke koja je radije izabrala smrt nego život sa svojim otmičarem. Treba istaći da je Šenoa bio jedan od prvih pretplatnika Zbornika iz Praga što znači da je dobro poznao njegov sadržaj i cijenio rad K. Miladinova.

Interesantno je da u popisu pretplatnika nije bilo ni jednog iz Makedonije, najvjerojatnije zbog toga, jer poziv za pretplatu, objavljen u časopisu „Dunavski Lebed“ 7. veljače 1861. godine, nije bio poznat u Makedoniji. Među Makedoncima, za žaljenje je Zbornik ostao nedovoljno poznat, budući nije bilo nikoga da ga širi u Makedoniji. U to vrijeme, Dimitrija i Konstantin, već su bili zatvoreni u Carigradu. Međutim, bilo je dosta Makedonaca koji su bili pretplaćeni na zbornik, a koji su živjeli u Hrvatskoj, Sloveniji, Srbiji, Bugarskoj i drugdje u dijaspori.

Visoko mišljenje za Zbornik iskazao je Rajko Žinzifov koji ističe da se Zbornik braće Miladinovih može usporediti sa Verkovićeveim zbornikom, kao i sa zbornicima drugih sakupljača. On je u svojoj autobiografiji zapisao: „Со овој, во многу односи прекасен зборник од „македонски песни“ двајцата Миладиновци си издигнале најубав паметник“ Dimitar Miladinov šaljući poruke do sljedbenika će kazati: „Јас го посеав семето, а вие бидете живи, да го ожнеете неговиот плод“. А по riječima Koste Racina, djelo koje su započeli Pejčinović, Miladinovci i Žinzikov jednom preusmjerenom povijesnim neminovnostima drugim putem, vratit će se svojoj matici i naći svoje dostojne sljedbenike. Iznijet ćemo još neke izjave i mišljenja poznatih književnika, znanstvenika i akademika iz Makedonije i Hrvatske, o značenju i vrijednosti Zbornika braće Miladinovih. Akademik Aleksandar Spasov iz Skoplja iznosi slijedeći zaključak o Zborniku: „Ovo je izvanredno važna i nesvakidašnja knjiga i do danas je predmet proučavanja slavističke znanosti.“ Za Dimitra Mitreva, ova sveta knjiga značila je mnogo za vrijeme svoje pojave, a sasvim istinito: Mnogo više za buduća vremena i sve do vremena sadašnjosti. Gane Todorovski kaže: „Зборникот на народни песни од Миладиновци е необично богат поетски вртор.“ Ova knjiga treba da se nalazi u svakom makedonskom domu da ne bi zaboravili koji smo i što smo. Ili kako će lucidno reći: „Тоа е утринска песна на Македонската преродба! Всушност, тоа е празник на духот...»

Goran Kalogjera kaže: „Zbornik braće Miladinova epohalan je podvig, događaj od povijesnog značenja u procesu afirmacije makedonske nacije.“ On se zalaže za znanstvenu objektivnost (nikome ništa ni dodati ni oduzeti ako mu pripada). O braći Miladinov kaže: „... Moji konačni sudovi o Miladinovcima su slijedeći: Miladinovci su Makedonci, budničari, preporoditelji, folkloristi, izdavači prekrasnog Zbornika narodnih umotvorina, borci za boljitak svoga naroda, rijetki intelektualci svog naroda, vođe i organizatori učiteljskog kadra u Makedoniji, gramatičari, filolozi, pjesnici...“ Borislav Pavlovski o Zborniku kaže: „Koliko pripada kulturama triju naroda (makedonskom,

bugarskom i hrvatskom) zbog građe i međunarodne suradnje, toliko je sastavni dio opće kulturne baštine i svakog pojedinca koji zna cijeniti i služiti se prinosima takve vrste“. Danas uopće nije „sporno pitanje“ „jesu li braća Miladinov bili Bugari ili Makedonci“. ... „Danas ne možete uvjeriti hrvatsku javnost, koja je do devedesetih učila u školama o Dimitriju i još više o Konstantinu Miladinovu kao makedonskim autorima. Nekome tko pjeva u *Tuzi za jugom* (odavno prevedena na hrvatski jezični standard a od nedavno na čakavski i na kajkavski!) o Strugi i Ohridu na struškom dijalektu, a sebe i sunarodnjake naziva u pismima „Makedončinata“ teško može biti nešto drugo doli Makedonac koji nažalost u to doba (kao i Bugari uostalom!) nema svoje države, pa bi lakoćom mogli Turci zaključiti da je riječ o građanima Turskoga Carstva (što i potvrđuje njihove putovnice s kojima su otputovali na stanbолошко stratište...“ Milan Moguš o Zborniku je rekao: „Važna karika između hrvatskote i makedonskote kulture...“ Prema Vladi Pandžiću, nema dvojbe da se knjiga braće Miladinov nalazila u svim gimnazijama i sličnim školama u Slavoniji i Srijemu, posebice Đakovu, ali i u Osijeku, Vukovaru, Iloku, Zemunu i Srijemskoj Mitrovici koje su bile pod utjecajem biskupa Strossmayera. U barem pedesetak hrvatskih škola, taj se Zbornik u posljednjim desetljećima 19. stoljeća nalazio u učeničkoj domaćoj lektiri.

Prema pisanju suvremenih makedonskih znanstvenika, književnika, književnih povjesničara, Zbornik braće Miladinov je makedonsko sveto pismo, makedonska Biblija. Svaka riječ, svaki stih je otrgnut iz srca i duše makedonskog naroda, vječnom makedonskom duhu. Cijelomsna Makedonija je u Zborniku braće Miladinov. Zbornik predstavlja zlatnu knjigu makedonske kulturne riznice. Pojava ove knjige nad knjigama, računa se za trijumf progresivne makedonske revolucionarne i intelektualne ideje. Zbornik je zlatna knjiga makedonskog preporoda. Baš zato ovo kulturno djelo u kontinuitetu je predmet interesa mnogih makedonskih književnika, publicista, kritičara i znanstvenika. O njegovom značenju, organizirani su međunarodni simpoziji, na kojima su sa svojim priložima sudjelovali poznati svjet-

ski znanstvenici. Isto tako, objavljeno je više studija i monografskih djela, a više institucija iz područja kulture (škole, biblioteke, književni klubovi i kulturno umjetnička društva) nose ime slavne struške braće, te se svake godine u njihovom rodnom gradu, održava svjetski poznata i priznata pjesnička manifestacija – „Struške večeri poezije“. Zbornik braće Miladinov i danas živi u makedonskom narodu. Tako na primjer između ljudi iz Struge i kraj jezerskih sela, mogu se čuti pjesme iz Zbornika. Tako u selu Radožda kada djevojke idu na Ohridsko jezero, pjevaju pjesmu „Момето одит на Езерото“. «Момето одит на Езерото. Да ми налеит бисерна вода, да му измиет беќару нозе...» I na svadbama i praznicima pjevaju se pjesme iz Zbornika, zato što ih to održava kada pjevaju na svojem materinskom makedonskom jeziku.

Iako je tema o Miladinovima podosta elaborirana u znanosti, prije svega u znanstveno-istraživačkim pothvatima znanstvenika i književnih povjesničara u hrvatskim arhivima, prije svega u Arhivu HAZU i drugim arhivima, može se doći do novih saznanja o braći Miladinovima. Narednim generacijama predstoje novi izazovi u otkrivanju novih podataka o braći Miladinovi. U tom pogledu ostajemo veliki dužnici vječnim Miladinovcima.

DOSADAŠNJA IZDANJA ZBORNIKA

Kapitalno djelo ZBORNIK, znamenitih Stružana Dimitrija i Konstantina Miladinovi, osim njegovog prvog izdanja 1861. gododine u Zagrebu, do sada je doživjelo više izdanja u Makedoniji i u Bugarskoj.

Tijekom 1861. godine u Sofiji, Mitra (Dimitra) Miladinova, supruga Dimitrova, objavljuje ponovno izdanje, nakon 30 godina od njegovog prvog publiciranja. Na kraju, Mitra Miladinova, iskazuje posljednju želju da treće izdanje bude pored vode Drima i Ohridskog jezera, kod zavičaja struške braće Miladinovi.

Razumljivo je da je Zbornik doživio više izdanja i u Makedoniji i u Bugarskoj. Tako je 1942. godine u Sofiji iz tiska izašlo treće izdanje u reakciji prof. Mihaila Arnaudova, a 1961. godine, također u Sofiji, u redakciji Petra Dinekova, izlazi četvrto izdanje.

Godine 1962. u Skoplju, kao doprinos obilježavanju stote obljetnice od objave Zbornika, izlazi iz tiska njegovo peto izdanje, prvo u makedonskoj državi u SFRJ u redakciji Dimitra Mitreva, Kirila Penušliskog i Aleksandra Spasova i s obimnim predgovorom Dimitra Mitreva. U Sofiji 1981. godine izlazi iz tiska fototipno izdanje Zbornika, priređeno od Petra Dinekova, a 1983. u Skopju je bilo objavljeno novo sedmo izdanje, u redakciji Haralampija Polenakovića i Todora Dimitrovskog, s predgovorom Haralampija Polenakovića. Godine 1999. u Sofiji izlazi još jedno fototipno izdanje, bez ikakvih bilješki i komentara.

U izdanju skopske “Kulture” 2000. godine, s predgovorom dr. Marka Kitevskog, bilo je objavljeno fototipno izdanje, prvo u Makedoniji, koje se ubraja kao deveta, točnije deseta objava Zbornika braće Miladinovih. Napomenimo još da su 1984. godine u Ljubljani, i s predgovorom Dragija Stefanija, bili objavljeni slovenski prijevodi iz ovog Zbornika napravljeni od strane Štefana Kocijančiča, neposredno nakon objavljivanja Zbornika.

Osim Predgovora Konstantina Miladinova, tu je objavljeno 287 pjesama i drugih materijala iz Zbornika, tako da se i ova knjiga može računati za izdanje Zbornika, iako je značajno skraćena. U međuvremenu, bio je objavljen veći broj drugih izbora iz ovog Zbornika. U povodu 150. obljetnice (1861.-2011.) od pojave Zbornika makedonskih narodnih pjesama braće Miladinovih, objavljena je zlatna knjiga makedonskog preporoda u izdanju Matice makedonske i s predgovorom glavnog urednika Radeta Siljana. Na kraju trebamo reći da su o životu i djelu braće Miladinov, kao i o njihovom dragocjenom Zborniku, u raznim povodima održani brojni znanstveni skupovi, a objavljen je i velik broj knjiga i drugih radova. To znači da se potomci s punim uvažavanjem odnose prema zaslužnoj braći Dimitriju i Konstantinu Miladinov.

DOKUMENTACIJSKI
I SLIKOVNI
PRILOZI

JOSIP JURAJ STROSSMAYER

biskup đakovački i srijemski

Kada pišemo o Josipu Jurju Strossmayeru, pišemo o čovjeku kome svi priznaju da je za hrvatsku kulturu i za kulture drugih naroda učinio neprispodobivo mnogo. Velikan Strossmayer uspio je za života ostvariti niz velikih djela za pamćenje. Vežano uz proslavu 150 godina od izlaska iz tiska znamenitog Zbornika braće Miladinov (24.06.1861. u Zagrebu) prisjećamo se lika i djela u znak zahvalnosti Josipu Jurju Strossmayeru.

Biskup Strossmayer se rodio u Osijeku 4. veljače 1815. U rodnom gradu stekao je osnovno i srednje obrazovanje. Filozofsko-teološki studij započeo je u Đakovu, a završio kao doktor filozofije i teologije u Pešti i Beču.

Uz hrvatski i latinski, izvrsno je govorio njemački i francuski. Više je puta proputovao Europu. Poznao se s mnogim osobama javnog života u Domovini, Monarhiji, slavenskom svijetu, Europi i s njima korespondirao. Kroz 55 godina vodio je Đakovačku i Srijemsku biskupiju, živio i stvarao u Đakovu. Biskupiji je dao suvremen lik.

Kao jedan od vođa Narodne stranke, biskup Strossmayer vidi budućnost i sigurnost od Beča i Pešte u južnoslavenskoj i općeslavenskoj uzajamnosti. Veći dio Europe čine slavenski narodi, a europska kultura nije samo grčko-rimsko-germanska nego i grčko-rimsko-slavenska. Da bi slavenski narodi postali uistinu Europa, oni moraju sebe graditi na temeljima ćirilometodske baštine: slavensko-kršćan-

stvo-zajedništvo s Rimom. Zato je možda najveći apostol jedinstva Crkve svakog vremena. Toj ideji posvećuje i svoju katedralu.

Sveučilište, galerija, izdavačka djelatnost, narodne čitaonice, gimnazije, stipendije mladim intelektualcima, dački fondovi, pomoć siromašnima...

Djelatan je u političkom i gospodarskom životu Domovine, Monarhije i Europe. Čvrsto stoji u Hrvatskoj i iz nje gleda svijet. Za nju živi i u nju sve ulaže: “Sve za vjeru i Domovinu!”.

Kruna Strossmayerova života je katedrala. U nju ugrađuje hrvatske i europske umove, plodove hrvatsko-slavonske grude i narodni duh i srce. Bogatstvo svoga duha i biskupskog vlastelinstva ugrađuje u vjeru i kulturu Hrvatske.

Današnjim senzibilitetom i sviješću nacionalnog duha biskup Strossmayer se zauzima za Međimurje, duhovni je otac hrvatskog preporoda u Dalmaciji, srce i ruka su mu u Bosni i Hercegovini, spašava i osuvremenjuje Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu, otvara živu vezu s hrvatskom emigracijom u Sjedinjenim Američkim Državama i Čileu. Strossmayer je najveći mecena hrvatske povijesti: Akademija, šalje američkim Hrvatima u Clevelandu prvog svećenika...

U biskupskom vlastelinstvu Strossmayer je obnovio i osuvremenio gospodarstvo: ergelu, vinogradarstvo, stočarstvo i poljodjelstvo... Zrele šume ulagao je u svoje velike mecenatske pothvate, a iskrčene površine pretvarao u plodne njive.

Biskupsko vlastelinstvo (oko 72.000 jutara šuma, vinograda, pašnjaka i oranica) davalo je Strossmayeru godišnji prihod od 150.000 do 300.000 forinti. To je bila materijalna podloga njegovim duhovnim i kulturnim pothvatima u Hrvatskoj.

Strossmayer je među najuglednijim ljudima Katoličke crkve svoga vremena. Pokazao je to napose na Prvom Vatikanskom saboru 1869./1870. godine. Svojim idejama iznesenim u pet govora uzburkao je duhove, ali ga zato danas nazivaju “saborskim ocem Drugog, a ne Prvog Vatikanskog sabora”. Đakovu i Đakovštini daje sve što je vlastelinstvo moglo tada dati. Đakovu gradi katedralu, Konvikt

Josip Juraj Strossmayer

sv. Bonaventure (danas zgrada Teologije), niz stambenih zgrada u stilu 19. stoljeća... No Đakovu daje mnogo više duhovno. Malo Đakovo njegovog vremena je srce duhovnog i kulturnog života Hrvatske. Amo dolaze velikani Domovine i Europe. Strossmayerova je zasluga da je Đakovo sebe i sva svoja dobra ugradilo u Zagreb i Domovinu. Ako je istina da Strossmayer ne bi mogao bez Đakova ostvariti velike svoje zamisli, isto je tako istina da bi Đakovo bez Strossmayera ostalo malo i na rubu Hrvatske.

Strossmayer je umro u Đakovu 8. travnja 1905., a sahranjen je u katedralnoj kripti. Zaslužio je da mu se odužimo!

ДУДАРЕ - НЕОБИЧНА РЕЛИКВИЈА НА РОДОТ НА МИЛАДИНОВЦИ

Петар Чакар

За дударето, тој необичен споменик на Димитрија Миладинов што е направено по порачка на неговата вдовица Митра, скоро никогаш не се говорело на луѓе што не му припаѓаат на родот Миладиновци. До скоро се мислеше дека и тоа, како и многу други предмети поврзани со браќата Константин и Димитрија Миладиновци е изгубено или уништено. Неодамна, меѓутоа, се дозна дека дударето уште се чува во семејството, и тоа кај правнукот на Димитрија и Митра Миладиновци, Димитар Миладинов.

Интересна е историјата што се расправа во врска со тоа дударе.

*Едно симболично
погребение*

Митра, жената на Димитрија Миладинов неколку години по смртта на Димитрија живеела во постојана

надеж дека еден ден гробовите на Димитрија и Константин во Цариград ќе бидат пронајдени и дека нивните посмртни остатоци ќе можат да бидат пренесени во родниот крај.

Меѓутоа, годините минувале, а Турците и понатаму упорно ја чувале тајната за местото на гробовите. Митра никако не можела да се помири со мислата дека не ѝ е познат гробот на нејзиниот маж, дека нема место каде би пошла да поседи и потажи за него.

Така еден ден во неа созрева желбата на струшките гробишта да подигне симболичен гроб. Така (според раскажувањата на старите стружани), на петгодишнината од смртта на браќата Миладиновци, во 1867 година, низ Струга тргнале величествена погребна поворка, на чие чело се носел трон со ковчег.

Во ковчегот се наоѓале алиштата на Димитрија Миладинов. Поворката минала низ сите улици на Струга. Во симболичниот погреб зело учество целото македонско население. Погребот, така се, претворил во израз на протест против злосторниците и маченичка смрт на големите браќа.

На могилата е поставен само голем крст, бидејќи Турците не дозволувале да се крене споменик.

Митра, немајќи го сега ни портретот на мажа си, посакала да има во куќата предмет што би му бил посветен само нему, еден вид домашен споменик, симбол на нејзината тага. Таа нарачува некој од семејството да изработи уметничко украсно дударе, со угравиран крст, името и презимето на покојникот и датумот на изработката на дударето.

Од дударето Митра оттогаш не се одделува. Таа го држела во својата соба, под клуч во невестинскиот ковчег. Пред да умре Митра му го предала дударето-споменик на сина си Пандета.

За разлика од својот татко, кој бил жеден за наука, Панде, по барање на својата очаена мајка го одбира занаетот

на своите преци - станува грнчар. Мајка му, имено, изрично го одбива предлогот на рускиот конзул од Битола Пандета да го испрати на школување во Русија. Преку зимата Панде работел како грнчар, а лете како земјоделец, градинар.

Семејството сега веќе ја играло онаа улога како додека беа живи Константин и Димитрија. Но во родот, пазејќи го споменот за нив, го чувале и го држеле во тајна дударето. Со годините што минувале почнало да се мисли дека и дударето е уништено на ист начин, како и многубројните книги, ракописи и фотографии на браќата Миладиновци. Нив, имено, со вреќи ги собирале Турците по затварањето на Димитрија и ги уништиле.

Најпосле - семејната тајна...

Неодамна, меѓутоа, дударето е откриено кај правнукот на Димитрија Миладинов, Димитар Миладинов, раководител на фотографското ателје вистуство во Струга, правнук на големиот преродбеник, чие име тој го носи. Тој се одзива на апелот на ССРМ на Струшката општина за откривање на предмети поврзани со животот и дејноста на браќата Миладиновци, што до граѓанството беше упатен во врска со прославата на стогодишнината од издавањето на Зборникот на народни песни на браќата Миладиновци.

Во нашето семејство, - вели Димитар Миладинов, никогаш не се заборавало на оставениот аманет. Тоа претставуваше семејна тајна под Турците и по време на предвоена Југославија и окупацијата. Јас го добив дударето од татка ми, Наум Миладинов, син на Пандета.

Дударето-реликвија на родот Миладиновци е навистина уметничко дело. Над угравираниот крст се наоѓа напишана и буквата “а”, за која се смета дека значи “амин”, како и на надгробните споменици.

Според датумот што се наоѓа на дударето, тоа е изработено на 24 октомври 1868 година, точно една година по симболичниот погреб на браќата Миладиновци во Струга.

Ова дударе изгледа дека дава и еден друг, досега непознат податок во врска со презимето на браќата Миладиновци. Името и презимето, испишани со грчки букви, гласи имено: ДИМИТРИ МИЛАДИН.

Тоа дава повод да се верува дека Димитрија го носел презимето Миладин, а не Миладинов, како што тоа досега беше познато. Такво, ова презиме би имало форма на навистина чисто струшко презиме. И денес се запазени сличните презимиња, како на пример Кочо, Кавај, Чакар, Миса и други, за разлика од презимињата на вовг и вскиг. И името на дударето гласи ДИМИТРИ, а не ДИМИТРИЈА. Секако и тој факт заслужува одделно внимание.

Порџреџи на браќаџиџа

Секако, до стручното проучување на овој народ, може да се говори само за претпоставки. Факт е, меѓутоа, дека пронаоѓањето на дударето-аманет може да добие свое место во материјалите што фрлаат светлина врз животот и делото на браќата Димитрија и Константин Миладиновци.

Освен дударето во домот на Димитар Миладинов се чува и еден примерок на второто издание на Зборникот на народни песни на браќата Миладиновци, издадено од Митра во 1891 година, како и два портрети-фотографии на Димитрија и Константин. Зборникот претставуваше реткост, а фотографиите имаат свое посебно значење и вредност.

Ликот на Константина е пренесен на цртачка хартија од една фотографија, што Царевна ја донесла од Москва, а потоа од цртежот е направена втора фотографија.

Ликот на Димитрија е нацртан, според описот и дадените детали од самата Митра, од страна на талентираната ќерка на доктор Чамаков, голем почитувач на браќата. И овој цртеж подоцна е снимен и се наоѓа на втората фотографија-портрет, што се чува во домот на Димитар Миладинов.

Ликот, што во последно време се појавува во почетокот како лик на Димитрија Миладинов, не е ликот што мојата баба Митра го установила. Тој лик нема никаква врска со оној што семејството го смета за византискиот, овој што се наоѓа на изворната копија, - вели Димитар Миладинов.

Неочекувано откритие на дударето, Зборникот и фотографиите на браќата Миладиновци во домот на нивните потомци, влева надеж дека во родниот крај на браќата Миладиновци би можеле да се најдат и други предмети и материјали што би придонесле за расветлувањето на сè она што е сврзано со животот и делото на големите стружани-преродбеници.

Таквите предмети ќе претставуваат најголеми драгоцености за куќата-музеј за браќата Миладиновци, што годинава ќе биде подигната на местото на нивната родна куќа, која во 1925 година изгоре до темел.

(Прилогот првпат е објавен во весникот “Нова Македонија” од 16. IV 1961 г. а е земен од книгата “Константин Миладинов-Избор” во избор и со предговор на Гане Тодоровски, изд. “Мисла”, Скопје, 1980.)

DANI BRAĆE MILADINOV (1998. - 2013.)

ДЕНОВИ НА БРАЌАТА МИЛАДИНОВЦИ

Културните манифестации не се само потсетување на минатото, туку тие градат нови мостови на пријателство, доверба и соработка меѓу народите.

Хрватско - македонската соработка која остварила многувековен континуитет е пример со пошироки плодносни резултати за светот. Една од тие меѓународни манифестации е и Денови на браќата Миладиновци во Ѓаково и Осиек.

Првите денови се одржаа на 27 јуни 1998 година, по повод 137 - годишнината од печатењето на Зборникот на Миладиновци а во знак на благодарност на бискупот Јосип Јурај Штросмаер. Појавата на оваа настолна книга за секој Македонец, на 24 јуни 1861 година, отвара нова страница во македонствувањето.

Тринаесетте изданија на оваа традиционална манифестација во Ѓаково и во Осиек секогаш имаше добар прием и беше доживувана како вреден прилог на културниот живот во Славонија и Барања. Во нив беа промовирани неколку нови и значајни книги, меѓу кои секако треба да бидат одбележани: Да видам Охрид, Струга да видам; зборникот

од научниот собир Дани Димитрија и Константина Миладинова од Борислав Павловски, во кој се објавени текстови и од Катица Ќулакова, Аугустина Гулеска Хајдиќ, Борјана Прошев Оливер, Борислав Павловски, Владо Панџиќ, Славко Михалиќ, Звонко Ковач, Анте Стамач, Луко Палџетак и др.; Браќа Миладинов - легенда и збиља и Осврти од Горана Калоѓера, мал македонско-хрватски и хрватско-македонски речник, од Драги Стефанија и Борислав Павловски, Хрватско-македонски односи кроз столеќа и Денови на браќата Миладиновци од Благоја Јовановски и други.

Беа одржани книжевни вечери на кои беа претставени повеќемина македонски писатели, изложби, меѓу нив и онаа со теракотните икони од Винаца, театарски претстави (Битолскиот народен театар “Обзирни се во гневот - млади и гневни”), филмски проекции(современи македонски филмови, филм за браќата Миладиновци), (Македонски фолклорни ансамбл “Танец”, фолклорните и музичките секции на МКД “Браќа Миладиновци, хорот Св. Злата Мегленска од Скопје и други.

Во Катедралата во Ѓаково во 1999 година за прв пат беше одржана свечена молитва предводена од митрополитот Г. Горазд, надлежен архиереј на Европската епархија и бискупот на Ѓаковачко - сремската бискупија д-р Марин Сракиќ.

Манифестацијата беше посетувана од високи државни и црковни функционери и делегации. Претседателот на Собранието на Македонија Тито Петковски, министерката за култура Ганка Цветанова-Самуилова, министерот за иселеништво Мартин Тренески, македонски писатели: Гане Тодоровски, Венко Андоновски, Братислав Ташковски, Васил Тоциновски, Веле Смилевски, Драги Стефанија, Разме Кумбаровски, Јован Стрезовски, Тодор Чаловски, Ефтим Клетников, Санде Стојчевски, Вера Ацевска, Никола Маџуров, Бранко Цветковски и други. Хрватски писатели Борислав Павлов-

ски, Горан Калоѓера, Станислав Маријановиќ, Анто Гардаш, Стјепан Томаш, Мирко Чуриќ, Јосип Цвениќ, Горан Рем, Хелена Саблиќ-Томиќ, Богдан Месингер, Лујо Медвидовиќ, Антонија Новаковиќ и други. Редовно присуствуваа амбасадорите на Република Македонија во Хрватска Сервет Авзиу, Махи Несими и Данчо Марковски, парохискиот свештеник Кирко Велински и многу други гости.

Вопочетните контакти на Струга и Ѓаково се разговараше не само за културна соработка, туку и за воспоставување на стопанска соработка на двата града и региите. Нагласена е взаемната желба да Ѓаково и Струга постанат градови пријатели.

На трагот на негување на взаемните традиционални добри односи, особено во културната соработка беше и поклонот на ХАЗУ од Загреб (1978), брончената скулптура на Штросмаер на градот Струга, родниот град на Димитрија и Константин Миладинов, која сега се наоѓа во Спомен домот на браќата Миладиновци во Струга.

По повод 140 години од објавувањето на Зборникот (2001) на Ѓаковачко-сремската бискупија ѝ е подарена скулптура на браќата Миладиновци од академикот Томе Серафимовски, која се наоѓа во Спомен музејот на Ј. Ј. Штросмаер.

Во знак на благодарност од македонскиот народ за подршката на бискупот Штросмаер на браќата Миладиновци за печатење на Зборникот во криптата на ѓаковачката катедрала поставена е (2009) спомен плоча на големиот бискуп и мецена.

На четринаесетата манифестација Денови на браќата Миладиновци во јуни месец со пригодни програми во Ѓаково, Осиек и Загреб, се одбележи големиот јубилеј 150. годишнината од излегувањето на Зборникот на народните умотворби на браќата Миладиновци. По тој повод беше печатена пригодна брошура. Петнасетите Денови на бра-

ќата Миладиновци беа посветени на 150. годишнината од смртта на браќата Миладиновци со пригодни програми во Осиек и Ѓаково. Исто така беше печатена пригодна брошура. Шеснаесетите Денови беа посветени на јубиларните изданија на Зборникот и на новите хрватски преводи од македонски писатели.

На крајот можеме да констатираме дека Меѓународната манифестација Денови на браќата Миладиновци, не е ништо друго ако не македонско-хрватска мостовина посветена во знак на благодарност на големиот ѓаковачки и сремски бискуп Јосип Јурај Штросмаер и на вечно-вековитите струшки браќа, како и сидање на пријателските оддамнешни цврсти ракувања помеѓу двата народа.

16. dani braće Miladinov u Osijeku i Đakovu 2013.

Prijam kod gradonačelnika grada Đakova

U kripti đakovačke katedrale

Prijam kod nadbiskupa Marina Srakića

Stanislav Marjanović ispred spomen ploče na mjestu rodne kuće J. J. Strossmayera u Osijeku

албански	Albanian
амхарски	Amharic
англиски	English
арапски	Arabic
белоруски	Byelorussian
бенгалски	Bengali
бугарски	Bulgarian
влашки	Wallachian
германски	German
грчки	Greek
дански	Danish
есперанто	Esperanto
ибо	Ibo
италијански	Italian
јапонски	Japanese
кинески	Chinese
латински	Latin
летонски	Latvian
лужичкосрпски	Wendic
малајски	Malay
монголски	Mongolian
полски	Polish
португалски	Portuguese
романски	Romanian
* ромски	Romany
русињски	Ruthenian
руски	Russian
словачки	Slovak
словенечки	Slovenian
српски	Serbian
турски	Turkish
украински	Ukrainian
унгарски	Hungarian
фински	Finnish
фламандски	Flemish
француски	French
фула	Fula
хинди	Hindi
хрватски	Croatian
чешки	Czech
чувашки	Chuvash
шведски	Swedish
шпански	Spanish

СТРУШКИ ВЕЧЕРИ НА ПОЕЗИЈАТА

Struga - Struške večeri poezije

Струшките вечери на поезијата, светски позната манифестација (најстариот фестивал во светот) која секоја година се одржува веќе педесет и една година, започнува управо со читањето на песната „Т га за југ“ (преведена на повеќе од седумдесет јазици).

На хрватски книжевни јазик ја преведоа Златко Томичиќ и Луко Палџетак, на чакавски Љерка Цар Матутиновиќ, а на кајкавски Звонко Ковач а објавена е во двојазичната книга на песни од Константин Миладинов „Да видам Охрид, Струга да видам / Da vidim Ohrid, Strugu da gledam“ (Борислав Павловски).

Sa paljenja festivalske vatre struških večeri poezije

ТАГА ЗА ЈУГ

Орелски крилја как' да си метнех,
И в наши ст'рни да си прелетнех!
На наши места ја да си идам,
Да видам Стамбол, Кукуш да видам,
Да видам дали с'анце и тамо
Мрачно угревјат, како и вамо.

Ако как' овде с'анце ме стретит,
Ако пак мрачно с'анцето светит;
На пат далечни ја ќе се стегнам,
и в други ст'рни ќе си побегнам,
Каде с'анцето светло угревјат,
Каде небото свезди посевијат.

Овде је мрачно, и мрак м' обвива,
И темна магла земја покрива;
Мразој и снегој и пепелници,
Силни ветришча и вијулици,
Околу магли и мразој земни,
А в гради студој, и мисли темни.

Не, не ја не можам овде да седам,
Не, ја не можам мразој да гледам!
Дајте ми крилја ја да си метнам
И в наши ст'рни да си прелетнам;
На наши места ја да си идам,
Да видам Охрид, Струга да видам.

Тамо зората греит душата,
И с'анце светло зајдвит в гората;
Тамо дарбите природна сила
Со с'ата раскош ги растурила:
Бистро езеро гледаш белент,
Или од ветар синотемнеит;
Поле погледниш или планина,
Сегде божева је хубавина.

*Тамо по срце в кавал да свирам,
Сџанце да зајдвит, ја да умирам.*

Константин Миладинов

Т‘ГА ЗА ЈУГ

Орелски крилја как да си метнех
И в наши ст‘рни да си прелетнех!
На наши места ја да си идам,
да видам Стамбол, Кукуш да видам,
да видам дали с‘нцето и тамо
мрачно угревјат, како вамо.

Ако како овде с‘нцето ме стретит,
ако пак мрачно с‘нцето светит:
на п‘т далечни ја ќе се стегнам,
и в други ст‘рни ќе си побегнам,
к‘де с‘нцето светло угревјат,
к‘де небото звезди посеvјат.

Овде је мрачно и мрак м‘ обвива
и темна м‘гла земја покрива:
мразој и снегој, пепелници,
силни ветришта и вијулици,
околу м‘гли и мразој земни,
а вг‘ради студој, и мисли темни.

Не, ја не можам овде да седам!
Не, ја не можам мразој да гледам!
Дајте ми крилја ја да си метнам
и в наши ст‘рни да си прелетнам:
на наши места ја да си идам,

да видам Охрид, Струга да видам.
Тамо зората греит душата
и с'нце светло зајдвит в гората.
Тамо дарбите природна сила
со с'та раскош ги растурила:
бистро езеро, гледаш, белеит
или од ветар сино темнеит:
поле погледниш, или планина
- сегде Божева је хубавина.

Тамо по с'рце в кавал да свирам,
с'нце да зајдвит, ја да умирам!

TUGA ZA JUGOM

Orlovskim krilima ja bih poletio,
I u naše strane sretan sretan doletio!
Mislim mjestima našim da prođem
Da vidim Stambol, i Kukuš da prođem;
Da vidim da l' sunce i u mom kraju
Rađa se ko ovdje u zamrzlom sjaju.

Ako i tamo isto sunce gori
i mrak isti ako dušu mori,
na put daleki ja ću se dići
i u strane druge ojađen stići.
Gdje sunce svijetlo licem grije,
gdje nebo zvijezde blistave sije.

Mračno je ovdje i tama me skriva
I maglu zemlja ovija siva;

I mraz i snijeg i ledene ptice,
Vjetrovi silni i vijavice,
Svijet bez vidika i oči plačne –
U grudima studen i misli mračne.

Ne, ja ne mogu ostati tude
gdje pogledi ledom beznadnim blude!
Na krila orlovska kada se sjetim,
u naše krajeve želim da poletim,
u naša mjesta mila da pođem
i u Ohrid, Strugu sretan da dođem.

Tamo gdje duša raste iz zore
i sunce svijetlo izlazi iz gore;
tamo je priroda sva rasula dare,
raskošne svoje i zamamne čare:
jezero mirno u visini blista,
vjetrom krenuta voda mu čista;
kud pogledaš: polje il planinu,
ljepotom božjom oko ti sinu.

Sviralom da srce tamo udahnem,
Sunce da zađe, ja da izdahnem.

Prepjevaao: Zlatko Tomičić

TUGA ZA JUGOM

Orlovska krila kako da djenem
Pa da u naše krajeve krenem, -
da naša mjesta vidim i rêdam,

da vidim Stambol, Kukuš da gledam,
da vidim da li i sunce támo
izgrijeva mračno kao i êmo.
Ako ko ovdje sunce mi zasja,
ako me mračno sunce obásja,
na pùte ja ću krenuti duge,
u krajeve ću pobjeći druge,.
tamo gdje sjajno sunce grije,
tamo gdje nebo zvijezde sije.

Ovdje je mračno i mrak me steže,
tamna se maglu na zemlju sliježe,
snjegovi, studen i bure prašne,
vjetrovi silni, oluje strašne,
okolo magl, mrazovi hudi,
a led i mračne misli sred grudi.

Ne, ja ne mògu tome se predat,
ne, ja ne mògu ovaj gledat!
Dajte mi krila pa da ih djenem,
pa da u naše krajeve krenem,
da naša mjesta vidim i rêdam,
da vidim Ohrid, Strugu da gledam.

Dušu ti tamo ogrijeva zora
i sunce pada iza gòra;
priroda svoja raskošna čuda
darežljivo je prosula truda:
jezero gledaš, bijelim se právi;
ili od vjetra tamno se plávi;
pogledaš polje, planinske hridi,
ljepota božja svuda se vidi.

Sviralom tamo pjesmu da lijem,
sunce da gasne a da ja mrijem.

Prepjevaio: Luko Paljetak

TUOGA ZA JUGOM

Orlova krila štel bi si deti,
vu naše kraje si poleteti!
Vu naše kraje da si ja hodim,
da vidim Kukuš, v Stambol da brodim;
da vidim je li sonce i ondi
pretemno zagrelo, kak i ovdi.
Ako kak ovdi sonce me grieje,
ako se sonce temno smieje,
na dalki pot ja bom si pogledel,
u druge kraje bom si pobegel,
gde je sonce svetlo zagrejano
nebo zvezdami posejano.

Ovdi je temno, mrak me podriva
temna megla zemlju pokriva;
mrazi i snegi prevladavajo,
silni se vetri zabuhavajo –
okolo megla na mrazni zemji,
grdi zimi, i misli temji.

Ne, ja nemrem več ovde sedeti,
ne, ja nemrem več zimu gledeti!
Dajte mi krila da si jih denem
u naše kraje pak da se genem,

na naša mesta da si ja hodim,
da vidim Strugu, v Ohrid da brodim.

O, tam ti dušu zagreva zorja,
svetlo sonce zahaja za gorja;
tam je predobre naravi sila
vsu nam svoju raskoš prepustila:
bistro jezero glediš - beli se,
od vetra znemirjeno – plavi se;
polje pogledaš, ali pak gorja,
posod lipota božjega stvorja!

Tam da po duši vu šipu igram,
Da sonce zahaja, a ja da hmirem.

Prepjevalo na kajkavski: Zvonko Kovac

TUGA ZA JUGON

Krilà od ôrla kakò ću stàvit,
Da bìn se mògal va naši kràji spràvit!
Bìn se vrnùl va naša mèsta,
Da me va Stambol, Kukuš popèlje cèsta,
Bìn vïdel dal' i sùnce o ondè
Škũro bljèšćì kô i ovdè.

Ma da kô ovdè sùnce kuntràn,
Lèh škũro sùnàšćè kô katràn;
Ja ću se spràvit na dũgi vijāj,
Tèr ću pobèć va drũgi krāj,
Kàde sùnàšćè svètlôn bljèšćì,
Kàde nèbo zvèzdàmi svètlì.

Ovdè škũro i škurinà me stišćè,
I črna màgla zemljù pritišćè;

Mráz i sněg s nevěūn,
Mūnjenī šiljūn i vèla bùra,
'kòlo mąglā i mrzlinā š njūn,
Va p̄sēh studēnò i mīsāl škūra.

Ne, ja ne mōrēn vèce ovdě trěpět.
Ne, ja ne mōrēn vèce ovī mráz trpět!
Dajte mi krilě cú jīh stāvīt
Da bīn se mōgāl va naši krāji sprāvīt;
Vmul bīn se va naša mēsta,
Dame va Ohrid, Strugu popělje cěsta,

Ondě dūsā zòru nājde,
I světlo sūnce za gorū zājde;
Ondě j' lipotī čūda
Krasotā zihāja zi sākuda:
Bīstrō se jezērò va belīnū promenjūje,
Il' ga vètar va plávo prehićūje;
Kadegòd hītiš òko na planīnū il' pòlje,
Sākuda j' lipotā udēlena od Božje vòlje.
Ondě bīn od gūšta vīdulicu sòpal.
Ondě bīn tēl p̄rīt,
Ondondūd bīn šāl, kad sūnce pasā. I na onī svīt.

Prepjevala na čajkavski: Ljerka Car Matutinović

PJESME IZ ZBORNIKA BRAĆE MILADINOV

МОМЕТО ОДИТ НА ЕЗЕРОТО

Момето одит на езерото
Да ми налеит бисерна вода,
Две ведре в раце, ведро на глава,
Да му измиет беќару носе,
Да му измиет дурд до колена,
Да му избришит со бела риза.
Момето одит на езерото
Да ми налеит бисерна вода,
Да му измиет беќару лице,
Да (му) избришит со ал шамиа.
Момето одит на езерото
Да ми налеит бисерна вода,
Да му измиет беќару раце,
Беќеру раце дуре до рамена,
Да му избришит сос бело чевре.

ЧИЕ ЈЕ ОНА ДЕВОЈЧЕ

Чие је она девојче
Што рано ранит на вода,

Од сите моми порано,
Од калешести невести,
Од црнооки вдоици;
Што носит дукат на чело,
Што носит перо најеро?
Турила коса на рамо,
Турила феса над око,
Да гледа поле широко.
Широко поле крај немат,
Древо високо род немат,
Глобоко море глед немат,
Дробнана песок број немат,
Малата мома род немат.

ЗАСПАЛА МОМА КРАЈ МОРЕ

Заспала мома крај море
Под една гранка маслинка;
Повеа ветар од море,
Одкршил гранка маслинка,
Го удри моме по грло.
Моме се од сон разбуди,
Моме ми љуто прокална:
„Егиди ветер Меглене!
Зашчо ме од сон разбуди,
Никога да не повеиш!
Шчо голем сон си догледав:
На сон минее три луди,
Првото лудо шчо мина,
Тој ми потфрли јаболко,
Позелен да је од него;
Второто лудо шчо мина,

Тој ми потфрли злат прстен,
Низ него да се провриет;
Третото лудо шчо мина,
Тој ме на сонце целива,
Со мене да се ќердосат!“

АКО МЕ ЉУБИШ АКО МЕ САКАШ

Ако ме љубиш, ако ме сакаш,
Собуј се себе, обуј ме мене,
Та да одиме да прошетаме
Горе и долу, сé кун бавчите,
Да набериме шамиа круши;
Оф леле, крушо,
Момино душо!
Ако ме љубиш, ако ме сакаш,
Собуј се себуј, обуј ме мене,
Та да одиме да прошетаме
Горе и долу, сé кун лојзата,
Да набериме шамиа грозје,
Јас касни грозје, ти зобни грозје;
Оф леле, грозје, момино око!

САНЦЕ МИ ЗАЈДЕ СОЛУНСКО ПОЛЕ

Санце ми зајде Солунско поле,
Во ливаѓето зад кофилјето,
Тога се згоди левен Никола,
На глаа носи самурли лалпак,
А на калпакот педесет перја,

Педесет перја, пет огледала,
На огледала бесцветен камен,
Камен ми светит как јасно сáнце,
А огледала как дробни сvezди.

ПОМИНУВАМ, ЗАМИНУВАМ

Поминувам, заминувам,
Пусти порти затворени,
Прелазени, преградени,
Со две сламки ‘ржанови;
Моме спие стреде дворје
Стреде дворје на одарот;
Над глаа му бардак вода,
Во бардакот киска цвеќе.
Не сум вода да прелеам,
Не сум змија да се проврам,
Не сум елен да прескочам,
Не сум пиле да прелетам

КРСТАНО, БЕЛА, ЦРВЕНА

“Крстано, бела, црвена!
Шчо рано цвеќе цутило,
Шчо не го бериш, да носиш,
Да ти заличит лицето,
Да ти заличит ставата?” –
“Дегиди лудо и младо!
Шчо да го берам, да носам,
Шчо харо гледам пред мене.” –

”Крстано бела, црвена!
Мажи се дури си млада,
Дури си танка, висока,
Дури ти играт срцето!”

СТОЈНА Од Струга

Стојна ми змеја љубила,
Љубила шчо го љубила
За дванаесет години;
Никој ја Стојна не узна,
Дури се сама казала:
“Мајко ле, мила мајко ле!
Излези надвор да видиш,
Да видиш чудо големо:
Стојна ми змеа љубила
За дванаесет години,
Никој ме, мајко, не узна.”
Дури излезе мајка је,
Тука си Стојна не најде;
Шаренје гајтан догледа
меѓу два темни облака.

СЛАВЕЈ ПЕИТ ВО ГРАДИНА

Славеј пеит во градина
На утрина во недеља;
Девојка му говореше:
“Ој ти, славеј, мило брате!
Ајде да се натпеваме,

Ако мене ти натпеваш,
Ќе ти даам градината,
Градината сосе цвеќе;
Ако тебе ја натпевам,
Да ми даиш ливадата,
Ливадата со тревата.”
Мома славеј натпеала
Уму зела ливадата,
Ливадата со тревата.

ФИЛИПО, МОМЕ ФИЛИПО

“Филипо, моме Филипо!
Излези на пенџерата
Да ти го видам лицето,
На книга да го напишам,
Зашчо ќе одам на војска;
Ко’ ќе ми текнит за тебе,
Книгата да ја поглеам,
Тагата да ми поминит.”
“Егиди лудо и младо!
Кога ќе одиш на војска,
И јас ќе одам со тебе.”
“Филипо, моме Филипо!
Не можиш д’ идеш со мене,
Зашчо ме мене писае
Баш буљукбаша да ода,
Зелени бајрак да носа
Дур’ до Црвено Јаболко.*
Филипо, моме Филипо!
Излези на пенџерата
Да ти ‘и видам очите,

Очите да ‘и напишам!
Ко’ ќе ми текнит за тебе,
Книгата да ја отворам,
Очите да ‘и целивам,
Жалбата да ми поминит.
* Место негде в Азија

СИЛЈАНО, МОЈА ЈАНО ЛЕ

Силјано, моја Јано ле!
Нашата земја мошне је мирна,
Две сánца грат, две роси росет,
Две лебородна. Ајде со мене,
Силјано моја, Јано ле,
Турфанта цвеќе велмишко,
Киска босилок петричка,
Орицко благо јаболко,
Тиквешко вино црвено,
Стамболско цвеќе убоо!

БИЛЈАНА ОРО ВОДЕШЕ

Билјана оро водеше,
Никола с камен фрљаше,
Билјана шчо му зборвеше:
“Никола, море Никола,
Фрљал си камен, не фрљаш,
Ти је Билјана не земаш,
Тук да си зеиш вдоица
Со дванадесет сираци,

Со тринадесет чивлици.”
Како Билјана му рече,
Никола му се наљути.
Ишетал, шчо ми прошетал,
Тридевет бели градои
Да барат лепа девојка;
Нигде девојка не најде,
Туку си најде вдоица
Со дванаесет сираци,
Со тринаесет чивлици.

ДЕВОЈКО МОРИ, МАРИО

“Девојко, мори Марио!
Ме пушчи мајстор до тебе
Ти да ми даиш ибришим,
Ибришим, свила, коприна,
Да ти сошиет Фустанот,
Тој пушчи Фустан доземи.” –
“Јуначе, море шегарче!
Дека ме мајстор видело,
Шчо ми кроило фустанот?” –
“Девојко, мори девојко!
Кога одеше на бана
Со дванаесет робинки,
Со тринаесет алајки;
Робинки патот метеа,
Алајки поли крепеа.
Тогај, девојко, мајстор ми
Од сенка Фустан ти крои.”

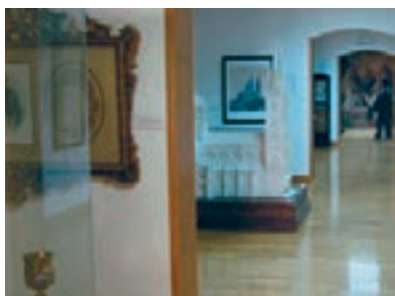
SLIKOVNI
PRILOZI

Spomen muzej J. J. Strossmayera u Đakovu

J. J. Strossmayer

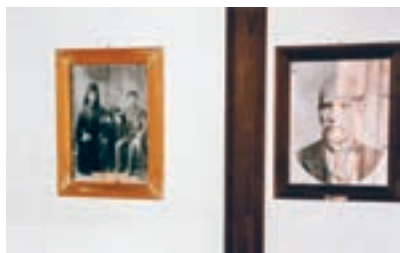
Iz Spomen muzeja J. J. Strossmayera u Đakovu

Spomen dom braće Miladinov u Strugi

Poštanska marka

*Iz Spomen doma braće
Miladinov*

Braća Miladinov

Iz Spomen doma braće Miladinov

Iz Spomen doma braće Miladinov

Iz Spomen doma braće Miladinov

Promocija knjige “Dani braće Miladinov” u Spomen domu

Svečana molitva za Miladinove u katedrali u Đakovu

Susret protoereja Kirka Velinskog i nadbiskupa Đure Hranića u Đakovu

Susreti u Spomen muzeju u Đakovu

Slavko Mihaljić na Struškim večerima poezije

Pogovor

Pred nama je još jedan publicistički uradak, knjiga Blagoja Jovanovskog “Vječni Miladinovi”, Makedonca rođenjem, građanina Republike Hrvatske. Njegova opsjednutost epohalnim Zbornikom braće Miladinov, za poznavatelje književne i političke povijesti 19. stoljeća nimalo nije začudna. Nažalost, to je vrijeme, kao i događanja na prostoru današnje Makedonije, pomalo zaboravljeno za ovovremene Makedonce, pa tako i one koji danas obitavaju u Republici Hrvatskoj, a posebice za mlađe naraštaje. Mnogi znanstvenici su do sada pisali o tim događanjima, o Zborniku te Konstantiju i Dimitriju Miladinov, ali pomalo «udaljeno» za obične čitatelje, što Blagoja Jovanovski nastoji prevladati i to ne prvi puta.

U knjizi «Vječni Miladinovi» uspješno predstavlja kontekst vremena, odgovara na pitanje tko su i što su braća Konstantin i Dimitrije Miladinov, pojašnjava njihovo podrijetlo i sve to upotpunjuje rodoslovljem. Opisuje i dokumentira odrastanje i školovanje Konstantina i Dimitrija kroz prizmu Makedonije tog vremena, kada ona pod tim geopolitičkim, pa tako i imenom države, ne postoji, već je samo jedna od pokrajina Otomanskog carstva. Dakako, nezaobilazan je utjecaj na tom prostoru pravoslavlja, Grčke, Rusije, Srbije, a kasnije i Bugarske.

Saznajemo više i o putovanjima Konstantina, boravku u Rusiji, unijatstvu, ali i o tome što u tom vremenu radi Dimitrije.

Slavenska ideja na prostoru Balkana u to vrijeme nije izostavljena, ali niti činjenice o tome kako nastaju zapisi Dimitrija, koji su osnova Zbornika braće Miladinov.

Blagoja Jovanovski odgovara i na jedno od temeljnih pitanja - otkud Konstantin u Đakovu, te još jednom rasvjetljava ulogu neponov-

ljivog biskupa i mecene Josipa Jurja Strossmayera.

Odgovara i na pitanje zašto dodatak “bugarski”, predstavlja dio prepiske Konstantina i biskupa Strossmyera u kontekstu vremena u Hrvatskoj, odnosno događanja poslije 1848. godine, politička previranja i afirmaciju hrvatskog jezika.

Posebna vrijednost ove knjige je opetovana objava popisa onodobnih pretplatnika, posebice onih iz Hrvatske, velikih znanstvenih i povijesnih osoba, koji su u ono vrijeme i na taj način davali podršku afirmaciji i priznanju Makedonije i Makedonaca. Dakako, tu je i današnji pogled na Zbornik, kako slavističke znanosti, tako i povjesničara.

Naravno, knjiga Blagoja Jovanovskog ne daje baš sve odgovore na pitanja o životu i djelu braće Miladinov. To do sada nije uspjelo niti njegovim prethodnicima ili suvremenicima. Za te odgovore trebat će još mnogo istraživačkog rada u dostupnim ili u ovom trenutku, nažalost, nedostupnim arhivama u Moskvi, Zagrebu, Nadbiskupiji đakovačko-osječkoj, a nadasve u Istanbulu.

Damir Svoboda

O autoru

Blagoja Jovanovski rođen je 22. veljače 1939. godine u Bogomili kod Velesa, Republika Makedonija. Učiteljsku školu, Višu pedagošku školu i Filozofski fakultet, na studijskoj grupi povijest jugoslovenskih književnosti i makedonski jezik, diplomirao je u Skoplju. Radio je kao učitelj, nastavnik i profesor.

U Velesu je radio kao odgajatelj i upravitelj srednjoškolskog doma, te u Radničkom univerzitetu kao rukovoditelj Centra za obrazovanje odraslih.

Od studentskih dana bavi se pisanjem i novinarstvom, te je pohađao školu novinarstva i andragoške studije.

U Hrvatsku, u Čepin kod Osijeka, dolazi 1. studenoga 1967. godine. U Slavoniji i Baranji (pa i Hrvatskoj) poznat je kao ravnatelj Centra za kulturu u Čepinu. Bio je i ravnatelj Radničkog sveučilišta u Osijeku. Autor je knjiga “Hrvatsko-makedonski odnosi kroz stoljeća” (2002.), MKD „Braća Miladinovci“ Osijek (1994-2006), monografija (2005.), “Dani braće Miladinov”, zbornik radova i priloga, 150 godina Zbornika braće Miladinov, brošura (2011.). Uredio je više od desetak knjiga te prevodio sa makedonskog na hrvatski jezik i obrnuto. Bio je dopisnik i glavni urednik časopisa „Makedonski glas“, Zajednice Makedonaca u Republici Hrvatskoj, koji se tiskao u Osijeku.

Osnivač je i predsjednik Makedonskog kulturnog društva „Braća Miladinovci“ u Osijeku (1994.) i potpredsjednik Zajednica Makedo-

naca u Republici Hrvatskoj. Utemeljitelj je i organizator međunarodnih manifestacija „Dani makedonske kulture“ u Osijeku i „Dani braće Miladinov“ u Đakovu i Osijeku.

Za rad u kulturi i obrazovanju dobio je više značajnih priznanja i nagrada. Pod njegovim rukovodstvom Centar za kulturu Čepin dobio je priznanje „Nagrada oslobođenja Osijeka“, a MKD „Braća Miladinovci“ „Pečat grada Osijeka“ (1999.), za promicanje multietičnosti i multikulturalnosti, a Mediteranskata akademija „Braća Miladinovci“ – Struga, dodijelila mu je posebno priznanje.

Od 1983. do 2005. godine predavač je makedonskog jezika na Pedagoškom (danas Filozofskom) fakultetu u Osijeku.

Član je MKD „Braća Miladinovci“ i počasni predsjednik, član Matice Makedonaca u Republici Hrvatskoj, Matice Hrvatske u Osijeku, Mediteranske akademije „Braća Miladinovci“ u Strugi, Makedonija, predstavnik makedonske nacionalne manjine Osječko-baranjske županije i dr.

Iz životopisa profesora Blagoja Jovanovskog vidljiv je njegov bogati radni vijek ispunjen velikim entuzijazmom, staž na polju kulturnog i obrazovnog života dviju domovina, Republike Makedonije i Republike Hrvatske. Afirmirajući vlastitu kulturu, jezik i tradiciju, gradio je mostove između dvije domovine i njegovao dijalog među državljanima druge mu domovine Republike Hrvatske.

Inicirao je suradnju s ostalim manjinama u Osijeku i Osječko-baranjskoj županiji, poticao razmjenu kulturnih sadržaja, te njegovao bogatu tradiciju i raznolikost.

Neumorno je osmišljavao i osmišljava kulturne sadržaje koji su obogatili Osječko-baranjsku županiju, dakako i Republiku Hrvatsku.

Zalaže se za pravednost i razumijevanje, te očuvanje identiteta makedonske nacionalne manjine i njegovanje hrvatsko-makedonskih veza i odnosa.

Literatura

Литература

- Dani Dimitrija i Konstantina Miladinova, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Đakovu, 23. i 24. lipnja 2001. Urednik Borislav Pavlovski, Zagreb: Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj, 2003.
- Dani braće Miladinov – Денови н браќата Миладиновци (1998-2007), priredio Blagoja Jovanovski (2008.). Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj.
- Димитрија и Конатантин Миладиновци (1983), Зборник на народни песни, ред. Харалампие Поленаковиќ и Тодор Димитровски, Македонска книга, Скопје.
- Jovanovski, Blagoja: Hrvatsko-makedonski odnosi kroz stoljeća. Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj Zagreb, Osijek, 2002.
- Kalogjera, Goran: Braća Miladinovci - legenda i zbilja, HFD, Rijeka, 2001.
- Kalogjera, Goran: Hrvatsko-makedonske književne veze, Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj, Rijeka, 1996. (2. dopunjeno izdanje).
- Kalogjera, Goran: Makedonsko XIX stoljeće, Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj, Zagreb, 2011.
- Книга за Миладиновци, 1961-1962, “Кочо Рацин”, Скопје, 1962 (А. Спасов, Д. Митрев и К. Пенушлински).
- Константин Миладинов, избор и предговор Гане Тодоровски, Мисла, Скопје 1980.
- Коневски Блаже: Македонскиот XIX век јазични и книжевно-историски прилози. Култура, Скопје, 1986.

- Makedonska književnost, Školska knjiga, Zagreb, 1988.
- Međunarodni znanstveni skup J.J. Strossmayer, Osijek-Đakovo, svibanj 1990.
- Miladinov, Konstantin: Да видам Охрид - Струга да видам, - Da vidim Ohrid, Strugu da gledam, priredio Borislav Pavlovski, Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj, Zagreb, „Žakan Juri“, Pula, 2001.
- Миладиновци: ЗБОРНИК, 1861-1961, “Кочо Рацин”, Скопје 1962 (Александар Спасов, Димитар Митрев и Кирил Пенушлински).
- Поленаковиќ, Харалампије: Поетот Константин Миладинов, Книгата за Миладиновци, Скопје 1962.
- Поленаковиќ, Харалампије: Студии за Миладиновци, Скопје 1983.
- Поленаковиќ, Харалампије: Страници од Македонската книжевност, Македонска книга, Скопје 1969.
- Поленаковиќ, Харалампије: Константин Миладинов, песни, Македонска книга, Скопје, 1967.
- Спасов, Александар: Истражувања и коментари, Култура, Скопје, 1997.
- Сталев, Георги: Преглед на Македонската литература од XIX век. Култура, Скопје, 1963.
- Стожер, ревија за литература, култура и уметност 2001, издавач: Друштво на писателите на Македонија, Скопје.
- Taškovski, Dragan, “Rađanje makedonske nacije”, Zavod za izdavanje udžbenika, SRS, Beograd, 1969.
- Тоциновски, Васил: Столетни опстојби, Заједница Македонаца у Републици Хрватској, Загреб, 2012.
- “Животот и делото на браќата Миладиновци”, МАНУ Скопје, 2008. г.
- Шапкарев, Кузман, “Браќа Миладиновци”, Наша Книга, Скопје, 1983. г.

Sadržaj

Predgovor.....	5
UVOD.....	9
BRAĆA MILADINOV.....	13
Pismo Dimitra Miladinova u Kukušu.....	35
ZANIMANJE ZA ZBORNIK BRAĆE MILADINOV.....	89
Dosadašnja izdanja zbornika.....	93
DOKUMENTACIJSKI I SLIKOVNI PRILOZI.....	95
JOSIP JURAJ STROSSMAYER biskup đakovački i srijemski.....	97
ДУДАРЕ - НЕОБИЧНА РЕЛИКВИЈА НА РОДОТ НА МИЛАДИНОВЦИ Петар Чакар.....	101
DANI BRAĆE MILADINOV(1998. - 2013.) ДЕНОВИ НА БРАЌАТА МИЛАДИНОВЦИ.....	107
16. dani Braće Miladinov u Osijeku i Đakovu 2013.	110
СТРУШКИ ВЕЧЕРИ НА ПОЕЗИЈАТА.....	113
PJESME IZ ZBORNIKA BRAĆE MILADINOV.....	123
SLIKOVNI PRILOZI.....	131
Pogovor.....	139
O autoru.....	141
Literatura.....	143
Sadržaj.....	145

VJEŠNI
MILADINOVI
ВЕЧНИТЕ
МИЛАДИНОВЦИ

Cijena: 160,00 kn

9 789537 1328207